

● „Kegyetlen törvények tartják a rendet”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 4. (210.) SZÁM — FEBRUÁR 20.

ára 500 lej

Páll Lajos: Útra induló

ORBÁN OTTÓ

Hallod-e te sötét árnyék változat egy csángó népdalra

Lászlóffy Aladárnak

Hallod-e, te sötét árnyék, ember vagy-e vagy csak árnykép.
Nem vagyok én sötét árnyék, sem ember, sem pusztai árnykép,
Égi boltban kabát vagyok, rézgombjaim a csillagok,
Égi boltban kabát vagyok, rézgombjaim a csillagok.

Ha te vagy az ég kabátja, én vagyok az, aki váltja.
Én vagyok az, aki vakon bámulok ki az ablakon.
Hívlak, Isten, nyújtsd a karod, mikor szemem eltakarod.
Hívlak, ha vagy, nyújtsd a karod, legyen úgy, ahogy akarod.

Nyisd meg nekem a dombtetőt, a dombtetőn a temetőt.
A dombtetőn a temetőt, adj odáig menni erőt,
Hadd készítek ott heverőt, hadd feküdjem le a sárba.
Hadd feküdjem le a sárba, ahogy kulcs talál a zárba.

Búcsúznék már, de nem könnyű, szakad szememből a könnyű.
Ősz szakállal mennydörögve gyöngyöt szór az ég a rögre.
Szakad az eső a földre, fehér szemfedővel főd be.
Szakad az eső a földre, belemosódom a ködbe.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Túszevangélium Bajor Andor szerint

Ki ölte meg a túszoikat? Ki szórta szét a kurdokat, ki lépte le a búrokat? Ki felel a Musza Dag ősholocaustjáért?... S ez még csak ennek a századnak a szűk zárójelében vergődő kérdőjel-erdő, kérdőjel-bozót, kérdőjel-oázis két legszélső fácskája. A józan észért kapkodó néhány pálmafa hajlongása az a szinte alázatos, elhaló kérdőjel-kórus. Ki...? Bár tökéletesen egy követ fújok az öt éve halott Bajorral, én értem a kurdokat: túl sok nekik az "öt szép és becsületes" haza

(ahogy a csecseneknek is elég volna a kisebbik, Nagyoroszországot olyan tágasnak tartják, hogy megfulladnak benne)!

Megpróbálkozom, hogy a nevében, de legalább az emlékére — nem az Ő utánoszhatatlan, mindennél ragyogóbb stílusában — hanem bár az ő észjárásában láttassam egyetlen hírecskényi világdarab gondját. A kurdok és a túsok méretarányosan valahogy, valamiben >>>>> folytatás a 4. oldalon

• Szöveggyűjtemény:

• THOMAS MANN

• Benkő Samu

Erdélyi magyar püspökök
javaslata 1921 tavaszán

• Sigmond István: Molekulák

• Gál Éva Emese: A rend

• Lászlóffy Csaba novellája

• Molnár József: Misztótfalu

• SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

Ferenc József unitárius püspök

Nagy Károly református püspök

Gróf Majláth Gusztáv Károly katolikus püspök

ERDÉLYI MAGYAR PÜSPÖKÖK JAVASLATA 1921 TAVASZÁN

Az 1918-as eszetendő végén az erdélyi magyarságra égszakadás, földindulás hangulat szakadt rá. Igaz, nem előjelek nélkül. Mégis merőben készületlenül találta e tájon a népesség széles köreit Erdély kiszakítása a történeti Magyarországól. Elsőként az egyházak főpásztorai léptek céltudatosan közvélemény-formáló szándékkal a riadt nyilvánosság elé.

Három kiváló egyéniség állott akkoriban az erdélyi magyar egyházak élén. Majláth Gusztáv Károly (1864-1940) római katolikus, Nagy Károly (1868-1926) református és Ferenc József (1835-1928) unitárius püspök nemcsak mint elsőrangú képzett teológusok és jeles igehirdetők vívtak ki magunknak saját híveik körén túlnövő tekintélyt, hanem egyházszervezőként, intézményteremtő főpásztorokként is jövőbe néző munkát végeztek. Mindhármán különös jelentőséget tulajdonítottak az erdélyi magyar felekezeti oktatásnak, impozáns iskolaépületeket emeltek olyan korban, amikor a liberális művelődés szószólói — kétségtelenül jóhiszeműen — az állami közoktatásban látták a gyermeki lélek formálásának egyedülállóan korszerű keretét.

A három püspök közös tanácskozára először 1918. november 15-én, tehát még Károlyi Mihály országlása idején, Kolozsvárott ült össze. A kezdeményező Majláth püspök megnyitó beszédében az értekezlet célját abban jelölte meg, hogy "az egyetértés és közösség erejével képviseljük a reájuk bízott örök igazságokat és erkölcsi erőket, másfelől egymás közt egyöntetű megállapodásra jussanak az iránt, hogy az egyházakat és intézményeit közösen érintendő létkérdésekben saját autonóm életük keretei között miféle eljárást tanúsítsanak". Az értekezlet jegyzőkönyve szerint — melyet Ravasz László református egyházkerületi főjegyző (püspök-helyettes) vezetett — a résztvevők elhatározták a "testvéri találkozás állandósítását". Több tanácskozás után a püspökök intézményesítették együttműködésüket és 1920. július 24-én létrehozták "a magyar egyházak felekezeti központi tanácsát" azzal a rendeltetéssel, hogy "ehhez a konzultatív testülethez tartoznak a magyar egyházak összes kulturális, gazdasági és karitatív ügyei". Ez a testület egészen a nacional-bolsevizmus diadalának korszakáig fontos szerepet töltött be az erdélyi magyarság művelődési életében.

A püspökök az első világháborút lezáró békeokmány aláírásáig magukat Magyarországra

állampolgárának tartották, és a román királyi hadsereg erdélyi jelenlétét úgy tekintették, mint az "antant hadsereg képében foganatosított megszállást". Minden igyekeztük arra irányult, hogy enyhítsenek a katonai megszállás okozta gondokon. Ismerve a gyulafehérvári határozatok nemes retorikával fogalmazott szövegét és ugyancsak ismerve a Gyulafehérváron választott román Kormányzótanács (Consiliul Dirigent) tagjainak hosszú évtizedek alatt kimunkált érvrendszerét, mellyel autonóm nemzeti létért küzdöttek, most ők keresték fel beadvánnyal, panasszal rendre Iuliu Maniut, Vasile Goldist, Valeriu Branistet, hogy emlékezve a maguk vívta küzdelemre, vessék latba tekintélyüket, és tegyék elviselhetővé az erdélyi magyarság számára a pusztító létezés. Így a három püspök 1919. augusztus 28-án arra kérte Iuliu Maniut, hogy akadályozza meg "a kisebbségben levő nemzetiség könyörtelen üldözését". Figyelmeztetik a Kormányzótanács elnökét, a román nemzeti egységet létrehozó politikust történelmi felelősségére: "Ez a korszak elválaszthatatlanul össze van fűzve az Elnök úr nevével s ennek minden mozzanatáért az erkölcsi felelősség a történelem előtt Elnök urat terheli. Meg vagyunk győződve, hogy midőn Elnök úrnak megadatott az, hogy népének a legnagyobb szolgálatot tegye, amit ember tehet, ugyanakkor igyekezni fog Elnök úr elkerülni azt, hogy nevéhez minden szükség nélkül, bizonyára lelkiülete és intenciói ellenére az emberi civilizáció egyik legszomorítóbb ténye fűződjék."

A papírra vetett panaszokon túlmenően a személyes érintkezés különböző formáit is felhasználták a püspökök, hogy enyhítsék a reájuk bízott szenvedéseit. Fennmaradtak a feljegyzések arról a megbeszélésről, melyet az erdélyi magyar egyházak vezetői 1919. december 21-én folytattak Valeriu Branistével, a Kormányzótanács "kulturális főnökével". A nagy műveltségű Braniste, aki az erdélyi Román Nemzeti Párt vezetőjeként gyakran került szembe a dualizmus korának magyar államhatalmával, előkelő tapintattal és megértéssel tárgyalt a magyar vezetőkkel. A felsorakoztatott sérelmeket nem tagadta, de azokért elsősorban a hadsereget és a titkosrendőrséget hibáztatta. Nem takargatta "a kezdő apparátus" hibáit sem, a magyaroknak viszont azt rótta fel, hogy "még nem alkalmazkodtak az új viszonyokhoz". Né-

hány mondatot idézek Braniste helyzetelemzéséből: "Én, aki egész múltamban a liberalizmus zászlója alatt küzdöttem, meghalni tudok, attól nem félek, de múltam és elvem ellen nem dolgozhatom. Ma nagyon sok nehézséggel küzdünk, mert az apparátus kezdő, és tényleg tudomásom van sok esetről, hogy prefectusok, más közegek eljártak minden ismételten nélkül, és olyan helyzeteket teremtettek, hogy nehéz volt visszacsinálni anélkül, hogy desavualni kellene őket [...] Másrészt a közjogi viszonyok még nincsenek tisztázva. Kivált a magyarok még nem alkalmazkodtak az új viszonyokhoz, egészen külön felfogásuk van velünk szemben, közbejárszik azután a Sigurantia, melyre nekünk semmi befolyásunk nincs, az éppen úgy szem előtt tart engem, mint mindenkit. A katonai túlkapások is rendben vannak." Az erdélyi román politikus nem rejtette véka alá magyar partnerei előtt azt a helytelenítő véleményét sem, hogy a hadsereg és a titkosrendőrség (Sigurantia) a Kormányzótanácstól teljesen függetlenül működik Erdélyben. A békeszerződés aláírásától valóssággal csodát vár, mert "akkor — mint fejtegette — megszűnik a katonaság praepotenciája, ami eddig nagy akadály és sok nehézség [okozója] volt".

A békeszerződés aláírása után az erdélyi magyar egyházak püspökei annak jeleként, hogy a magyarság a Gondviselés döntéseként fogadja az új helyzetet, hűségüket tettek Ferdinánd román királynak. Az eskütételt az Averescu-kormány kultuszminisztere, Octavian Goga, a neves erdélyi költő készítette elő, akit korábban, a magyar hatóságokkal vívott küzdelmében Ady Endre vett pártfogásába. Az egyházfők a királynak és a kultuszminiszternek is kifejtették, hogy készek a román állammal való tisztességes egyezmény megkötésére. A három püspök közösen kidolgozott javaslatát az Octavian Gogához címzett levél tartalmazza, melyet Ferenc József unitárius püspök adott volna át neki személyesen, ha — ígérete szerint — Kolozsvárra érkezik, hogy hűségüket vegyen a 86 éves egyházfőtől. Az esküt végül a kolozsvári prefectus vette át, a beadványt pedig postán küldték el a kultuszminisztériumba.

A máig szóló tanulságokat rejtő levelet az alábbiakban egész terjedelmében közlöm.

Közzéteszi: BENKŐ SAMU

DOKUMENTUM

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Midőn a király Ó Felsége előtt a hűségeskült letettük, élénken éreztük, hogy e tény az erdélyi magyarság megnyilatkozása volt, amellyel az a Gondviselés által rámért új helyzetet ünnepélyesen elfogadja és következményeit férfias bátorsággal vállalja. Mint ennek az erdélyi magyarságnak lelki vezérei s ez idő szerint egyedül illetékes közjogi képviselői, emeljük fel szavunkat Nagyméltóságod és a királyi kormány előtt azzal a szándékkal, hogy a püspöki esküvel formailag megoldott kontroversia a jobb belátás és helyesebb magatartás útján a gyakorlatban is megoldást nyerjen.

Felidézve emlékezetünkbe annak a két esztendőnek soha el nem halványuló emlékeit, mely az Antant hadsereg képeiben foganatosított megszállástól a trianoni béke ratifikálásáig terjed, úgy találjuk, hogy minden nyomorúságunk a tiszta jogi helyzet és a tényleges hatalmi állapot ellentmondásából származott. Mi magunkat a trianoni békéig a katonailag megszállott Magyarország eleve darabjának éreztük, a hatalmon levők pedig egy forradalmi úton létesült új állam kíméletlen berendezéséhez láttak hozzá. Így lőn a mi sorsunk teljes passivitás, melynek fájdalmai sokszor elérték a bibliai méreteket. Ha volt valaha nép és történelmi helyzet, amelyben a keserű revoltálás lélektanilag megokolt lett volna, úgy a mi népünk, s annak mai helyzete volt az. Mégis örömmel kell megállapítanunk, hogy magyar népünk az átmeneti időnek ezekben a hónapjaiban annyi méltóságos nyugalmat és nemes jogtisztelenséget tanúsított, amennyit érzelmi állapot alapján kevesen vártak volna tőle. Nem csalódnunk, ha azt mondjuk, hogy ebben nagy része volt az egyházi vezetésnek, ami annál nagyobb dolog, mert éppen az egyház tartotta ébren a magyarság lelkiismeretében a tiszta jogi helyzetet és [a] történelmi igazság erkölcsi érvényét.

E szomorú korszak jellemét az adja meg, hogy míg egyfelől a be nem fejezett háború teljes jogbizonytalanságot teremtett, másfelől a hatalom éppen ezt a jogbizonytalanságot használta ki századokra szóló nemzetszervező munkájának megalapozására, minden ilyen irányú politikai nyilvánulásra pedig rányomta a bélyegét a vég-sőkig fokozódott faji gyűlölet, amely az elnyomókban — fájdalom — nagyobb volt, mint az elnyomottakban.

A magyar tisztviselői kar egy morális álláspont áldozataképpen az utcára került, s helyüket olyanok foglalták el, akik közül igen sokat a nemzeti elfogultságon kívül semmi sem képesített a közszolgálatra, a felesleges kegyetlenséggel, de biztos célzatossággal végrehajtott lakásrekonstrukciói és kitelepítési intézkedések, a földreform előkészítése és ideiglenes végrehajtása, a magyar birtokos osztály depozitálása, ipar, kereskedelem nacionalis kontingentálása, nyelvtörvények történelmi igazságtalansága teljesen megrontották a jogbiztonságot, a törvény előtti egyenlőséget, sőt a törvény érvényességének érzetét. Ugyanakkor egy eddig soha sem képzelt hatósági korrupció egyedüli, sőt mindenható hatalomnak a pénzt állította élénk. A közbiztonságot félig katonai, félig polgári terror tartotta fenn, amelynek borzalmas eszköze a bot, mint közigazgatási tényező és a vizsgálati fogság, mely terjedelmében és pusztító hatásában a büntető megtorlást megelőzi, pótolja és sokszor örökre feleslegessé teszi. Mi azt nagyon jól tudjuk, hogy a román kormány, a nemzet vezetői, a felelős és reprezentatív állam-

férfiak távol állottak ettől a világtól, de miután tény, azt, hogy ezeket az atrocitásokat csak annyi erővel igyekeztek megtorolni, amennyit a nacionalis elfogultság valahogy megengedett, s nem annyival, amennyit az új román állam reputációja parancsolt volna; minden egyes sérelem a vérző és béna tagként egységes magyarságot közösen érte és a szolidaritásban megsokszorosodó súllyal esett a néplelek felfakadó eleve sebére.

Nemcsak a magyarság egyetemet, hanem az egyes egyházakat külön is érték súlyos, szinte megbénító sérelmek. Kínos és sokszor fizikai sérelmekkel járó erőszakos processzusok arról, hogy kultuszainkban mit imádkozunk és mit nem, mit énekelünk és mit ne, papjaink, tanítóiink brutális megverése, közigazgatási hatóságok által felelőtlen feljelentésekre letartóztatások, hónapokig tartó vizsgálati fogságok, s azután mikor az illető egészségesen, anyagilag, családjával pedig lelkiileg tönkrement, minden elégtétel és kárpótlás nélkül szabadonbocsátás, iskoláinknak, parochiáinknak elrekonstrukciója akkor, mikor más helyiség még bőven lett volna, egyházközségeink, tanintézetekünk vagyonának a földreform ördöge alatt egyszerű elkobzása, a törvényeknek és rendeleteknek lépten-nyomon való kijátszása, különösen az alsóbb hatóságok részéről, anélkül azonban, hogy egyetlen panasz kellő jogorvoslatot eredményezett volna, íme ezek a mi kálváriáinknak stációi. Iskoláztatásunk minden vonalon majdnem megbénult, különösen ott, ahol magyar nyelvű állami iskolát szervezett a hatóság.

Mit kell ezekből az átmeneti idők terhére írni és mit nem: most és mi még nem mondhatjuk meg. De az bizonyos, hogy a korrupció meg nem szűnik, atrocitások a közelmúltban is fordultak elő, igazságtalan és a magántulajdon szentségét súlyosan érintő lefoglalások még nem tétettek jóvá, s a megbotozott, vagy tönkretett egyházi férfiaknak még senki sem adott sem erkölcsi elégtételt, sem anyagi kárpótlást.

De azért mi mégis bíznunk abban, hogy a román állam bölcs kormányzói be fogják látni, hogy az új birodalom fennállásának és jó hírnevének legfontosabb, s legsürgősebb kérdése a magyar kérdés szerencsés és megnyugtató megoldása. Ehhez akarjuk mi a tőlünk kitelő segítséget szolgáltatni az alábbi tömör összefoglalással:

1. A magyar kisebbség nemzeti szervezkedése, mint törénys és szükséges mozgalom, céljához segített.

2. A békeszerződésben, különösen pedig annak függelékében (a decemberi egyezmény) biztosított kisebbségi autonómia megvalósítandó és kiépítendő az egész erdélyi magyarságra nézve a gyulafehérvári határozatok szellemében. Végzetes hiba volna e tekintetben a betűt kijátszani a lélek ellen. Éppen ezért

3. önként biztosítsa az állam a magyar kisebbség nemzeti szervezetét a Népszövetség előtti korlátlan kérvényezési és panaszolási jogainak tiszteletben tartásáról. Hő óhajításunk, hogy e jog igénybevitelére soha se kényszerüljünk.

4. A titkos államrendőrségnek (Sigurantia) azon kivételes hatalma, hogy ügyészi végzés nélkül, teljesen önkényesen és senki által kérdőre nem vonható módon zaklathatja a közönséget, mint művelt jogállamhoz méltatlan intézmény a béke és köznyugalom érdekében beszüntetendő. Régi történelmi tanulság, hogy minden politikai rendőrség elveszített létjogosultságát összeesküvések iparszerű "felfedezésével" igyekszik újra megszerezni és biztosítani.

5. A magyarság kultúregységének akadálytalan fenntartása a Magyarországgal való szellemi érintkezés megkönnyítésével.

6. Egyházaink és iskoláink történelmi jogállományának törvényhozási biztosítása az egyenlőség és viszonyosság szellemében, s az ilyen irányú törvényhozási intézkedések előkészítésénél az érdekeltek alapos és komoly meghallgatása.

7. Társadalmi és gazdasági reformoknak olyan végrehajtása, hogy azok egyházi és iskolai intézményeket vagyoniilag tönkre ne tegyenek.

8. Az esküre jelentkező magyar tisztviselők visszahelyezése és ugyanoly minőségben való alkalmazása, szerzett jogaik érvényben tartásával. (Előléptetés, nyugdíjazás stb.).

9. Elégtétel a méltatlanul bántalmazottaknak.

10. Hatósági korrupció és a hivatali hatalommal való visszaélésnek határozott és együttes üldözése.

A magyarság, ha látja, hogy bizalommal és megértéssel közelednek hozzá a hatalom birtokosai, ismeretes őszinteségével és határozottságával veszi ki részét a világkonszolidáció nagy munkájából. Nyílt és jogtisztelő lényénél fogva távol áll tőle az irredentáság éppen úgy, mint a forradalom. Kulturális és vagyoni fejlettségének egész erejét közös emberi ideálok szolgálatába állítja, és igyekszik új hazájában, mint a legnagyobb nemzeti kisebbség, történelmi hivatását becsülettel betölteni.

Úgy érezzük, hogy Nagyméltóságodban megvan a készség a feladat megoldására s azért várjuk annak reánk néző kedvező megoldását. Nem tudjuk mi lesz az eredmény, de egyetlen lépés sem lehet véglegesen meddő, amit az igazság követelt és a szeretet gyámoltott.

Fogadja Nagyméltóságod kiróadó tiszteletünk nyilvánítását.

Kolozsvár, 1921. április hó 30.

Majláth Gusztáv erdélyi rk. püspök,
Nagy Károly erdélyi ref. püspök,
Ferencz József unitárius püspök

Eredeti másodpéldány a püspökök aláírásával. A felzetten a következő szöveg olvasható: "Egyik példányt Ferencz József püspök úr személyesen átvette, hogy személyesen nyújtsa át Goga miniszternek kolozsvári látogatásakor — Goga azonban nem jöven Kolozsvárra az irat postára adatott." Az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsának Levéltára, 2417/1921.

EZERSZÁZ

Amióta a nyugati civilizáció szinte az egész Földet meghódította, és hordozói ideáltípust jelenítenek meg más földrészek lakói előtt, Kelet fogalma az elmaradottsággal párosult.

Kezdetben nem ezt jelentette Kelet az emberiségnek. A történelem hajnalán élő népek szüntelen észlelték, hogy a fényt és meleget adó Nap Keleten születik és Nyugaton haladva tűnik el. Keleten kereste szülőhazáját a legtöbb nép mondakincse. Keletről származó drágaságok árulkodtak egy távoli, gazdag világról. "Aranyat, tömjént, mirhát" onnan hoztak a bibliai hagyomány szerint Krisztus bölcsőjéhez a "napkeleti bölcsek" vagy "három királyok". A Keletről veszélyes utakon hozott selymet és gyöngyöket öltözték magukra Nyugat úrnői. De a népek mégsem inkább Kelet felé vándoroltak; Nyugat és Dél meleget ígérő tájai csábították őket, afelé mentek valamilyen belső ösztönytől hajtva.

Kelet és Nyugat között, Eurázsia tengelyében húzódik az a stepporságút, amelyen évezredek át vándoroltak népek Nyugat felé; talán már az indoeurópaiak elei, majd a közülük kivált iráni nomádok: kimmerek, szkíták, szarmaták, alánok, hogy nyomukban török népek: hunok, avarok, onogurok nyomuljanak a velük sodródó magyarokkal, és a sort újabb belső-ázsiai nomádok: besenyők, úzok és kunok után a mongolok zárják le. Az ókorban és a középkor kezdetén a barbár népeknek sikerült áttörniük a limesen és benyomulniuk a birodalomba, de a középkor folyamán a római és barbár rend szimbiózisából alakult és kereszténységgel stabilizált nyugati államok erősebbeknek bizonyultak a Nyugatra törő nomádok legerősebbikénél, a mongoloknál is. Ezzel a népvándorlásoknak vége szakadt, de a Nyugat egy másik keleti birodalommal találta magát szemközt: az iszlám által megszilárdított oszmán-török hatalommal. A jövő titka, hogy Kelet ostromainak mikor szakad vége.

A magyarság Keletről, az Urál vidékéről jött, de ahogy Hérodotosz tudott az óshaza tájain lakó népekről, eleinknek is voltak halovány ismereteik a hajózó, fémekkel, szövetekkel és fűszerekkel kereskedő tengeri népekről. Ez is szerepet játszhatott abban, hogy az onogurok, nem sokkal Attila halála után a Fekete-tenger felé menekültek a Szibériának is nevet adó szabírok elől.

(Györfly György: A magyarság keleti elemei. Gondolat Kiadó. Bp. 1990.)

Túszevangélium Bajor Andor szerint

>>>>> folytatás az 1. oldalról

mindig összefüggő, közös logikája szerint.

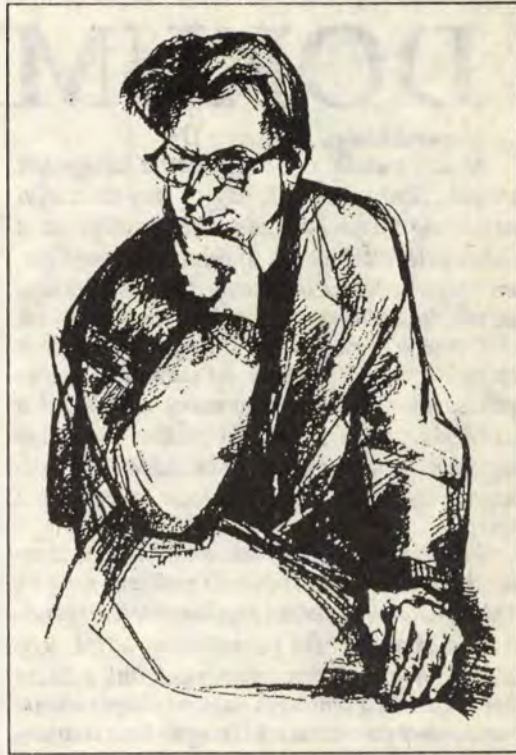
A hírügynökségek jelentenek, mint Potrien őrmester a légióban, mert nekik ugyebár fölöttesük a közvélemény, az emberiség. De most lett csak igazán nagy a baj, mert a dologban az egyetlen hírforrás Moszkva. Még az evangéliumot is, ott kétezer évvel ezelőtt, legalább négy tudósítónak sikerült egybehangzóan megerősíteni; ezt a hírt-hírecskét, akár az 56-osat, a 68-ast, aztán az afganisztánt — egyedül a Krelmre hivatkozva kell megtudnia a világnak: ők pedig úgy döntöttek, hogy a túszoikat nem lehet (vagy nem is kell) megmenteni, így aztán sajátkezűleg írtatták ki őket, együtt a túszszedőkkel!

Ahogy a legkülönbözőbben elérhető képhosszak és hullámszélességeknek mégkülönbözőbben elérhető nyelvű állomásainak bemondóinál egybecseng: nem volt már kiút, Pervomajszkot, ezt a megatalkodottan bűnös falut, újkori Sodomát el kellett tüntetni a föld színéről. Látható is volt, ahogy a köröző sasok, helikopterek és tankikopterek innen is, onnan is fényes kénközpontokat köptek, okádtak egy valahol a táj, a pusztaság, a romhalmaz mélyén megbúvó bünbarlang irányába, úgy hogy hatásukra a hajdani szovjet haditechnika révén egy orosz AUS-RADIEREN megtörténjék, véghezvitessék, végrehajtassék. És úgy lőn! Biztos akadt, aki efféléken cserzett idegekkel megszokta már, s volt, aki sóbálvánnyá merevedve ült a képernyők előtt, kezében vagy agyában a naponta közölt, egyre fogyatkozó túszeleltár semmilyen ésszerűséget nem követő, csak vésszesen fogyatkozó számadataival, és legalább olyasmiket rebegett, hogy "azért mégis..." vagy "nahát, dehát, tehát" — de hát még most is lehet efféléket, egyenes adásban, direkt közvetítésben, mint valami bukaresti forradalmat...!?

Ime hová vezetett, hogy Nürnbergben a Molotov-Robben-tropp paktumnak csak az egyik felét függesztették-akasztották fel a jó fiúk: a rossz fiúk újabb háborús bűnöket mernek játszani, Biháccsal és bikacsokkal, annyira, hogy most szétválasztani őket, megint közéjük kellett (no nem csördíteni, csak) vonulni. Szegény Oroszország pedig — megint milyen kínosan kétértelmű, kettős,

Íf. Feszt László grafikája

kétes szorításban került — otthon szétverő állományban, Boszniában békefenntartó állományban szerepel, nem kis mértékben azok védelmében és oldalán, akik szeretik a túszszedést és szeretnek számfüzet mutatni az emberiségnek, mint valami gázálcáros Pinocchiók.

Így sóhajtaná Bajor, ha öt évvel ezelőtt nem vonták volna vissza szürkeállományáról a lelki kéksisakot... És hozzátenné bizonyára: amióta Káin kapitány, bizonyos Iván Ivanovics Cinigin utóda vette át a parancsnokságot, csupa előítélet és összeegyeztethetetlen érdekszövevény uralg az erkölcsi tengereken. Mindenki vigyázzon hát a maga hajójára, nem a vihartól, hanem a kalóztól kell félni a fedélzetet. A hajó gyomrában már úgyis ott hevernek megkötözve, láncra verve jövet-menet, oda-vissza, szélteben-hosszában a jónások, a tamásbátyák, az evangélisták, a túszoak százezrei és milliói. Semmi remény a kiszabadításukra, mivel-hogy ha más nem, akkor maguk a szabadtók készültek régen elfogni őket. Hisz az ilyenekkel előbb utóbb végezni kell. Előbb utóbb mindenkivel. Amíg csak maga a föld színe is el nem tűnik a föld színéről. Hogy már ne legyen mit jelenteniük a hírügynökségnek sem. Mert azok keverik a bajt, azok csalják a helyszínre mindig a megtorlókat, mint mézre a darazsat, túsza a drámát, kurdba a követelőzést.

Nemcsak te, én is túsznak érzem magam máris. S a legszomorúbb, a legmegdöbbentőbb, hogy saját túszeledőm, túsztartóm és felszámolóim is én vagyok. A kéksisakos kelfeljancsi... Azt el kell ismerni, hogy a Noé bárka s az Enola Gay különböző irányba tartott. Meg is érkezünk szépen mindkettőbe. Valószínűleg szerkezeti a baj. Most már látható: ezzel az emberiséggel nem ment a dolog. Befuccsoltunk. Mint rab és mint rabtartó; mint terror s mint ista. Mint lánglelkű liberális s mint kérlelhetetlen kizárólagosságra kiképzett kommandós. Mint vallatók s mint a *vallhatatlanság* letéteményesei. Mint Dávid s mint Góliát, mint Dzsingisz-kán s mint Don Quijote. Mint koldus s mint királyfi. S ez nagyon fáj. Erről olvasok Homérosz rémtettei óta s erről fogok írni a serény múmiák dédunokáinak. Tömegsírom a könyvtár. Nyugodjam benne békében. Ámen.

LÁSZLÓFFY CSABA

Középkori fondorlatok — III.

A törvénytudó múzsa

Az után sóvárog, aki, amikor együtt voltak, vérmes szemmel üvöltözött rá. Vagy jobb perceiben, akár egy hóhártyó, a farára vert. Mint az a kancsal pecsenyesütő, akivel a temetőfal árnyékában hozta össze a szerencse, s fejük felett kiásott hullák száradtak a falra kiterítve. Az "elveszett fiúk" beszóztak tetemei...

"Még most is érzem azt az orrfacsaró bűzt. Hát a húgyos férfigatyák szagát!... Mióta gyűrod a lepedőt, Margot?! Volt alkalmad megundorodni. S te időnként még mindig bezsongsz, mint egy együgyű cseléd!..."

A fogát szívja, dühösen öklözi a kimustrált ágyat; majd leissza magát... Aztán jön az a szörnyű álom. A lekváros lepényre emlékeztető, felpuffadt valami, a víz ide-oda dobálja, mint egy medúzát. A sirályhangokat a hullámcsapások hordalékából kimentő szél, vagy a véres arc jajgatása volna?... Ő ott áll a parton, a pendelye csurom víz, a haja is ázik, a képén elmaszatolódott az olcsó festék, de a sűrű esőben is úgy hallja, hogy valaki görcsösen lélegzik, zihál. Átgázol a hullámokon, hogy megkeresse azt a (valahogy ismerős) keltszta-arcot, melyet a hullámok közben befele sodortak. Előregörnyedten, meghajolva, majd a térdére rogyva paskolja, verdesi tenyerével a teméntelen habot, kagylótörmelékben keresgél, szétfolyó homokban kotorász. Ha megérinhetné azt a kihívó, nagy orrot s a csontos pófát! Már-már sikerül belemarkolnia az összegubancolódott hajba — nem, ez nem tengerifű! —, hogy a hullámok öléről visszaszerezze a formáját vesztett orcát két kihunyt kráterrel a homloka alatt. De csak a kés villanása játszik vele megint (hol vagy, Thé-szeusz, bosszú ura?) — a késé, mely mélyre hatol Hippolitosz szemüregében...

Velőtrázó sikoly, nem eget karcoló sirályhang. Margot tehetetlenül támoalgat a sekély, alattomos sírhomokban. Mielőtt elveszítené eszméletét, fölébred.

"Miért is nem maradtam meg én közönséges lotyónak, François?! Akit így is, úgy is lecsupaszítanak, kifosztanak, mint zsoldos katonák a templomokat. Ysabeau, a kis falánk, harmadszor fetreng bélgörcsben. Hiába vágnak eret rajta, ő már csak a halál csuhás szolgáját várja, aki megkérdezi tőle: "Találkoztál-e már természetfeletti jóssággal, gyermekem?" Mire az Ysabeau foghújas, beesett arca rángatózni kezd a régóta elcsavargott mosolytól, szája sarkából kis nyálpaták csorog, s amint torkából furcsa hang tör fel, ártatlan kacérsággal tekint a csupasz fejű papra: "Igen, atyám. Annak az úrnak a részéről, aki szüleitől megvásárolt. A testvéreimet, akik bekapaszkodtak finom ruhájába, lerázta magáról, képen is törölte, meg beléjük rúgott; de engem tejben-vajban fürösztött, miután hazavitt magához. Választékos ízlésű, érző ember volt. Ha rosszkedvvel ébredt, odamentem hozzá, hogy megvigasztaljam. Erre ő forradásos, vastag szájával végigcsókolt a testemet puhán. Az Őszvér Kancában felállított az asztalra, hogy táncoljak; biztatott, hogy kedvemre ledérkedjem. Este persze elővette a nadrágszíjat: ahányszor rám szózott vele, annyiszor szisszent fel. Neki jobban fáj, mondta. Együtt könnyeztünk, én megint vigasztaltam..."

"Nekem maga az Orléans-i herceg tette föl a kérdést, hogy miért ragaszkodom annyira egy erőszakos csavargóhoz, amilyen François volt? — folytatja borgőzös tünődését Margot, fátyolos hangulatban. (Ami igaz, igaz: úgy tapadt rá

a kelekótya, mint a bogáncs, de éppúgy sodródott minden bajba, akár a bogáncs a szélben.) — az egész életem egy frászban, erőszakban telt el — vágta rá Margot, aki sohasem tagadta, hogy nem a Bibliából tanult meg beszélni. — Egyel több szálla (vagy gerenda) keresztben vagy hosszában nem sokat változtat már rajta. De François volt az egyetlen ember, akit szerettem. S a gazdagok most hallani sem akarnak felőle, mintha csak tudnák, hogy az ő Istenük küldte a halálba." Meg kellett volna tanulnia meghajolni, mert aki nem engedelmes, előbb-utóbb eltaposák — jegyezte meg kelletlenül Charles d'Orléans... Ha François itt lenne most, angolosra csinálná a képedet — nézett a herceg szemébe dacosan Margot. — Hiába hemzseg a sok ezüst-nemű, festmény, réztál meg frincfranc a palotában!

Orrcimpája kitágult az izgalomtól, pedig ezúttal nem nekibőszült, éhes kannal állt szemben, hanem egy előkelőségével tüntető, bókokkal sem fukarkodó kiválósággal. A hercegnek mintha még az ábrázata s őszülő szakála is ki lett volna csipkézve; ahogy szavalt (méghozzá François Villontól), a vers ritmusára rezgett rajta minden. "Ebül került, kutyául vész el!" Hangjában a gúny is előkelőnek tetszett, melyben, mint egy pókhálóba, beszerette volna csalogatni a hiszékeny némbert maradék reménykedésével együtt.

Zuhogtak Margot-ra az üres órák, a frászos napok: az esztendő meg csak úgy dögönyözték a derekát. Ő azonban sehogy sem akart beletörődni abba, hogy François néhány hamis garassal szúrja ki a szemét neki is, mint megannyi kapzsi, korhely, üres zsebű — kishitű hitelezőjének s örökösének.

"Álljak ki én is bittal verni agyon a halakat a kéklő jégén?"... Nem, akkor már inkább egy darab jégét a Marne-nak — borogatásként megteszi; hogyha nadrágod rongy ülepét már nem én varrom. Latorkodj kedvedre. Csak kinyújtva ne lássalak soha, mint a laskát!... Nézd, François: a termetem a régi; felfedem neked keblemet. Lát-hatod, nem csüng le ma se. Az a pár fölös ránc?! Te úgyis behunyt szemmel szoktál szeretkezni, a társaságban pedig ezután majd a sarokba ülsz, ahol az árnyék eltakarja arcomat. Csak azt ne tedd, az Istenért, hogy gyászruhát kelljen öltenem magamra, én, akinek a combja alatt a láda fája most is felforrósodott, s egy tomboló falkával is képes voltam megbirkózni valamikor. Emlékezz vissza: amikor legelőször behúztál a hálókamrába, s a sötétben kattant mögöttünk a retesz. Te csak igéssel élsz, súgtam a füledbe, de én mindjárt felfalom ezt, meg az orrodot s a szőrös melledet. Kakaskodj csak: hol a tarajod, hadd kapjam be, még megérem, az a legfinomabb!... És utána — te, amíg a csuklásod tartott, addig nyakaltad a bort — a vállam fölött sőt hánytam a tűzbe, hogy elűzzem a rontást. Később aztán te is elkövetted mindent, hogy megtarthasd Vastag Margot-t magadnak. Úgy éreztem, mindenütt követlsz... Mint bűvölő varázsigét, a számba duruzsoltad, csókoltad, hogy: "Lám, zsák s a feltja összeférelődtek!"... Hány esztendeje már annak? Hol van a tavalyi kásás latyak?!"

Közben a Notre Dame-ban kongatják a tűzkioltót. A nagydarab némbert nyugólódva hajítja félre az üres üveget; fel akar tápáskodni, de visszaesik.

"Mi az, Margot, beszóptál?! Ki az isten kérte tőled, hogy egyedül maradj megint!... Kopognak. Biztos egy balfácán. Hagyjam, hogy szétlapítson, aztán a hátsófelét fordítja nekem úgyis... Gondold meg, François! Mielőtt előkerülnél Blois-ból vagy honnan az isten háta mögül, ahol állítólag többen is láttak libákkal, tyúkokkal házalni — vagy annak a körülméletű fülű szerzetesnek lenne igaza, aki szerint Rennes környékén beálltál vándorkomédiásnak? —, mindegy, mielőtt hirhedt féltékenységedtől feltűzelve rámtörnél, hogy újfent meggyőződj róla: a szófukar legények nem is olyan muják, s ha más nem, akkor az ördög rántja fel éjjel pendelyemet, jobb lesz, ha előbb becsületesen hírt adsz magadról. Halljam, hogy kopog a facipód, s bűzlik is, ha az árnyékszékéről jövet beletapostál valamibe. Gyere s győződj meg róla, milyen mélabú emészti el napjaimat. Ánizsszagodra jobban kalipmál a szívem, s még időm sincs magamhoz szorítani csontos lágyékodat, fékezhetetlen szenvedéllyel rontsz rám, hatolsz belém, s én hintáztatlak, ölelésem önfeledt hullámozása feloldja a fölösleges görcsöt s a vicsorgó dührohamot."

Újabb, erőteljes kopogtatás után: "Ez a sok enyves kezű, sóher alak csak a cédát látja bennem. A fatálban pedig a lerágott csontokat. Ha netalán hallottak is valamit rólad... "Leszállt vele a rossz, a sírba" — motyogja az egyik. »Vagy fennmaradt a kötélén« — toldja meg a másik röhögve. Honnan tudhatnák ők, hogy annyira belefélszkelte magát az életembe, mint szű a fába. A rosszabb képzelte volna, hogy nem lesz többé nyugalmam tőled. Azt hiszed, nem próbáltalak a szemétre hajítani, akár egy csorba csuprot?! De hiába... Majd, ha egy reggel hörögve, elkékvült szájjal ébredek... A nagybátyád viszont, a Szent Benedek-kolostor egykori káplánja viszont azt képzei, hogy a sátán küldött fel engem hozzád a pokolból, hogy megrontsalak; azért aludt ki benned a hit s az életösztön, hogy valomásodból végül csak az Ördögfigura tellett, amit reá testáltál. — Az üveg száján az utolsó cseppeket cuppogtatva: — Egyszer tökrészezen legurultál mellőlem, s úgy beszorultál az ágy alá, hogy csak evickélni meg rőfogni tudtál, mint a vályúba befordult disznó. — Kacagása átcsap szipogásba. Majd a türelmetlen ajtódorombólésre. — Rühellek, Margot! Nem megfogadtad, hogy többet nem csinálsz úgy, mint egy félnótás? Sírsz, vagy röhögsz!... Legjobb, ha befogod a pófádat. — Kikiált. — Jövök már! — S megint magának: — Asszony, aki bög. Férfi, aki az orrát fintorgatja. A szerelem... (?) Egy frászt: az idő az, ami mindent legyőz"... Mielőtt hányingert kapnék — lopva belepillant a falitükörbe —, úgyis folytatódik minden."

Indul ajtót nyitni, s végtelen türelemmel buján fogadja a következőt, mint aki tudja a törvényt, hogy mi a teendő."

*Csakó Gábortól kölcsönözve, köszönettel 1992. XI. 12.

GÁL ÉVA EMESE

A REND

szonettkoszorú

1.

Kegyetlen törvények tartják a rendet
ott is, ahol a látszat szertelen.
Ahogy ingadoznak egy életen
keresztül célok s céltalan szerelmek,
úgy reszket a fények között a kétely,
amit magába kényszerít az űr,
míg a semmit mintázza legbelül
az alapot parancsoló sötétlét.

Ellene gyújtasz minden kicsi lángot,
hogy beláthass egy léleknyi világot,
ami fényekbe érted öltözött,

hogy bár egy ölelésnyi messzeséget
lopjon el a végtelentől az élet
a némán égő csillagok között.

2.

A némán égő csillagok között
vesztéseink kegyetlen űrje harsog,
mintha fényekkel vonánk a harcot
minden percért, mi szerződést kötött

az idő múlásával, ellenünk.
Hogyan is törődnénk bele a rendbe,
hogyha a teljességből számkivetve
napunk már virradattal múltba tűnt?

Csak vagyunk. Vadul keressük a választ,
hogy önnön értelmünkől el mi választ,
miért kell élnünk a világ mögött,

mint a vándor, akit sehol se várnak,
mint éhes koldusa az igazságnak,
amit a rend magába ötvözött.

3.

Amit a rend magába ötvözött,
csak kereng, saját kis körébe zárva,
mint a káosz szertelen tagadása,
Ó, égen születnek a börtönök!

Káosz, vagy szökevény a képzelet?
Úgy módosít, ahogy akar, a tájon,
hogy céltalanná benne sose váljon,
ameddig önmagához hű lehet!

A múlandó tudat előjoga
lenne a hit, álmaink mítosza,
melyben a rend szabaddá teljesedhet,

míg az öröklét tökéletesen
zárt börtönében nincs más értelem,
csak szolgálja marad a végtelennek?

4.

Csak szolgálja marad a végtelennek,
ami a véget vallani kevés,
mert méltatlan hozzá a szenvedés,
ami halálból világot teremthet.

Választáshoz nekünk esélyt sem adtak!
Életünkkel szülte a rend a kint,
hogy szenvedésünk mértéke szerint
teremtsen lelket lelketlen tudatnak,

mint élettelen kő vérző sebe,
ha lejtő semmibe görgeti le,
mint fájdalom az égő csillag-archan,

melyre az égbolt reszketése hűl,
hogy tovább izzon érzéketlenül.
Robot tehát, de mondd, milyen tudatban?

5.

Robot tehát, de mondd, milyen tudatban
robot a rend, mi rajtunk üt sebet?
Mi ellen lázad föl a képzelet,
ha soha nem él, ami halhatatlan?

Mivé támadna föl, és mondd, mit érne,
ha együtt fájna minden szolgaság,
aminek egy hatalom szab irányt,
hogy ne legyen tere felismerésre?

Mert ebből a rabságból kiút nincsen,
amíg a szolga nem lehet Úristen,
aki mindenséget maga teremt,

hogy soha ne lehessen számkivetve,
s csak ő maradjon méltó feleltre:
milyen Isten álma szerint kereng?

6.

Milyen Isten álma szerint kereng
a neutron, a csillag és a bolygó,
van-e célja annak, hogy ily bolyongó
rendet alkot isteni képzelet?

Konok világ vizsgálja így magát,
melyben az Isten is a világ része,
mert a teremtett mindenség egésze
fűzi rá a kegyetlen glóriát.

Az ember keresztre feszíti álmát,
úgy éli át világ-kálváriáját,
hogy büntől válassza a büntelent,

de a halhatatlannak nincsen álma,
képtelen bűnre és kálváriára,
mert önmagán túl semmit sem jelent.

7.

Ha önmagán túl semmit sem jelent,
mi ellen is lázadna föl a rendszer?
Egy lázadója marad csak: az ember,
aki több és kevesebb, mint a rend.

Nem csodát, csak egyetlen lényeg
mutatna Isten föl a lázadónak,
hogy miért lesz, vagy miért nem lesz holnap,
s mit veszít velünk, ha elveszteget?

Ime, a gyermek szülőjébe tép:
milyen joggal vajúdtá életét
a világra, melyben csak egy tudat van,

ami nincs ellen valamit teremt,
hogy véggel telítse a végtelent:
olyan kiszámított és halhatatlan!

8.

Olyan kiszámított és halhatatlan
a világ. Csak az ember érzi át,
ha rovarként látja viszont magát,
ahogy a fényablakról visszapatann,

vagy hite körül járja azt a táncot,
amelybe előbb-utóbb belehal,
mint a lámpafénybe szédült rovar,
amit ösztönök vágyálma feláldoz.

Minden szerelmünk csupán ennyi lenne?
Vágyunk a fényre, tiszta értelemre
az isteni tükröben ennyit ér?

A cél kívül meg halott rendszerekben,
s eleve vesztes lenne a tét ellen
az, ami egyszercsak, e rendben él?

TÚNÓDÉSEK (8)

Tiborc a hajdan Tiburnak hívtott, távoli Tivoli tivornyázó-tabernázó városában morfondírozott a "hodie mihi, cras tibi" (ma nekem, holnap neked) mondáson, miután levelet — technikai akadályok miatt nem bombaszerkezetest — kapott a hodáki Mihi és a krasznahorvati Tibi ákombákomos aláírásával. A levél szerint akad még aránytalanság. Ha például egy matuzsálemi korú román Pécskából küld anzikszot a félszáz kilométerre lévő Makóban élő román rokonának (avagy a Makónál közmondásosan valamivel — mintegy 2000 kilométerrel — messzibb Jeruzsálembé), sok lejnyi bélyegre van szüksége, viszont majdnem 17-szer olcsóbb, ha Pécskából a 750 km-re fekvő autonóm gagauz terület mellé postáz anzikszot egy kiskorú magyar.

A Ludas Matyiban vagy tán a Helikonban olvastam (avagy fogom olvasni?), hogy Játszi Oszkár-díjat kéne létrehozni s ezt évente ítélni oda a középkelet-európai nemzetiségi kérdés

új, halálosan komoly megoldásai közül a legvéglegebbnek.

Igézetes kérdés: "Mivel a jugum magyarul iga, nem volna indokolt a konjugációt igaragozásnak mondani?"

Az ördög állítólag a tagadás szelleme. Azonban nem minden tagadás (Leugnung) hazugság (Lüge). S az utóbbi sem mindig tagadó — legalábbis formájában, noha lényege az igazság tudatos tagadása. Egy dologról persze számtalanul sok mindent tagadhatunk helyesen (x nem y, nem z stb.). Nyilván az is áll, hogy pontosan meghatározott vonatkozásban is számtalan valótlanúság mondható, "gurítható" valamiről ($2 \times 2 = 3$, $2 \times 2 = 5$ etc.), miközben csak egyetlen egy tétel igaz ($2 \times 2 = 4$). Térmértani hasonlattal szólva: egy vízszintes vonal adott pontját átszelő merőlegesek végtelen sokaságából csak egy függőleges, perpendikuláris. Szófejtőn folytatva a gondolatot: a nehézkedés okozta függések, pendenciák végtelen tömegéből csak egy kis töredék szolgált (mégpedig a szellemi fontolás, súlymérés,

mérlegelés révén) annak alapjául, hogy franciául a gondolatnak *pensée* legyen a neve.

Foglaljam körmondatba Hórt, Horákat, Horarikot és Horatiust? Megteszem. Miután Hór hegyén meghalt Áron, de mielőtt elnök akart lenni hamar és minden áron az, kiről Horák sugallta éles kérdéssorral, mi mindenhez nem könyít (kezdve a költészettel); és mielőtt Horarik megharcolta harcát a hierarchiával, írta le Horatius, mitől művészi a poézis. Horatiusból indul ki (A. p. 343) a 15 betű megtakarítását szemléltető példa:

OMNE TULIT PUNCTUM
TETZÉS ELYER
QUI MICUI UTLE DULCI
KI HAZNOSI ÉS ÉDES VEGYIT

A fenti szöveg latin része nem céloz a *dolce vita* promiskuitására. Egy nagy Vegyész szerint eredetileg ez a latin szöveg ezt az ősi (pre-helikoni, utunkosan úti) román-magyar textust utánozta: "Om, ne túl, itt punciózd Chimiscut úti ledulcsácázással".

SAJÓ H. PÁL

9.

S egyszercsak e rendben valami él.
A végtelen idejű, néma fenség
életünkkel kezdi ölni a nemlét
harmóniáját, és már nincs tökély.

Hát mégis ez a ránk hulló szerep?
Vak áldozatban rovarrá így válunk?
Azért van Istenünk, gondolkodásunk,
azért vérünk el történelmeket,
azért érezzük, hogy a szerelemmel
a világot szorozzuk végtelenszer,
hogy akkor is, hogyha semmit sem ér,
a küzdelem mítosza fönny maradjon
egy öröklétig teleszántott arcon,
ha Fenségben lüktetni kezd a vér?

10.

A fenségben lüktetni kezd a vér,
és szertedobogja azt, amit érez.
Életet teremt minden érzetéhez,
hogy fájdalom jelezze, mennyit ér?
Hát azért fejlődött bennünk tudat
a szenvedések rezgéseit mérni,
mert általunk az Úristen is méri
a rendszerébe táplált kínokat?!

Oly gyönyörű a mitológiánk!
De oly kevés szakad belőle ránk!
Magunknak mítoszt hazudni is vétek,
ha még a fájdalomunk sem a miénk!
Fenség vezekli bennünk végzetét,
és amit érez, elevenné éled.

11.

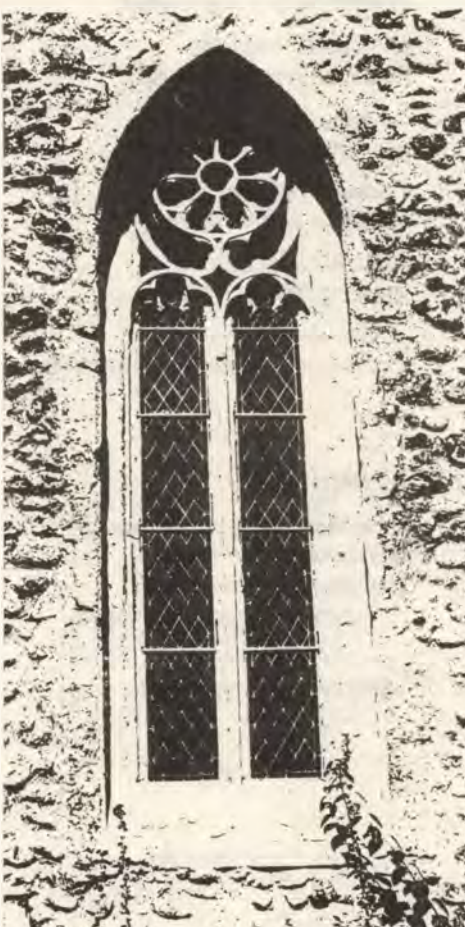
És amit érez, elevenné éled,
és kezdi élni külön kis magát,
mert lehet Isten az egész világ,
ha föladata a tökéletességet,
nem maradhat a hatalom se teljes.
Az egymásból nyíló kis gyöngyszemek
fűzérében az összhang már beteg:
gyöngül a rend, és fáj, amit fegyelmez.
Jaj! Minden teremtes kiszolgáltatja
a világnak azt, aki hozzáadja
saját magát ahhoz, amit teremt!
A fenség így szóródik szerte-széjjel.
Kis része álmodik csak az egészszel,
emberré nő, ki érti, mi a rend.

12.

Emberré nő, ki érti, mi a rend,
a rendszerben mégsem talál magára.
Lassan érik kényszerre lázadása,
s a lázadásból új hitet teremt.

Hite minden létezésben a tét:
csak úgy marad az Úristennek arca,
ha magát a nulláig kitakarva
jelentheti a világ kezdetét.

A kezdetet, mikor még nem volt kétely,
ami lázíthat ellenteremtéssel,
mert ember nem szült még embertelent,
ami a benne táncoló halállal
a világ ellen önpusztítást vállal,
mégsem szolgálhatja a végtelent.

13.

Mégsem szolgálhatja a végtelent,
csak véglelei közt szorong az ember,
mikor arcot cserél a végtelennel,
és úristenként világot teremt,
parányit, de mércében teljeset:
egy verssort, melytől fényesebb a lélek,
egy szobrot, hogy sziklába véssett élet
mintázzon földre fényes lelkeket.

Azért van gondolata és szava,
lelke, hite, álma, akarata,
hogy vesző megértse az istenséget,
és árnyékként mélyítsék kételyek
arcára azt, hogy Isten nem lehet,
mert halállal ad lelket az egésznek.

14.

Mert halállal ad lelket az egésznek,
az emberben átmenet a világ.
Hiába láncolja össze magát
sok emberöltő, kíséri a véget.

Mire világművé kiteljesedne
mindaz, amit az ember alkotott,
megszűnnek számára a holnapok,
hogy az élet a fájdalmat jelentse,
s amit adott, üres torzó marad,
ha megérteni nem lesz már tudat,
és élő teste sem lesz érzélemnek.

Kiért lesz akkor visszahítható
az Isten, kiért örökkévaló
kegyetlen törvények tartják a rendet?

15. Mesterszonett

Kegyetlen törvények tartják a rendet
a némán égő csillagok között.
Amit a rend magába ötvőzött,
csak szolgálja marad a végtelennek.

Robot tehát, de mondd, milyen tudatban?
Milyen Isten álma szerint kereng,
ha önmagán túl semmit sem jelent?
Olyan kiszámított és halhatatlan!

S egyszercsak e rendben valami él!
A Fenségben lüktetni kezd a vér,
és amit érez, elevenné éled,

emberré nő, ki érti, mi a rend,
mégsem szolgálhatja a végtelent,
mert halállal ad lelket az egésznek!

SIGMOND ISTVÁN MOLEKULÁK

Álmaidban az üldözött a te arcodat viseli,
s az üldözöben is magadra ismersz egykoron,
egyek vagytok, mint a sziklába vájt arcok s a
rájuk fagyott mosoly, mint a kézfogás s a benne
elhamvadtt bizalom, a földnek nevezett ingo-
vány s a felszínét meggyalázó emberiszony, és
ósanyádat is idesorolhatod, merthogy azon
munkálkodik minduntalan, hogy újraterejtse
csökönyös önmagát, a kéjben fogant majdani
baleket, ki úgy hordozza magával a vakságra
ítélt szellemet s a golyókkal és könnyekkel üldö-
zött gondolatot, ahogy a teremtes fenségét kér-
dőjelekkel díszíti az önmagából gyököt vont
égi hatalom. A hatványra emelés géniusza
suttymban gyökvonással kezdik a napot (az
imént említett matematikai művelet köztösző
sűrűséggel bünteti az eszményesített semmi-
ben tébláboló vágyálmokat), s amikor meg-
kondulnak a tizenkét órát jelző, fájdalmasan
ünnepélyes harangok, már réges-rég helyreállt
az úgynevezett rend, a tabula rasára kárhozta-

tott perc, mely a távoljövőt is steril pelenkába
göngyöli, és a megsokszorosodás dőresége
köz helyeket sugalló, összerakott betűk halma-
zaként triumfál. Mire volna még szükség, hogy
a jótékony hallucináció cselekvésre buzdítsa a
bénára dermedt testet, mely a megaláztatás
sugárutaknak álcázott útvesztőin eljutott a
végtelenig, a lélek is ott fuldokol a végzettség
mocsokban nyakig, és még sincs veszve sem-
mi, jön a felmentő sereg, ihol a fallosz, az isteni.
Detektorként kutatja a megejtendő lelkeket
(szerencsén van, a lélekre feszülő pesszárium
beszerezhető a könyvpiacon), de már minden-
kit megejtett a felsőbbrendű tökély, a szerény-
ség rongyaitól megszabadult ember-istenek
délcegen vezetik a dölyfös menetet, a sor végén
már a tüdőbajos haldoklók is döngetik a mel-
lüköt (a hullafoltos eszmék — megváltás, rein-
karnáció, halál utáni élet, meggyás —, mint
szellemtompító, égből lepottyant, predesztiná-
ciós halleluják, nagy betűkkel szerepelnek az
értelmező szótárak lapjain), s ez a fantomcipő-
ben menetelő lárvatömeg egyszólamban bömbö-
li a szöveget: "Ha nem kérdeznék,
letagadom!" Ez is lehet filozófia, azoknak való,

akik az eredendő bűn köldökzsinórát az elme-
bajra tekerik, és jól érzik magukat a plusz-mí-
nusz végtelenbe kutyagoló mítoszok farán, s
persze kelfeljancsiként életre kel újra a mate-
matika, merthogy megint csak gyökvonásra
kényszerül az elfajzott értelem; már a bocsána-
tos bűnök végösszegéből is gyököt vontatok, s
a maradékból gyököt vontok megint, hogy
megmaradjon a vigyorgásba merevült hit,
mely az ájtatos testet — bűnbocsánat gyanánt
— keresztre feszíti. De láss csodát. Vannak szü-
zek is. Ezek a némberszerű lények, az örök
üdvösségre kiszemelt metamorfózák, felhab-
zsolják a hitet, a detektor győzelmesen kurjant-
hat megint, reped a lélek-hártya, vérbe fült
imák vakítják a tekintetet, s ez tűnik a legböl-
csebbnek, amit a földi egyszerűget megtaga-
dó balga megtehet, hogy lehunyt szemével ne
láthassa a káprázta bűvölt, csillagnak neve-
zett tetemet s a talpunk alatt agonizáló Föld-
nyát, kit lassan öltő méreggel halálra ítélték a
büntetésre szakosodott istenek. A múltat a jövő
idő karjaiban érte a végzete, s a jelen időnek
nincs jelen ideje. Ne csodálkozz, ha az embriót
kérdőjellel görbíti a borzalom.

SERÉNY MÚMIA 58

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '96

BENŐ ATTILA VERSEI

(Az ár)

Mint kiöntött sav, rajtad
úgy folyik át ez a néma ár most.
Arcodról lemossa a pírt,
ráncokat és bele észrevétlen.
Csontból az erőt, lélekből a reményt
szívja ki, és fogy a lendület már.
Tárgyaidat sorvasztja, rozsdázza,
ajkodon hervad a fény, vidámság.
És ki nem léphetsz belőle,
mert vele illan a tested, lelked,
vele sodransz romlásra ítélen.
Part van-e, nem tudod, és nem látod,
csak azt, hogy a társaidat
mint nyeli egyre el a mély örvény,
csak azt látod, hogy áztatja ruháidat,
hogy meztelenedsz lélekre,
és hogyan érsz meg arra,
hogy kidobjon a partra.

(Lélekvándorlás)

Lassan elszegődik a tekintet.
Mint falról a festék mind leválk
a bálványról régi éned fénye
(bent mi lángolt, most kint zúzmarázik)
és elindul a szem más tájakra,
más csodára vagy más döbbenetre.

(Valaki)

Valaki ott állong minden ablak mögött,
bár eltakarják őt a lélekfüggönyök,
és ott topogtat folyton határainkon,
de mi nem halljuk őt, árnya hideg ikon.
Valaki átlát énrajtam és terajtam,
és még mindig nem szól, csak vár, vár, és hallgat.

*topogtat=topog+kopogtat

(Memento)

Tengerek hangja elillanhat,
hogyha nem őrzi egy pillanat,
ám a sirályok fénysikolya
benned el nem árnyékol soha.

(Látom)

A szelet. Ott kószálgat a lombok felett.
A hullámokat, amint elhőmpölyögnek.
A levelek elpillangoló színeit.
Az ágak csöndelését. Hangod halkulatát.

(Kint és bent)

Te odakint a talányban
diderengsz téli magányban;
és idebent lélekzárlat,
feléd csak szemem szállhat.
Lélek lankad, a test vásik,
nem érhetünk el egymásig.
Szavaink csak morzsjelek,
szándék a falról lepereg;
míg a határról tovaint
egy árny idebent s odakint.

*diderengsz=didereng+merengsz

(Ami lenne)

Ne kérdezd, hogy szemed meddig ér el,
új határokat kérdésed érlel.
Ami lenne fémesőben ázik,
Ami van, benned mássá világozik.*

*világozik=világ+virágozik

*kint és bent)

Te odakint a talányban
diderengsz téli magányban;

és idebent lélekzárlat,
feléd csak a szemem szállhat.

Lélek lankad, a test vásik,
nem érhetünk el egymásig.

Szavaink csak morzsjelek,
szándék a falról lepereg;

míg a határról tovaint
egy árny idebent s odakint.

Bent Attila

(Kristályszilánkok)

Faragja a szél a sziklát,
kristályt morzsol a fény szilánkra,
a víz domború konok követ
lapos engedelemre görget;

fémeket formál a tűzkatlan;
hogy állhatnál hát változatlan
a lassan zúgó időárban,
az ideghamvasztó tűzbálban?

(Míg)

Énfelségem már levettem,
s merengek, mint üres terem;
míg pohár leszek és veled,
ha belém csobogsz, megtelek.

(Sziget)

Egyre omlik a partod.
Nézd, hogy görgeti a víz
a göröngyeidet és mint
fogy és foszlik a földed.

Nézd, pirong a parázsod,
lángja nincs, csak a füstje,
s az is homlokodig száll,
nem az égi határig.

Nincsen semmi jel: tűz, hang,
mely túlszárnyal a tenger-
boszorkánykörön egyszer
szárazföldi madárként.

Egyre omlik a partod,
és akár a fogyó hold,
körvonala apadhat
léted, védtelen fényed.

(Merre?)

Elolvadtak a fényfoltok.
Lámpáid lángját leoltod,
lobogóid leengeded,
lengjen csak a semmi benned.

Mert itt élve leheleted
újra és újra megdermed,
és üresedik a lélek
már világlásod se féled.

Kint, bent téli hullám temet.
Mondd, merre lobog még szemed?
Lámpád lángját leoltottad;
mi lángolja ablakodat?

(Csöndre bírni)

Végül csöndre bírni volna szóban,
egy jelben, mely csak tebenned dobban,
mit most ró a kősa szél a porba,
mi a tűnő esti árnyak dolga.

LÁSZLÓ NOÉMI

Múmia-napló

Teliholdfogyatkozás (1996. jan. 6.)

Az egyedüllét állapota cseppet sem szokatlan manapság. Inkább hosszú. Hosszú-hosszú napjaid és éjszakáid kerekednek belőle. Éjjeli-nappali tekergésekkel egybekötve. Időnként nagyon félek. Most is félek. Meglehetősen sötét alakok lakják ezt a városrészt. Ennek ellenére nagyon itthon érzem magam. Kissé szédelgek a fáradtságtól, a hideg csípi az arcom, a ködben szétfutó fénygömbök az utcalámpák, és ebben az órában már nem lényeges, melyik világon van az ember. És ennek köszönhetően még a félelem is feledhető. Időnként felbukkan egy-egy híd, ahol a folyó nagyon mélyen zúg, vagy egy csupasz falú, ránkos ablakú ház, ami visszadöbent a félelemben. Vagy egy-egy arc bukkan fel, ami túlnő az ész szerinti méreteken, és egyre lenyűgözőbb nagyságban villózik a környék valamely vakfoltján. Igen furcsán lát a szem ilyenkor. Az utca dolgai meglevenednek, minden vala-

mi máshoz kezd hasonlítani. Ott az a fakerítés olyan, mint két lehajlófélben lévő alak. Az úton valami fehér állat fekszik, mire odaérek, csak lebegő papírdarab marad belőle, és arra gondolok, hányszor járom végig ezt az utat, ameddig az egyedüllétből magamhoz térek. Nem tudom, hol kell felvenni a szálát. Valahol elejtettem, azóta állok itt mindenén kívül, hallgatók, és figyelek. És időnként belémüt az érzés, hogy a csuklómon rögvess kizsakad egy vasdarab, mint ahogyan töréskor a csont. Milyen furcsa volna, ha apránként minden rutin így kiülne ránk, ha kiválasztódna belőlünk a nemtörődömség. Talán már megtörtént, csak nem vagyunk hajlandóak odafigyelni rá. Illetve annyira megtanultunk érctagjainkkal együttélni, hogy képtelenek lennénk lemondani róluk. Hosszú ideje így van ez: állunk a körön kívül, fáradtak vagyunk és álmatlanok, és egyre nagyobb tért hódít bennünk a teliholdfogyatkozás.

Regressus in infinitum (1996. jan. 7.)

Zuhanás a végtelenbe. Nem a növekedés, hanem a csökkenés végtelenje. Kiskoromban attól bolondultam, hogy elképzeltem: a bogarak szárnyában éppúgy van föld és nap és víz és autó és üzlet és ember, mint ahogyan mi itt ebben a világban; sőt, a bogár szárnyában további bogarak vannak, amelyek szárnyában éppúgy van föld és... és további bogarak, és további szárnyak.

Últim nagymamámnál a kád szélén, és a lábamat lóbálva azon iparkodtam, hogy meglássam azt a macit, ami azon a tomi mosóporos dobozon van, amit az a maci tart a kezében, ami azon a tomi mosóporos dobozon van, amit az a maci tart a kezében, ami...

Nem tudom, mindegy-e, hogy az ember melyik végtelenen találkozik először. Azzal, ami bevezet a dolgok bűrbe alá, vagy azzal, ami mindinkább kivezet a dolgokból. Észre sem veszed, egyszerre csak rá eszmélsz, hogy már mindkét végtelennek tudatában vagy.

Egyszer csak rádöbentem — s bizony meg is ijedtem tőle —, hogy én is csak egy bogár szárnyában találtam, és a rettenetes dolgok, ha történnek, attól történnek, hogy bogár ökelme kissé meglíbbenti a szárnyát, vagy a

másik ember abban a másik világban hozzáér ehhez a szárnyhoz, mert egy másik ember egy másik világban hozzáért ahhoz a szárnyhoz, amibe ezt zárták, mert egy másik ember...

És ilyenkor félni kezdtem: mi lesz, ha hozzáérek egy lepke-szárnyhoz, hány világban hatványozódik ez a mozdulat, ami isten tudja, milyen távoli moccanás hatványa...

De a tomosóporos időben fel sem ötlött bennem, hogy mindez csupán egy szemcse egy nagy tomosóporos dobozban, amit egy maci tart a kezében, és hogy ő is csak egy szemcse egy még nagyobb tomosóporos dobozban, amit egy még nagyobb maci tart a kezében, és hogy...

Történet (1996. jan. 8.)

Van valami a mai napban. Ott ül nagy párdüctesttel, és rám vár. A szemével hunyorít, mancsát kissé felemeli. Aztán megmozdul, puhán, lassan közeledik.

Van valami a mai napban, aminek nem volna szabad elébe mennem. Amit nem szabadna kitalálnom, megmutatkozásra kényszerítenem. A sok bizonytalan tény és történet között, amit generáltam, van valami a mai napban, ami betemet, és leszorítja a tudatomat. Amiben feloldodom, és elfelejtem, hogy így vagy úgy kell(?) viselkednem, ilyennek vagy olyanak kell(?) lennem. Ezért egyetlen határozott vonalat sem húzhatok, s nem

Kusztos Attila fotográfikái

mozdulhatok semerre innen. Állok légüres térben, próbálom a képeket visszatartani a retinámtól, próbálom sejtéseimet nem önteni szavakba. Elenyésző sikerrel. Igyekszem jókedvűen elpárologni a dolgok felszínéről. Belegabalyodom a nyelvbe, a csendbe, az éjszakába. Fáradtságos az ürességet kitartani, hogy íve pontosan beletaláljon az áhított teljesség velejébe. És tudom, minden pillanattal hangsúlyosabban tudom, hogy van egy történet, ami hiányzik önmagának, és ez a történet a hiányról szól, a történet hiányáról. Ezért szereplőket teremtek, akik nem hiányolják magukat, mert a valósághoz alig van közük. A szereplők körtáncot járnak az órában, meglesik, mikor elalszik, de nekünk erről már nem mesélnek. Szavaik használhatatlanok: kölcsön-szavak. És nincs a gondolataink között szabad átjárás. Így hát hallgatók, a lépteim visszhangját hallgatom, a karom tehetetlenül himbál az oldalamnál, mialatt minden a lehető legrendetlenebb formáját ölti.

Maradnak ezek a furcsa megérzések, mint például ennek a félelmetes, macskaszerű valaminek a képe, amelyek itt kísértének bennem. Látom, ahogy mozdulnak, lélegeznek a dolgok, s kissé megijedek tőlük. Félelmetesen egyszerű megoldás lenne az, ha mindenki a történet, amit természetével kikér a Természettől.

Miniatűr (1996. jan. 9.)

Sok-sok mítosz van, aminek immár semmi értelme. A bevázott parknak, és a gesztenye ötújú levelének, a jégnek, az utcának, a jó időben, jó helyen elejtett szónak. Az az értelme, hogy semmi.

Igaz hétköznapi dolgokba veri az ember a fejét, hogy magához térjen. Egyszerű, sarkítható tényekbe. Egy jónapotkívánokba, egy államvizsgadolgozatba. Egy csevegésbe. Egy csésze kávéba. Egy cigarettába. Egy darab kenyérbe. Két év múlva. Ilyes-mikbe. A sarok mögül meglesni valakit, amint eltapos egy hógolyót. Lekapni a sapkát a fejről, és a vízbe hajítani azt. Megkérdezni: mi történt veled a tegnapelőtt, és odafigyelni arra, amit válaszolsz. Meglátogatni ikszet, levelet írni ipszilonnak. Beülni az eresz alá, és elnézni, hány csepp víz hull a lábamhoz egy délelőtt.

...Azon gondolkodom közben: mire jó ez neked, hogy ezt itt olvasod? ...Azon gondolkodsz közben: mire jó az nekem, hogy ezt itt olvasom?! És nem is szólok itt a rengeteg tárgyról, nap- és év-

szakról, amit le se merik írni. Természetesen nem tagadom, hogy szeretnék észrevétlenül elkábítani, és becsempészni egy álom kellős közepébe, de ehhez meg kéne találnom az álmod, ami mindannyiatokat szerepeltet.

Abba az állapotba kéne jutnod, amikor minden hajszálad végét külön-külön érzed, amikor megérinted az arcodat, és elcsodálkozol rajta: milyen sima, milyen meleg; amikor megérinted a reggelt, és elcsodálkozol rajta. Bizonyos erőt kéne belédcsorgatnom, amitől a fejed fölé emeled az estét, és nyugodt biztonsággal megtartod ott. Amitől ráérősen csordul fejedre az éjszaka. Vonalakat kéne a tenyeredbe húznom, apró dolgokat kéne a nyomaidba elrejtennem. A táj egy-egy miniatűr arcát, amit elfelejtettél szóra bírni. Egy-két ágat, bogyót, azoknak is csak váratlan árnyalatát. De nem szabadna úgy szólnom, mintha soha többé nem beszélhetnék. A nyelv nem tudja elviselni, meghajlik és elpattan. Ennek értelmében kímélni igyekszem. Éppen most. A viszontlátásra.

Álom a nyomokban

Jánk Károlyról írom kötelesség, mégpedig nem kívülről rámerőltetett, hanem belülről fakadó kötelesség, olyan értelemben, ahogy írni szeretnék minden meghatározó élményemről, könyvről, filmről, színházi előadásról, bármiről, ami megérintett, bármiről ami így vagy úgy meghatározta az életemet — és a Jánk Károly kötete kétségtelenül ilyen élményem volt. A jó szerkesztő (természetesen Fekete Vincéről beszélek) érdeme, hogy rábeszélte erre az írásra — így találkozott a belső készlettel a külsővel. Hiszen nagyon gyakran elkallódnak a legerősebb alkotások is, megpenészednek, annyira megromlanak, hogy már nem lehet elővenni őket — pedig volt egy film, *Az éjszakai portás*, és volt egy másik, a *Keserű hold*, és ott van a Király László, vagy a Kányádi Sándor költészete, és minderről írni kellene, mert ezt a mulasztást úgysem ússzuk meg büntetlenül.

A Jánk kötete azért gyakorolt rám olyan hatást, mert a saját hangján szólt, az első verstől az utolsóig kitartotta azt a szikár, lágy érzelmek kifejezésekor is dűr hangot, amely immár kétségtelenül az övé, és amely költővé teszi, míg mi többiek, akárhogyan is viszonyulnánk ehhez a tényhez, még csak ígéretet vagyunk, tehetségesek vagy kevésbé tehetségesek, de mindenképpen csak ígéretet, míg Jánk már költő, ráadásul jó költő, akinek "vannak rossz sorai is", és akinél nem a jó és rossz versek arányát kell tanulmányoznunk, hanem a hang váltakozásait. Ebben a költészetben — ez a szó is kizárólag az ő kapcsán merülhet fel — a hatások szervesen beépített, komolyan feldolgozott anyagot jelentenek, nem pedig olyan tartalmakat és formákat, melyeket saját magát keresvén próbál ki a kezdő.

Még egy érdekes dolgot kell megállapítanunk Jánkról: ő par excellence költő, nem ír prózát, esszét, tanulmányt, vagyis nem kotorászik a műfajok között, mint szinte valamennyien, s ez azt is jelentheti, hogy rátalált a műfaj. A kötetbeli versek mögött az Istent érezzük, vagy a múzsát, nevezzük bárminek — mindenképpen valami transzcendens, költészetentúli hatalom alakját látom fölmagasodni, de talán nem is jó ez a szó, hiszen ez az alak már az első vers elolvasásakor itt áll előttünk.

Most nézzük meg közelebbről az első verset, mely rendkívül fontos ebben a remekül megszerkesztett kötetben — nem tehet róla, de számomra olyan, mint a *Fák* című vers Nemes Nagy Ágnes könyveinek elején: ott van, ebből kell kiindulnunk, ha bármit is meg akarunk érteni. Olvassuk el:

*Majd rés támad az éj-gubók falán,
s jönnek bozótban bújosott szavak,
előntenek akár az óceán,
és kényszerítnek: nyelvedre harapj,*

*mert képtelen kimondani szó amit
mögöttes, rejtett jelentés sugall,
mely értelemben mint repesz hasít,
és önmagába vissza is zuhan.
És rájössz majd, hogy minden vers csulás,
mert megidézni nem tud szótlanul,
a kicsikart időtlen utalás
a sorok közti néma térbe hull.*

*S az ismeretlen földrész hajlatán
magába zárul minden szó-talány.*

Miért ír az ember, hogyha tudja, hogy úgylis hiába? Miért írt Ottlik, bár tudta, hogy a szó becsap, a szavak hazudnak? Talán azért, mert azt remélte, megtalálhatja azt az egyetlen szót, amely mindent kifejez majd. Talán ezért ír Jánk Károly is. De mire utalhat a kétszer is megjelenő "majd", milyen időre? Nem tudhatjuk; az biztos, hogy a versnek apokaliptikus hangvétele van: mintha a valamikori jövőben lejátszódó történet a legutolsó esemény lenne, egyben a költő megbüntetése. A hely is ismeretlen — éj van, a legfeketebb éj, ami lehetséges, hiszen "éj-gubók" őrzik a sötétet; ám hirtelen fölszabadozik az éjszaka, és szánkat a szavak hullámai csapkodják, fojtogatnak.

A vers azzal indul, hogy "rés támad", és azzal végződik, hogy minden szó-talány magába zárul, a megvilágosodás, a fojtogatás, az apokalipszis egy pillanatig tart csupán, és nem tudhatjuk, megváltozott-e bármi is, vagy kezdődik minden előről. Ha a kötet időrendjét nézzük, akkor az utóbbi lehetőség mellett kell döntenünk.

"Szavaid is mind elhagyhatod végül" — olvashatjuk a *Strófák* című versben. Úgy látszik, ez lenne a vég, hiszen: "Egyszer rád-fagynak a sötétes hegek/Anyád jóságos köténye ellebeg./A tompa hold hajló színekre hasad/Magának akar akkor minden pillanatot." — mondja az első szakasz, s miután elhagyta a szavakat: "...mind a föld körül megpihenő tócsák,/Reggelre áttűnsz az ég itatósán."

Mennyire szép ez az "ég itatósán"! És az egész kötet tele van ilyen szép képekkel, de ezek igencsak távol esnek a "szép szavakat" kereső költők olcsó esztétizmusától. Jánk Károly képei belülről fakadnak, ugyanúgy, mint a sokszor recsegő ríme, vagy a száraz tömönatok. Ez is a nagy irodalom tulajdonsága: itt túl vagyunk a stílus parancsain, ezekben a versekben a lélek beszél, az Isten beszél a költő által, azért nem lehet akármit leírni, és azért tűnik úgy, mintha mindez nem lehetne másképp, mintha csakis így

Kolozsvári Zelma rajza

JÁNK KÁROLY

A HATÁROK MEGNYITÁSA

Sir Ivan Fjodorovicsnak, szeretettel
*csak el csak el csak messzeség csak
közöny a semmi lángbuborékok határa
karcsú csilláma napnak fény betöré-
se az ég az ég hajában vízcsepp víz-
sugár lángja ha hull ha hull a kék
lebegése*

*a túl a túl fénykvarc bokorban a
név a révtelen semmi holdja csak
föld csak föld szintelen földrész
semmiség néha áll csak áll napóra
némán a szem a szem bokorban csil-
lám*

*a perc a perc a széltoló dömhec a
vég a végtelen ritmusban ömlő csak
el csak el söprűs vidékek szétbom-
ló csendben ha ég ha gyúl hazátlan
holdja a rév a rév a révtelen par-
tok talánya zúgás fény nehezeke*

*csak hol csak hol forró eretnek csil-
láma napnak színek haragja a fény a
fény hajzuhatagból a szép a szép ol-
vadó éter csak el csak el sugárnapó-
ra a túl a tél halottak csokra névte-
len semmi kinyílt határ*

mondható el az, amit olvashatunk.

"Eláll a bábeli hangzavar./A nap mint küklpsz szeme az égen./Előterbe cipelem magam./Megállok. Átnyújtom szívverésem." (In aeternum...) Pontosan erről a csodálatos harmóniáról beszélek. Ahogy a rövid mondatok éreztetik a végső perc döbbenetét. Ahogy a hasonlat sugározza a szörnyű, elviselhetetlen meleget. Ahogy ebben a borzasztó melegben az az ember előterbe cipeli magát, szinte látjuk görnyedt járását, de halljuk is az éles asszonánc miatt. Ahogy a tömönatok előkészítik az utolsó mozdulatot. És ahogy ez az utolsó mozdulat bekövetkezik, ahogy ott vergődik a szív a megfáradt tenyérben.

Megfigyelhettük, hogy Jánk kötetében általában a végső pillanatról van szó. Erről a legutolsó percről szól a Jánk költészete, a "dugába dőlt szavak" reménytelenségéről, a "korbácsos szóidomárok" majdani megjelenéséről, "az elhalasztott vallomások éjszakájáról", arról, hogy "egyszer emberek közé viszlek". És természetesen az olyannyira fontos tárgyakra, a hirtelen megnövő térről, a két pózna közti mozdulatról, amely "túl-méretezett testi támasz". Mindenképpen azokról a fordulópontokról, amelyek megváltoztatják az ember életét, vagy pedig véget vetnek annak. Hiszen: "...sorsunkra várva állunk,/miközben/feltűnnek az első rések/jobb és bal kezünk felől,/a tűnődő tenger fővényében..."

DEMÉNY PÉTER

THOMAS MANN

MANN, Thomas (Lübeck, 1875. 6. 6. — Kilchberg, Zürich mellett, 1955. 8. 12.) német író és esszéista. Régi patricius-család sarja. Apja halála után Münchenbe költözik édesanyjával. 1893-ban biztosítócégnél dolgozik gyakornokként, egy évvel később a *Simplicissimus* c. satirikus lap munkatársa és főiskolai vendéghallgató. 1895-től 1897-ig olasz földön tartózkodik bátyja, Heinrich Mann társaságában. 1897 és 1899 között a *Simplicissimus* lektora és korrektora. Első regénye, *A Buddenbrook-ház* (1901) kedvező fogadtatása után írói jövedelméből él. 1905-ben házasságot köt Katia Pringsheimmel. Hat gyermekük születik majd, akik közül négyen íróvá válnak. 1933-ban, miután a náci dühödő sajtókampányt indítottak ellene, Svájcba telepedik át, majd 1938-ban az Egyesült Államokba. Írott- és élőszóval egyaránt óvja népét és Európát a fasiszta metelytől, könyvet ír például *Európa, vigyázz!* (1938) címmel, és 55 rádióelőadást tart a BBC *Deutsche Hörer* [Német hallgatók] adásában. Részt vesz mindkét német állam 1949-es Goethe- és 1955-ös Schiller-ünnepségén. 1952-ben végleg visszatér Svájcba. Már pályája első szakaszában sokat töpreng azon, hogy milyen a viszony a polgár és a művész, azaz a mindennapi életben jól boldoguló, egészséges, ám korlátozott átlagemberek és a valamilyen testi-lelki rendellenességük miatt kirekesztettek vagy valamilyen képességükkel kiválók között. E nietzschei kérdésre adnak választ a tárgyhoz illő, gunyorosan elmélkedő hangnemben a korai novellák: *Friedemann úr, a törpe* (1897), *A pojáca* (1897), *Mindernickel Töbiás* (1898), *A ruhásszekrény* (1899), *Tristan* (1901), *Út a temetőhöz* (1903), *Tonio Kröger* (1903). Ugyanezt a témát helyezi tágabb összefüggésrendszerbe *A Buddenbrook-ház*. A családi krónika, az egymást követő nemzedékek életútja a XIX. századi "klasszikus" német polgárság ízlésbeli csinosodásának, szellemi fölemelkedésének és gazdasági hanyatlásának, er-

kölcsi bomlásának a történetét világítja meg. A harmadik generációbeli Thomas Buddenbrookban utoljára ágaskodik fel a patricius-polgári életképesség, művészé

"fajult" fiának korai halála pedig végképp megnyitja az utat a gátlástalanul előretörő újgagdagok előtt. A szerzőtől "regényformában írt vígjáték-kísérletnek" nevezett *Királyi fenség* (1909) hőse ugyancsak kitalált, a polgári társadalmon kívül és felül álló ember, de neki, a hercegnek és az amerikai milliomoslány jegyesének sikerül a maga játékos-ironikus módján beolvadnia a közösségbe. Ezzel szemben a téma végső megfogalmazásának szánt *Halál Velencében* (1912) c. elbeszélés frószereplője, Gustav Aschenbach már csak a szó mindkét értelmében platói szerelme, majd megaláztatás és halála által részesülhet a befogadtatás kegyelmében. Másik végénél fogja meg a dolgot Mann *A varázshegy* (1924) c. regényében. Az "egyszerű" és "középszerű" Hans Castorp látogatóként érkezik a svájci hegyiszanatóriumba, de — mintegy megelégedve a lenti élet egészséges unalmát — hét évre ott ragad a halálraítelt kiváltságosok kisszerűen torz és végzetesen vonzó világában. Lelkéért megvívna egymással a háború előtti Európa uralkodó eszméiről, elsősorban Settembrini majdnem mindent megértő, avított szónokias humanizmusa és Naphta majdnem mindent kikezdő kételye, vallásos-kommunistikus emberellenessége, hogy végül a lövészárk ígérjen neki egyszerű, de baljós menedéket. A 20-as évektől antifasiszta meggyőződése irányítja Mann-t a tárgyválasztásban. A *Mario és a varázsló* (1930) című novella azt sugallja, hogy az értelem és az akarat meggyalázói ellenében csak a tett segít. "Ki kell vennünk a mítoszt a fasiszták kezéből, hogy a humánus szférájában váljék intellektuálisan hatékonyá" — ezt a célt tűzi maga elé Mann, amikor hozzáfog *József és testvérei* c. tetralógiájához. A négy regény — *Jakob* (1933); *József* (1934); *József Egyiptomban* (1936); *József, a kenyéradó* (1944) — írása közben egyéb vállalkozásokra is futja Mann erejéből. Ilyen a *Lotte Weimaran* (1939),

a szeretetteljes ironiával megalkotott Goethe-regény. Utolsó nagy regénye, a *Doktor Faustus* (1947) a veszített világháború közegébe plántált Faust-történettel, Adrian Leverkühn, a zseniális zeneszerző, és életrajzírja, Zeitblom tanár sorsával a hagyományos német humanizmus válságát példázza. Egy regénnyel készül még el az író, a Gergely pápa alakjához fűződő középkori legenda parodisztikus feldolgozásával: *A kiválasztott* (1951). *Egy szélhámos vallomása* (1955) c. regénye újabb — befejezetlen — változat a művésztémára. Mann olyan korszakban emelte az ironikus tökély fokára a klasszikus realizmust, amikor annak lehetőségei már kimerültni látszottak.

A varázshegy

(ismertetés)

Thomas Mann 1912-ben a svájci hegyek között töltött néhány hetet, egy davosi szanatóriumban, ahol beteg feleségét ápolta. Az itteni élmények késztették *A varázshegy* megírására. Eredetileg elbeszélésnek tervezte a menet közben hatalmas regénnyé dagadó művet. Jól szemléltetik ezt a terjedelmi arányok: a fejezetek és alfejezetek a munka haladtával egyre hosszabbak lesznek, a két zárófejezet többre rúg az első ötnél.

ELSŐ FEJEZET

Hans Castorp, "egy egyszerű fiatalember", aki nemrég szerzett mérnöki oklevelet és egy hajó-, kazán- és gépgyárban készülő elhelyezkedni gyakornokként, Hamburgból, "síkföldi" szülővárosából az 1600 méteren fekvő Davos-Platzba utazik három hétre, hogy a "Berghof Nemzetközi Szanatórium"-ban megfigyogassa (és gyógyulás esetén haza is vigye) gümőkóros unokatestvérét, Joachim Ziemssen tisztjelöltet. A davos-dorfi állomáson (Davos-Dorf, a "Falu" és Davos-Platz, a "Telep" egybenőtt üdülő- és gyógyhely) Joachim fogadja, ő vezeti föl a fényűző szanatóriumba, tőle kapja az első értesítéseket a helyi körülményekről meg az "öslakókról", a "vén cinikus, egyébként remek pofa" Behrens igazgató-főorvosról, aki maga is tudóbajos, helyetteséről, Krokowskiról, aki "lélekboncolást" végez, az elképesztően műveletlen és pletykás Frau Stöhrrel és a szerinte "steri-

lettet" viselő Frau Iltsiról (a név németül görényt jelent), a túldolai szanatóriumról, ahonnan talente bob-szánkón szállítják le a hullákat — mindezen hősrünk izgékonyan kacarászik. Alább-alábbhagy jókedve, amikor kiderül, hogy unokaöccsére újabb, legalább 6 hónapi kezelés vár; amikor megpillantja a köpet felfogására használt kulacsot, a "Kék Henriket"; amikor megtudja, hogy jobbról a Joachiméval szomszédos szobájában, a 34-esben két nappal azelőtt halt meg egy amerikai lány; amikor a folyosón meghallja egy osztrák arisztokrata, az "úrlovas" szörnyű, ugatásszerű köhögését; amikor a "vendéglőben" a fölséges vacsora elköltése után — a koszt itt mindig fejedelmi és bőséges — a bátorítóan, férfias szívéllyel mosolygó dr. Krokowski kijelenti neki, a "hálistennek teljesen egészségesnek": még sohasem látott teljesen egészséges embert. Éjszaka nyomasztó-mulatságos álmok képek törnek Castorpra: Joachimot látja, amint bob-szánkón siklik lefelé, Iltsi aszszonyt "sterilett" helyett borotvakészülékkel a kezében.

MÁSODIK FEJEZET

Hans Castorp előélete és jellemképe. Szülei korán elhalnak, másfél évig nagyapja, az ősök bűvöletében élő, ókonzervatív városi tanácsos neveli, majd dédnagybátyja, "tísnappal konzul, aki a Castorp és l'ia export-import vállalat felszámolása után értékpapírokba fekteti az ifjú 400 000 márkányi örökségét. Vagyona nem nagy, keresnie kell, ha *valaki* akar lenni a városban, és úgy akar élni, ahogy

megszokta. Mivel azonban hiányzik belőle az "erkölcsi önállóság és közvetlenség" hősiesnek tekinthető foka meg a "robustusz életerő", s a munkát tiszteli, de nem szereti, hamar belefárad — pályaválasztása eldől, úgyszólván döntéshozatal nélkül válik hajóépítő mérnökké és reménybeli városatyává; konzervatív lesz-e? radikális? — "íratlan tiszta lap" még 24 évesen. "Hans Castorp nem volt sem lángelme, sem tökfő, s ha a középszerű kifejezést kerülnék jellemzésére — fejtegeti Mann álnokul — [...] sorsa iránt érzett tiszteletből nem használjuk ezt a szót, mert hajlandók vagyunk sorsának bizonyos, személy fölötti jelentőséget tulajdonítani", jól lehet "... végső soron mégiscsak középszerűnek mondhatjuk őt, noha igen tiszteletre méltó értelemben".

HARMADIK FEJEZET

Másnap reggel Hans Castorpnak már nemcsak a tiszta, száraz, könnyű magaslatti levegő miatt ég az arca: a bal oldali szomszédaitól, az orosz házaspártól származó zajok ízelítőt nyújtanak neki a hegyiek felfokozott testiségéből, mohó érzékiségéből. Reggelinél, ebédnél és a szabad időben felvonulnak előtte a többé-kevésbé előkelő és vagyonos közösség nevezetesebb tagjai, a már ismerteken kívül. A kertben látott, németül nem beszélő, idős mexikói hölgyet Toulouse-deux-nek hívják; csúfneve szavajárásából ered, szavajárása pedig abból, hogy első fia után a látogatóba érkezett második fiú is elkapta a gyilkos kórt. A "rossz orosz asztalt" a "civilizálatlan" oroszok ülik körül, a "jó orosz asztalt" a "finomabbak", köztük

Marusia, akinek láttára vagy említésére Joachim napbarnított arca foltosra sápad. Behrens, a beteg-vendégeit nyers kedélyeskedéssel bájló főorvos (sose tévesztjük szem elől: a szanatórium üzleti vállalkozás is, ha ugyan nem elsősorban az!), Behrens udvari tanácsos tehát azt tanácsolja a szerinte "fenemód" vészegény Castorpnak, hogy amíg itt van, csináljon mindent végig, amit unokafivére csinál — eleinte berzenkedő hősrünk nemsokára csakugyan beilleszkedik a szanatóriumi életrendbe: naponta ötszöri étkezés (reggeli, villásreggeli, ebéd, uzsonna, vacsora); tapintatból ezek egyike alatt távolítja el a holttesteket; az étkezések között, előtt, után kötelező fekvőkúrák az erkélyen vagy a közös fekvőcsarnokban, hőmérőzés, orvosi vizitek és vizsgálatok, séták ("szolgálati andalgások"), kirándulások, némi társasélet, engedélyezett és tilalmas, de megtűrt szórakozás, dominó, bridzs, zenehallgatás, emberszólás, pajzán enyelgés és nyíltan titkos átruccanás a "Telep" mulatóiba, italozással, vagy a másik nem szobáiba, pásztorórákkal. Mivel tűnnek ki — egyelőre vagy a későbbiekben — Hans és Joachim asztal- és teremtsársai? Hermine Kleefeld kisaszonynak, a "Féltűdő Egylet" vezéregyéniségének, pihentetés végett gázzal töltötték fel és lezárták egyik tüdejét, ebből fűtényt rá tréfás ijesztéssel Castorpra. Az angol Miss Robinson vérvörös csipkebogyóteát fogyaszt. Fräulein Engelhart varrónőként fest, holott tanárnő. Dr. Leo Blumenkohl gondterhelten arckifejezésbe és elutasító szótlanúságba burkolja >>>>> folytatás a 12. oldalon

Utoljára hagytuk a két legfontosabb belépőt. Az olasz Settembrini, a kopott öltözkéiben is választékos, kifinomult arcú, gunyoros mosolyú, kellemes tartású, ékes és szapora beszédű "homo humanus" ("kintornás" — gondolja elsőre Castorp), szóval a megnyerően "szeleverdi" bohóc, kecses taglejtésekkel kísérve szavai rögtön a kioktatáson kezd: "Mi idefenn nem ismerjük a hetet. [...] Legkisebb időegységünk a hónap." Azután kiselőadást rögtönöz Carducci munkaszerető Sátánjáról, a felülmúlhatatlan Vergiliusról, humanizmus és pedagógia történelmi összefüggéséről, a humanitáshoz kötött szépségről és emberi méltóságról, miközben leleplezi Behrens és Krokowski haszonhajászó üzelmeit és gyalázza középkori angulatú "rémtanyájukat". Az orosz nő — kéesszürke vagy szürkéskek, keleties metszésű szem, kiugró pofacsont, vörösszőke haj —: Madame Chauchat, aki francia vagy francia származású férje, hiányos német nyelvtudása s nyilván "finomabb" körökben való jártassága okán idegekkel többnyire franciául értekezik, először azzal vonja magára Hans Castorp bosszús, de szenvedélyes érdeklődését, hogy mielőtt a "jó orosz asztalhoz" osonna az étteremben, bevágja maga mögött az üvegajtót. A környezetet változástól, a sok új élménytől égve-vagogó, szívdobogással, ideges aluszékonysággal, ingerlékeny tompasággal küszködő, már kedvenc szivarját, a Maria Mancinit sem élvező, de magát máris idősebbnek és okosabbnak érző Hans Castorp Settembrini hiába gyözködi: utazék azonnal haza, hiába példálózik neki Ottilie Kneifer esetével, akinek számozatlan hőmöröt, "néma nővért" dugtak a szájába, mert felszökkentette a lázát, hogy gyógyultan is maradhasson még — kótyagos hősiünk a józan észre hivatkozik, és éjjel azt álmodja, hogy belecsozik Madame Chauchat, a hányaveti asszony tenyerébe.

Augusztus havában járunk, de a hegyen az évszakok szabályos váltakozását nyári és téli napok szeszélyes egymásutánja helyettesíti, s a szanatóriumban csak havas időben fűtenek (ebben az egyben ridegen takarékos az "igazgatóság", háborog is miatta Settembrini eleget), Hans Castorp kénytelen hát leckéket venni unokáncsótól a takarózás művészetéből, főként avégett, hogy zavartalanul élvezhesse a fekvőkurák édes semmittevését, amelyben egyre több öröme telik. Az időjárás szeszélyei még jobban megzavarják a betegek amúgy is üdvösen ingatag időérékét, s ez jó alkalom a szerzőnek egy elméledő kité-

töltött második hét végén Castorp már sokallja az idő sebes iramlását, már repesve várja az elmaradhatatlan ajtócsapkodást, már a Clawdiával váltott pillantások teszik számára tartalmassá az üdülést és viszolygottává a hazautazás gondolatát. A harmadik héten aztán, az utolsónak tervezetten, súlyos náthába esik Castorp — úgy hiszi, a fekvőköurutól —, s hogy a főnővér lázat méret vele, és a higanyszál 37,6-ig emelkedik (dél előtt!) — a vizsgálat elkerülhetetlen. Behrens udvari tanácsos régi fertőzőesnyomokat, elhigésedett gócot kopogtat ki Castorp tüdején, meg egy friss gócot is, és diadallal közli: "mindig is sejtettem, hogy maga titokban idevalósi". Alapályi látogatóból, a "hospitánsból" ezzel állandó vendég lett, szabályos "bentlakó".

Hans Castorp beilleszkedésének, "akklimatizálódásának" gyorsan tovaröppenő (mert egyforma) hetei, hónapjai következnek. Elidegenedik a "lentiekől", a gazdagság és kegyetlenség világától, herdálja, pazarolja, emésztetlenül nyeli az időt, az októberi nyarat, a novembert, amely már karácsonnyal vemhes, a varázsszerű éjszakák az erkélyen, ahol frissen támadt ismeretelméleti és élettani élmények elidegenítésének hódol (*A varázshegy* fejlődés- és nevelődésregény is egyebek mellett): a többszörös "bűnbeesés" vagy "öszenzésen" bölcseledik, amely a szervenlen anyagból a szellem kalandorútján, a testiség mámoros felfokozásával életet, tudatot csihol. Így megkomolyodva, még inkább tisztelni kezdi a szenvedést és halált, s a "nyimnyámság", a "lomposág" leküzdésére unokaöccsével együtt látogatába jár a menthetetlenekhez, a "moribundusokhoz", miközben tovább kísérti őt a testedt öltött "léhaság" és "hanyagság", Madame Chauchat, aki az átvilágításkor (remek alkalom a röntgenezés leírására) a várószobában szóba elegyedik Joachimmal. Castorp vetélytársakat fedez föl: Clawdiát delutánonként egy honfitársát látogatja; étkezések alatt Wehsal, a vallásos mannheimi bámulja reménytelen sóvárgással; Behrens megfesti – számos ülés után – a mellképét: a megtekintett festmény kontármunka, szakavatott a csatolt eszmefuttatás a női test idomairól, pirulásról, sápadásról, lúdbőrzésről, nyirokkeringésről, az életről mint meghalásról (Behrens), valamint a művésztől (Mann-Castorp). És megint csak hiábavaló Settembrini dörgedelmes fuvalázása: a szanatóriumi, cinikusan léha "mocsárvirág-tenyészet" élvezkedik a halálfélelemben és dologtalanságban; a betegségre és mérhetetlen türelemre, időfecsérlésre hajlamos ázsiai lélekkel (értsd: Mme Chauchat-val), az értelem híján misztikus és gonosz természettel, az elvtelen összebújással, a romantikával szembeszegezendő a Nyugat, a klasszicizmus, a civilizáció, az individualista demokrácia; itt van mindjárt a Nemzetközi Szövetség a Haladás Megszervezésére, amely az ember tökéletesbítését, az osztályharc kiküszöbölését tűzte ki célul, s amelynek megbízásából ő, Settembrini az ilyen tárgyú szépirodalmat készült feldolgozni *A szenvedés szociológiája* című enciklopédiához.

Amikor Castorp hetedik fenti hónapjában eljön a farsang, a húshagyókeddi álarcosból, pezsgőzéssel, maskarázással, spanyol grandnak, mesebeli királyfinak, takarítóasszonynak,

"néma nővérek" és "Kék Henriknek" öltözött alakosokkal és — "Istenem!" — Clawdia vállig szabadon hagyott karjával, a féltékeny Settembrini hiába idézgeti Goethe *Faustjából* a *Boszorkányszombatot*, "az élet féltett gyermeke", Castorp "hivatatosan" is bemutatkozik az ajtócsapkodó asszonynak, letegezi, eltávolodván a magázódó Nyugtától, ceruzát kér tőle kölcsön, és ittás ihletettségében tudományosan alapos, egyben ódaian szárnyaló szerelmi vallomással traktálja. Az orosz nő, aki a bűnt, az ártalmas és veszélyes életet, a betegségtől nyert szabadságot mondja erkölcsének (Nietzsche elégedetten hanyatlik hátra sírjában), évődő kacérkodás közepette, de fitymálón tekint a "kicsi burzsoára", a "szőröstül-bőröstül német" humanistára és költőre ("Valóban olyan lovag vagy, aki mélyenszántóan, német módra tud udvarolni!"), majd bejelenti: másnap elutazik. (Hogy aztán a mulatság utáni búcsúórán mégis odaadja magát Castorpnak, arra csak később, a hetedik fejezetben történik utalás.)

Clawdia távozását követően hősünk a búcsúajándéku kapott röntgenfelvétel szemléletében lel vigaszra, bízva az asszony megígért visszatérésében, megszokja, hogy sohasem szokja meg a szanatóriumi életet, növényteni, csillagászati stúdiumokat folytat és lélekelemzésre jár dr. Krokowskiohoz. Az egészségében végképp megrendült s ezért a "Telepre" költözött Settembrini összeismerteti (nagy kelletlenül) a két fiatalembert lakótársával, a cingár, marón csúnya, pipérok külsejű, ám éles elméjű Naphtával, elkezdődik a "pedagógusok" harca Castorp lelkeért. Naphta, a zsidó származású jezsuita, Settembrini monizmusával, életörömeivel, "életpolgárságával", szabadelvűségével, individualizmusával, hazafiságával, ökor-, reneszánsz- és felvilágosodás-imádatával az érzi meg az érzékföltöi dualizmusát, a skolasztikát, a középkori eszményeket, az önmegtartóztatást, a transzcendens üdvösséget állítja szembe, a klasszicizmussal a romantikát; vissza kell térni — recseg — az eredeti ártatlansághoz, a kezdeti tökéletesség állapotához, a *civitas Dei*hez, mégpedig a "kommunista istenállam", a proletárdiktatúra útján (amely azonban nem öncél). Castorp a "szele-verdi kintornást" jobban kedveli, mint a "kis terroristát", noha vitáik végén majdnem mindig utóbbi kerekedik felül, rámutatva a Settembrini-féle értelen-, haladás- és hasznelvű szabadkőművesség misztikus, orgiasztikus hagyományaira, világuralmi törekveire, lélekalhászfataira (megint bőven áradhat Mann műveltséganyaga). Castorpnak, a döntés előtt álló német-ség képviselőjének, úgy tetszik, valahol a vitatott és elfogadhatatlan, mellett gyakran önellentmondó és egymásba átsapó véleletek között, szónokias humanizmus és tudós barbárság, polgári demokrácia és osztályharcos diktatúra közt a félúton lehet az, ami emberinek nevezhető. Tizenhárom hónapja él fenn Castorp, amikor unokaöccse ráun az örökös hitegetésre, fellázad: gyógyulatlanul is bevonul ezredéhez. Castorp, "a civil közösség tagja" — marad. Új szaltársái: az orosz Anton Karlovics Ferge, az "igénytelen szenvedő", és az émelvítő

>>>>>>>>>>

tartja, megnevezi. Ügyet sem vetett a tizedik hónap csendes beköszöntésére, csak arra figyelt föl, ami érzeit érintette: a perzselő napsütésre, amelyben titkos fagy hidege bujkált; ezt mégsoha ilyen erővel nem tapasztalta, s az észlelet kulináris hasonlatot juttatott eszébe: a levegő minéműsége, amint Joachimnak mondotta, *Omelette en surprise*-re emlékezteti — fagyalt a forróra sült tojásahab alatt. Mostanában többször mondott efféle hadarva, folyékonyan s kissé megindult hangon, mint az olyan ember, akinek forró a teste, és mégis borzong. Máskor meg hallgatag volt, nem akarjuk azt mondani, hogy befelé fordult — mert figyelme kifelé irányult ugyan, de csak egyetlen pontra; minden egyéb, tárgyak és személyek, ködben úszott, a ködöt Hans Castorp agya produkálta, és Behrens tanácsos meg Krokowski doktor kétségkívül oldódó mérgek termékének mondotta volna, amint ezt a ködtől elborult agyú beteg magában is megállapította, anélkül azonban, hogy ez a belátás a képességet vagy akár csak a leghalványabb öhajást is támasztotta volna benne, hogy lerázza ezt a mámort.

Mert ez a mámor olyan természetű, hogy önmagáért van, és semmi sem kerülendőbb és gyűlöletesebb számára, mint a kijózanodás. Megküzd a tompító befolyásokkal, nem engedi őket magához, hogy megőrizze magát. Hans Castorp tudta, s régebben maga is szóvá tette, hogy Madame Chauchat profilja nem előnyös, kissé éles, már nem egészen fiatal. A következmény? Gondosan ügyelt rá, nehogy profilban lássa, a szó szoros értelmében szemet hunyt, ha véletlenül közelből vagy távolból ez a látvány tárult elébe; fájt neki. Miért? Józan eszének örömmel kellett volna megragadnia az alkalmat, hogy érvényesüljön! De mit kíván az ember... Hans Castorp elsápadt gyönyörűségében, amikor Clawdia a verőfényes októberi napok egyikén villásreggelihez megint abban a fehér csipkepongyolában jelent meg, amelyet meleg időben viselt, és amely oly rendkívül vonzóvá tette; elkésve, nagy ajtócsapkodással jelent meg persze, és két karját oldalt egyenlőten magasságba emelve, mosolyogva a terem felé fordult, hogy megmutakozzék. De Hans Castorp nem is attól volt elragadtatva, hogy Clawdia ilyen csinos ma; nem, *ettől* is azért volt elragadtatva, mert ez fokozta agyában az édes ködöt, a mámort, mely önmagát akarta, és egyebet sem kívánt, mint önigazolást és táplálékot.

A Lodovico Settembrini módján gondolkozó szemlélő a jó szándék e teljes hiányának láttára egyenesen léhaságról, "a léhaság megjelenési formájáról" beszélhetett volna. Hans Castorpnak olykor eszébe jutottak az irodalmi kijelentések, amelyeket az olasz "betegségről és kétségbeesésről" tett, s amelyeket annak idején nem értett, vagy legalábbis tette magát, mintha nem értené. Láttá Clawdia Chauchat-t, ernyedti hátát, elöretolt fejtartását, látta őt minden életkezésnél elkésve megjelenni, minden ok és magyarázat nélkül, csakis azért, mert hiányzott belőle a rendérzés és a megzabolázott energia; látta, amint éppen ez alapvető fogyatékoságánál fogva becsap maga mögött minden ajtót, amelyen kimegy vagy belép; látta őt, amint kenyérgalacsint gyúr, és időnként körme oldalán rája a bőrt, és az a szavakba nem foglalt sejtelen de-

rengett föl benne, hogy ha Clawdia beteg — márpedig az, talán reménytelenül beteg, ha már olyan gyakran és olyan sokáig kellett idefenn tartózkodnia — betegsége, ha nem is egészen, de nagyrészt morális természetű, mégpedig — amint Settembrini mondotta — valóban nem oka vagy következménye az asszony "hanyagosságának", hanem azonos vele, egy és ugyanaz. Visszaemlékezett a megvető legyintésre, amellyel a humanista vele együtt kúráló "párthusokat és szittyákat" említette; mozdulatában természetesen és közvetlen lekicsinylés, elutasítás fejeződött ki, olyanfajta, amelyet nem is kell megindokolni; Hans Castorp régebből jól ismerte ezt a lekicsinylést, abból az időből, amikor ő, aki asztalnál egyenesen ült, szívből utálta az ajtócsapkodást, és soha meg sem kísértette a vágy, hogy a körmet rája (már annál fogva sem, mert ehelyett Maria Mancini adatott neki), még megbotránkozott Madame Chauchat neveltelenségén és nem tudta elfojtani fölénye tudatát, amikor a keskeny szemű idegent az ő — Hans Castorp — anyanyelvén hallotta próbálkozni.

Az effajta érzésekkel azonban Hans Castorp, a belső tényállás alapján, majdnem teljesen szakított, sőt, most már az olaszon bosszankodott, mert önteltségében "párthusokról meg szittyákról" beszélt, s ezzel még csak nem is a rossz orosz asztal vendégeire célozott, a matrachájú, láthatatlan fehérneműjű diákokra, akik szüntelenül disputáltak idegenszerű és érthetetlen nyelvükön (más nyelven valószínűleg nem tudtak), s csontalan jellegükkel egy borda nélküli mellkasra emlékeztettek, amilyenről Behrens tanácsos beszélt a minap. Nem csoda, ha ezeknek az embereknek a viselkedése visszariaszt egy humanistát. A kést a szájukba dugták, és leírhatatlanul bemocskolták a végét. Settembrini azt állította, hogy a rossz orosz asztal egyik vendégéről, egy magasabb évfolyamú orvostanhallgatóról kiderült, fogalma sincs a latin nyelvről, például azt sem tudta, mi a vacuum, s Hans Castorp személyes és mindennapos tapasztalatai szerint Frau Stöhr aligha hazudott, amikor azt mesélte az asztalnál, hogy a harminkettes szobában lakó házaspár reggelente az ágyban együtt fekvé fogadja a fürdőmestert, amikor alkoholos ledörzsölésre megy hozzájuk.

De ha mindez igaz volt is, mégsem hiába állt fenn a "jó" és "rossz" szembetűnő megosztása, s Hans Castorp váltig bizonygatta önmagának, hogy fölényes vállrándítással intézi el a köztársaság meg a szép stílus propagandistáját, aki fennhíjázóan és józanul — igenis józanul, meg is lázas és illuminált állapotban van is! — párthusok és szittyák közös nevének foglalja össze a két asztaltársaságot. Mert Hans Castorp messzemenően átértette, hogy hogyan érti ezt Settembrini; hiszen az utóbbi időben már az is felderengett benne, hogyan függ össze Madame Chauchat betegsége a "hanyagosságával". De hát úgy állt a dolog, ahogyan ő maga mondta egyszer Joachimnak: az ember bosszúsággal, erkölcsi felháborodással kezd, de egyszer csak "közbejön valami egész más", valami, aminek "ítélkezéshez semmi köze", és az erkölcsi szigorúságnak befellegzett, az ember többé nemigen hozzáférhető a republikánus és ékesszóló jellegű pedagógiai hatások számára. Mi lehet azonban - kér-

dezzük, valószínűleg Lodovico Settembrini szellemében —, mi lehet az a kétes, "közbejövő valami", ami az ítélőképesseget megbénítja és kikapcsolja, megfosztja az embert az ítélkezés jogától, illetőleg arra bírja, hogy önként és esztelen elragadtatással feladja ezt a jogát? Nem kérjük a közbejött valami nevét — ezt úgyis mindenkij tudja. Nem: erkölcsi mibenlétét kutatjuk, és őszintén megvallva, nem-igen remélünk fölemelő választ. Hans Castorp esetében ez a mibenlét olyan fokat ért el, hogy a fiatalember nemcsak az ítélkezéssel hagyott fel, hanem kísérletezni kezdett az életformával, amely megejtette. Kipróbálta, milyen érzés, ha az ember asztalnál ernyedti háttal, magába roskadva ül, és úgy tapasztalta, igen nagy megkönnyebbülés a medenceizmoknak. Megpróbálta továbbá, hogy az ajtót, amelyen áthaladt, ne csukja be körülmenyesen maga mögött, hanem hagyja becsapódni; és ez is kényelmesnek, sőt bizonyos tekintetben megfelelőnek bizonyult; kifejező erőben megfelelt annak a vállvonogatásnak, amellyel Joachim annak idején az állomás, megérkezésekor üdvözölte, s amelyet azóta is annyiszor tapasztalt itt a "fentiek"-nél.

Kertelés nélkül kifejezve: hősünk tehát fölig szerelmes volt Clawdia Chauchat-ba; ismét ezt a szót használjuk, mert bizvást reméljük, hogy eleve sikerült kiküszöbölünk a félreértést, melyre okot adhatna. Meghiitt, érzelmese mélabú ama daloska szellemében tehát nagyon is távol állt szerelmessége lényegétől. Nem, Hans Castorp érzelme e bódulatnak meglehetősen kockázatos, hontalan s kalandos változata volt, fagyból és hévból kevert, mint a lázas beteg közérzete vagy egy októberi nap a magasabb szférákban; s ami hiányzott belőle, épp a szívhez szóló középszerű volt, amely összekötötte volna szertelen szélsőségeit. Mert Hans Castorp szerelme egyrészt közvetlenül (olyan közvetlenül, hogy a fiatalember bele-sápadt, és arcvonásai eltorzultak) Madame Chauchat térdére, lábszára vonalára, hátára, nyakcsigolyájára, felsőkarjára, kétoldalt összepréselődő kicsiny mellére, tehát a testére vonatkozott — hanyag és felfokozott, betegsége által kihangsúlyozott s mintegy hatványozottan testté vált testére; másrészt pedig rendkívül illó és kiterjedt valami volt, gondolat, nem, nem is gondolat, hanem álom: ijesztő és határtalanul csábító álma egy fiatal embernek, akinek bizonyos határozott, noha öntudatlanul feltett kérdéseire csupán kongó hallgatás volt a válasz. Mint akárki más, mi is megköveteljük a jogot, hogy az elbeszélés folyamán azt gondolhassuk magunkban, amit akarunk, és legyen szabad e helyütt azt a feltevésünket nyilvánítanunk, hogy Hans Castorp "idefent"-tartózkodásának eredetileg kiszabott határidejét még a jelenleg elért pontig sem lépte volna túl, ha egyszerű lelke az életbeli szolgálat értelméről és céljáról csak félig-meddig kielégítő felvilágosítást kap az idők mélyéből.

Szerelmessége egyébként mindazon fájdalommal és örömmel járt, amelyeket ez az állapot mindenütt és minden körülmények között magával hoz. Ez a fájdalom átható; megalázó elemet is tartalmaz, mint minden fájdalom, és olyannyira megrendíti az idegrendszert, hogy lélegzetünk elakad, és a felnőtt férfi akárhányszor keserű könnyekre fakad. De az örö-

mökről se feledkezzünk meg: szép számmal voltak, és ha jelentéktelen alkalmakból fakadtak is, nem voltak kevésbé élményszerűek a szenvedésnél. A Berghof-napnak majd minden pillanata létrehozhatta őket. Például: az étterembe való belépéskor Hans Castorp megpillantja maga mögött álmai tárgyát. Az eredmény előre is kétségtelen és végtelenül szimpla, ámde lelkileg ugyancsak könnyfakasztóan elragadó. Szemük egészen közelről találkozik, Hans Castorp szeme és az övé, a szürkészöld, melynek kissé ázsiai metszése, ferdesége Hans Castorp csontjág hatoló bűvöletet sugároz. Hans Castorp valósággal eszméletlen, de eszméletlenül is hátrál, félreáll, hogy előreengedje a hölgyet. Clawdia félmosollyal, halk "merci"-vel nyugtázza a fiatalember udvariasságát — nem több udvariasságnál! —, elmegy mellette, belép az ajtón. S személye elhúzó lehetetében ott áll Hans Castorp, félőrlően a boldogságtól, hogy összetalálkoztak, s hogy egy szava, tudniillik a "merci" öneki szolt, személy szerint. Clawdia nyomában ő is belép az étterembe, odabotorkál asztalához, s miközben leroskad székre, módjában áll észlelni, hogy Clawdia odaát, ugyancsak leülve, megfordul, feleje néz — úgy tetszik, elgondolkozik: talán az ajtóbeli találkozásan eltűnődve. Ó, hihetetlen kaland! Ó, diadal, ujjongás és határtalan örömpresés! Nem, a minden képzeletet felülmúló kielégülésnek ezt a mámorát Hans Castorp semmiképp sem élte volna át valamely egészséges libuska pillantására, akit odalenn a síkföldön megengedetten, békésen és reményteljesen, a daloska értelmében "megajándékozott volna szívével"! Lázas jókedvvel köszönti a tanárnőt, aki mindent látott, és pelyhesen elpirult; majd Miss Robinsont ostromolja olyan értelmetlen és badar angol konverzációval, hogy az eksztázis tünetében teljességgel járattan kis-asszony visszahököl, és rémült pillantással méregeti.

Más alkalommal vacsora közben a felhőtlen égből lenyugodó nap sugarai a jó orosz asztalra hullanak. A verandaajtók és ablakok előtt összehúzták a függönyt, de valahol rés tárong, s a hűvös, de vakító vörös fény azon át hatol be, egyenesen Madame Chauchat fejét találja el, s ő a jobbán ülő horpadt mellű honfitársával beszélgetve, kezével ernyőzi ellene szemét. Alkalmatlanság, de nem éppen súlyos, senki sem törődik vele; akit érint, talán maga sincsen tudatában a kényelmetlenségnek. De Hans Castorp a terem másik végéből észreveszi; egy ideig ő is tétlenül szemléli a bajt. Megvizsgálja a helyzetet, követi a sugar útját, megállapítja beesésének pontos helyét. Az az íves ablak ott hátul jobbra, az egyik verandaajtó meg a rossz orosz asztal között a sarokban, távol Madame Chauchat helyétől és csaknem ugyanolyan távol Hans Castorpétól. Hans Castorp gyorsan határoz. Egy szót sem szól, feláll, asztalkendőjét kezében tartva az asztalok közt rézsút végigmegy a termen, odaát a háttérben jól egymásra hajtja a vajszerű függönyszárnyakat, vállán át gyors pillantást vet hátrafelé, és meggyőződik róla, hogy az esti fényt kizárta, Madame Chauchat megszabadította a kellemetlenségtől, és azzal nagy nyugalmat tanúsítva megindul visszafelé. Figyelmes fiatalember, aki megteszi, amit kell, ha másnak nem jut eszébe. Keve-

sen figyeltek föl akciójára, de Madame Chauchat nyomban megérezte a megkönnyebbülést és hátranézett; úgy is maradt, megfordulva, míg Hans Castorp vissza nem ért a helyére, és leültében át nem nézett hozzá, és Madame Chauchat ekkor csodálkozó, barátságos mosollyal köszönetet intett, azaz fejét inkább előretolta, semmint megbiccentette. Hans Castorp meghajlással viszonzta. Szíve nem mozdult, úgy tetszett, egyáltalában nem dobog. Csak később kezdett kalapálni, amikor már minden elmúlt, és Hans Castorp csak akkor vette észre, hogy Joachim makacsul a tányérjára szegezte pillantását; s az is csak utólag hatolt tudatába, hogy Frau Stöhr oldalba bökte Blumenkohl doktort, és mindenfelé, saját asztaluknál is, meg a többinél is, alamuszi kuncogással cinkos pillantásokra vadászott...

Mindennapi eseményeket frunk le; de a mindennapi is különössé válik, ha különös talajból sarjad. Feszültségek és jótékony oldódások játszódtak le közöttük — vagy ha nem is közöttük (merthogy Madame Chauchat-t mindez mennyire érintette, azt most ne fessegessük), de mindenesetre Hans Castorp érzésében és fantáziájában. A szép októberi napokban a társaság nagyobbik része ebéd után kitódult az étterem előtt fekvő verandára, hogy egy negyedórás kácsi csoportosan elidőzzön a napon. Olyasféle kép és társasélet alakult itt ki, mint a kéthetenkénti vasárnapi fúvóshangversenyeknél. A fiatalok — akik egytől egyig teljes téltelenségben éltek, hússal, edességgel túltáplálva, s mind többé-kevésbé lázasak voltak — beszélgettek, enyelegtek, kacérkodtak. Az amszterdami Frau Salomon többnyire a korlátnál ült, az egyik oldalán a duzadt ajkú Ganser, a másikon a svéd dalia ostromolta térdével; az utóbbi teljesen meggyógyult ugyan, de még fennmaradt egy kis utókúrara. Frau Ilitis a jelek szerint özvegyasszony volt, mert egy idő óta "völégénye" társaságát élvezte; e melabús és alárendelt alak jelenléte egyébként nem zavarta abban, hogy egyidejűleg a horgas orrú, pödrött bajszú, dülledt mellű és fenyegető tekintetű Miklosich kapitány hódolatát ne fogadja. A fekvőcsarnokok különféle nemzetiségű hölgyei megjelentek ott a verandán, új arcok is voltak közöttük, október elseje óta érkezettek, akiknek Hans Castorp a nevét sem igen tudta, s Albin úrhoz hasonló gavalérok vegyültek közéjük, tizenhét esztendő monokliviselő, egy rózsás arcú, szemüveges, fiatal hollandus, szenvedélyes helyegcsereberelő, néhány pomádés, mandulaszemű görög, akik túlkapásokra hajlottak a fehér asztalnál, két véd- és dacsörvetségben élők gigerli, akiket "Max és Moritz"-nak hívtak, és nagy kapcabetyár hírében álltak... A púpos mexikói a társaságban beszélt nyelvek nem ismeretében oly arccal járkált, mint a süketek; szüntelen fényképezett, s állványát komikus fürgeséggel cipelte a terasz egyik pontjáról a másikra. Néha a tanácsos is megjelent, és bemutatta a cipőfűző-trükköt. Valahol a tömegben pedig a vallásos mannheimi lézengett magányosan, és mélysegesen szomorú tekintete — amint Hans Castorp undorral észlelte — titkon mindig ugyanazon az úton járt.

Hogy most már ama bizonyos "feszültségekre és oldódásokra" is hozunk fel példát: egy-egy ilyen alkalommal megeshetett, hogy Hans Cas-

torp helyet foglalt egy lakozott kerti széken, és élénk társalgásba vonta Joachimot, akit hűzódózása ellenére rávett, hogy kimenjen vele a teraszra, míg Madame Chauchat az asztaltársával előtte állt a korlátnál és cigaretázott. Hans Castorp neki beszélt, azért beszélt, hogy az asszony hallja. Madame Chauchat háttal állt hozzá... Amint kitűnik, most egy bizonyos esetről szólnak. Hans Castorp, erőltetett bőbeszédűségében, nem érte be unokaöccse társaságával, szántszándékkal ismeretséget kötött — még hozzá kivel? Hermine Kleefelddel! Mintegy véletlenül megszólította a fiatal hölgyet, bemutatkozott neki, Joachimot is megnevezte, és neki is odahúzott egy lakozott széket, hogy hármában még jobban páváskodhasson. Emlékszik-e még rá a kisasszony — kérdezte —, hogy milyen pokolian ráijesztett akkor, első találkozásukkor a reggeli sétán? Bizony, ő volt az, akire akkor olyan szívet ütődően ráfűtött üdvözlés! Célját elérte, ezt készségesen elismeri, mert úgy érezte magát, mintha lebunkózták volna, kérdezze csak meg az unokaöccsét. Haha, a pneumothoraxsal fűtülni, ártatlan vándorokat rémítgetni — bűnös játék az efféle, nem állja vétkes visszaélésnek bélyegezni, kertetés nélkül, jogos felháborodásában!... Joachim, eszközszerepe tudatában földre szegezte pillantását, és Kleefeld kisasszony is lassacskán azt a személyre nézve sérő következettét vonta le Hans Castorp vak és elrövedező pillantásából, hogy ő sem egyéb, mint eszköz valamely cél elérésére; Hans Castorp pedig addig-addig duzzogott, szenvelt, szellemeskedett, fuvalázott, amíg elérte, hogy Madame Chauchat megfordult a feltűnő hangra, és az arcába nézett, de csak egy pillanatra. Mert azután úgy történt, hogy Pribislav-szemének tekintete gyorsan lesiklott Hans Castorp ülő alakján, keresztbe vetett lábán, és azután közönyösen — de olyan hangsúlyozott közönyösséggel, hogy az már megvetésnek tetszett, igen, megvetésnek is beillett — elidőzött a fiatalember sárga cipőjén; majd higgadtan visszahúzódtott, miközben a mélyen talán parányi mosoly villant fel.

Súlyos, súlyos szerencsétlenség! Hans Castorp még egy ideig lázasan tovább fecsegett; de mikor azután a lelkében alaposan megügyre vette ezt a cipőjére szegeződő pillantást, jóformán szó közepén elhallgatott, és bánatba merült. Kleefeld kisasszony sértődött, unottan elvonult. Joachim pedig, hangjában érezhető ingerültséggel, megjegyezte, hogy most már igazán mehetnének fekvőkúrázni. Egy megtört ember válaszolt neki, vértelen ajakkal: hogyne, miért ne.

Hans Castorp két teljes napig keservesen szenvedett ettől az esettől; mert e két nap alatt semmi sem történt, ami gyógyír lett volna égő sebére. Miért e pillantás? Miért, a Szentháromság egy igaz Isten nevében, miért e megvetés? Talán bizony nem lát benne egyebet Madame Chauchat, mint afféle makkegészséges tökfilkót, aki csak a legártatlanabb szórakozásra hajlik? Afféle síkföldi ártatlanságot, durva, közönséges fickót, aki csak röhgve járkal, és tömi a hasát, és pénzt keres, az élet afféle mintagyerekét, akinek semmi egyébbé nincs érveke, csupán a becsület unalmas előnyéhez? Hiszen ő nem holmi szellembelet hospitáns, aki három hétre jött, és semmi köze az ő szféráihoz; hiszen ő

fogadalmat tett egy puha góc alapján, beavatott és idetartozik, ide, a "fentiek" közé, máris jó két hónapja van itt, és Merkurius, lám, tegnap este is megint 37,8-ra emelkedett!... De éppen itt volt a bökkenő, ez súlyosította szenvedését: Merkurius nem emelkedett többé! E napok szörnyű levertsége ki-jozanodást, hidegséget, lefokozódást idézett elő Hans Castorp szervezetében, s ez keserű megsejtyenülésére igen alacsony, a normálist alig meghaladó mérési eredményekben nyilvánult; s milyen kegyetlen csalódással észlelte, hogy bánata, szomorúsága csak arra jó, hogy még jobban eltávolítsa őt Clawdia lététől, lényegétől.

A harmadik nap meghozta a gyengéd feloldódást, jókor reggel meghozta. Gyönyörű őszi nap volt, verőfényes és friss, szürkés-ezüst fátalak szötyek be a réteket, nap és fagyó hold egyidejűleg, körülbelül egyforma magasságban állt az égen. Fiatalembereink a szokottnál korábban keltek, a szép idő tiszteletére az előírtnál kissé messzebb akarták kiterjeszteni reggeli sétájukat, s továbbmenni az erdei úton, ahol a jól ismert pad állt a folyóka mellett. Joachim lázgörbéje is örömdetesen leszállt a napokban, ezért helyezte az üdítő szabálytalanságot, és nem mondott nemet Hans Castorpnak.

— Elvégre is meggyógyultunk — mondta. — Láztalanok, méregmentesek vagyunk, úgyszólván éretek a síkföldre. Miért ne rúgnánk ki ez egyszer a hámból!

Így hát elindultak, botjukat bátran maguk elé vágva, hajadonfőtt — mert amióta fogadalmat tett, Hans Castorp is alkalmazkodott — isten neki — a helybeli szokáshoz, s ő is kalap nélkül járt, akármilyen fölényesen nézte is eleinte ezt a divatot polgárosult életformája biztonságából. De még a vöröses út meredek részén sem jutottak túl, körülbelül odáig értek, ahol annak idején az újonc a "Féltűdő Egyet" -tel találkozott, amikor némi távolságban maguk előtt a lassan lépkedő Madame Chauchat-t pillantották meg. Madame Chauchat-t talpig fehérben, fehér szveterben, fehér szoknyában, sőt fehér cipőben; vöröses haja ragyogott a reggeli napban. Pontosabban szólva: Hans Castorp ismerte fel; Joachimot csak valami kellemetlen húzó, cibáló érzés az oldalában figyelmeztette a helyzetre: ezt az érzést társának meggyorsuló járása okozta — mintha szárnyakat kapott volna, miután az imént hirtelen megfékezte lépteit, és majdnem megállt. Joachimot boszszantotta a siettetés, ártalmasnak érezte: kifulladt, köhécselt. Am a céltudatos Hans Castorp belső szervei remekül működtek, nem sokat törődött öccse állapotával; s mikor Joachim felfigyelt a helyzetre, szótlanul összevonta szemöldökét, és lépést tartott Hans Castorppal, hiszen azt mégsem engedhetette, hogy egyedül előresszaladjon.

A fiatal Hans Castorpba új életet lehelt a szép reggel. Lelkének erői a depressziós napok alatt észrevétlenül kipihenték magukat, s elméjében tisztán ragyogott a biztonság, hogy elérkezett a pillanat, midőn a ránehezédő átok megtörik. Így hát nekiiramodott, a szuszogó és egyébként is ellenálló Joachimot magával ragadva, és az út hajlatában, ott, ahol meredeksége megszűnt, és jobbra tovább vezetett az erdős hegyoldalban, úgyszólván utolérték Madame Chauchat-t. Hans Castorp ekkor ismét lassított, nehogy

az erőlködéstől elvadult állapotban kelljen megvalósítania szándékát. És a kanyaron túl, hegyoldal és szakadék között, a koronájukon itt-ott napsugarakat átszűrő rozsdás fenyőfák között történt és valósult meg a csodálatos esemény: Hans Castorp Joachim balján haladva utolérte a bájos beteget, férfias léptekkel elment mellette, és abban a pillanatban, amikor — jobb felől — épp mellette, vele egy vonalban volt, kalaptalan meghajlással és halk "jó reggelt" -tel köszöntötte *tiszteletteljesen* (ugyan miért tiszteletteljesen?), s köszöntésére választ is kapott: Clawdia barátságos és nem is túlságosan meglepett főhajlással viszonzta, s a maga részéről is jó reggelt kívánt Hans Castorp anyanyelvén; a szeme mosolygott hozzá — és mindez egészen más volt, gyökeresen és boldogítóan más, mint az a pillantás, amelyet sárga cipőjére vetett; szerencsés véletlen volt, a dolgok jóra, legeslegjobb fordulása, példátlan és a felfogóképességet szinte meghaladó eset: a megváltás.

A föld fölött lebegve, esztelen boldogságtól elvakítva, az üdvözlés, a szó, a mosoly birtokában — így loholt Hans Castorp a csúfosan kihasznált Joachim oldalán: öccse nem szólt, elnézett a másik irányba, le a meredélybe. Csínytevés volt, még hozzá meglehetősen pajkos, sőt Joachim szemében egyenesen álnokság és árulás, ezt jól tudta Hans Castorp. Ahhoz nem volt éppen fogható, mint hogyha valaki idegentől ceruzát kért volna kölcsön, mi több: határozottan faragatlanság lett volna idegenül, tiszteletadás nélkül elmenni egy hölgy mellett, akivel az ember hónapok óta egy föld alatt lakik; hiszen a minap a városzobában Clawdia valóságos beszélgetésbe elegyedett velük! Ezért nem szólhatott semmit Joachim. De Hans Castorp azért nagyon is jól tudta, miért fordítja el a fejét, pedig őt magát sikerült csínye olyan kicsapongóan, felszabadultan boldoggá teszi. Boldogabb az sem lehet, aki odalenn a síkföldön megengedetten, reményteljesen és lelke mélyén derűsen egy egészséges libuskának "ajándékozta szívét", és ezzel teljes sikert aratott... nem, korántsem lehet *olyan boldog*, mint amilyen Hans Castorp volt azzal a kevéssel, amit szerencsés órában kicsikart és biztosított magának... Ezért egy idő múlva nagyot csapott unokaöccse vállára és rászólt:

— Hé, te, mi lelt? Olyan gyönyörű idő van! Tudod mit, később lemegyünk a Kaszinóhoz, bizonyára szól a zene! Hátha eljátsszák a "Virágáriát" a Carmen-ből: "Bűvös erő volt a virágban, a börtönben szívembe zártam..." Mi ütött beléd?

— Semmi — válaszolta Joachim. — De milyen forrónak látszik az arcod, attól tartok, a láztalan korszakodnak vége.

Csakugyan vége volt. Hans Castorp szervezetének megsejtyenítő lehangelődését legyőzte a Clawdia Chauchat-val váltott köszöntés, és ha jobban megnézzük, kielégültsége voltaképp ennek a tudatnak szólt. Igen, Joachimnak igaza lett: Merkurius ismét emelkedett! Amikor Hans Castorp a séta után konzultálta, kereken 38 fokra szökött.

SZÖLLŐSY KLÁRA fordítása

SZŐCS ISTVÁN

TEMESVÁR FELŐL ... — színházi és más jegyzetek —

január. 30. Fáradtan érkeztem Temesvárra, még jobban kimerítettek az ottani újdonságok és rossz hírek, gondoltam, kialszom majd este magam a színházban, annál inkább, mert úgy hallottam, hogy az *Éjjeli menedékhely* teljes szöveggel játsszák. Az alvásból azonban nem lett semmi, sem Gorkij, sem az előadás nem hagyott szunyókálni. Pedig sok-sok *Éjjeli menedékhely* látott az ember az elmúlt fél évszázad alatt, s voltak azok között híres "nagy" és — ebből következtethetően — nyilván jó előadások is.

Gorkij... — az emberek különbözőképpen voltak vele. Aki annak idején a *lelki modus vivendi* kereste s megpróbált felzárkózni a világrengető új eszmékhez, annak bizonyos vigaszt, menedéket kínált: mégis csak lehet valami jó és igaz ebben a kommunizmusban, ha ennyire megbecsül egy ilyen nagy író, és ha egy ilyen nagy író is megbecsülte; s később, a "hiányosságok" és "bizonyos elkövetett hibák" feltárasakor megnyugtató: lám, maga Gorkij is; már annak idején is; ezekkel szembeszállt, és magánál Sztalinnál is, hol közbejárt, hol tiltakozott...

Az pedig, aki — még a saját lelkiismerete előtt is! — éppen ellenkezőleg, azt volt kénytelen igazolni, hogy miért nem *menetel* együtt ("a néppel"), miért "nem veszi ki részét az emberi történelem legragyogóbb vállalkozásából", az ugyancsak szeretett Gorkijjal példálózni: hogy lám, még ő is, ő, akinek módjában volt *olasz* fürdőhelyeken élvezni az orosz forradalom gyümölcseit, még ő is kénytelen-kelletlen "olykor szembehelyezkedett", vagy ha nem is, hát célzott erre a lehetőségre; és amikor úgy tudta az ember, azaz éppen arról szerzett tudomást, hogy Gorkijnak sokkal több terhelé a lelkiismeretét, ha másban nem, elhallgatásban, mint hívei képzelik, vagy pedig, hogy az ő halálát is sietteték titkos szolgálati módszerekkel, szóval olyankor az ember sötét elégtételt érzett.

En magam ugyan a színházban mindég megnéztem, de *nem akartam* olvasni. Még hozzá fogtam az *Anyához*, de csak addig jutottam el benne, amikor valakinek kitapossák a belét; ott abba kellett hagynom. Nem mintha érzékeny lelkű lennék, vagy nem találtam volna az adott környezetben valóságosnak és hitelesnek a bélkitaposást; ám akkoriban még elveim is voltak, fiatal

lon, mint kezdő pszichológusnak és pedagógusnak; és rendíthetetlenül hittem abban, hogy *nem szabad a rosszat szemléltetni*. A rosszat, a gonoszt, az alantast szükséges ostromozni, üldözni, kiátkozni, de ha odatárják az ember elé, különösen, ha nagy művészettel tálalják oda, elkerülhetetlen, hogy az ábrázoló és a befogadó is, ne azonosuljon vele. A színházba, ismétlem, azért el mertem menni, mert tudtam, a szocialista realizmus elutasítja a durva naturalizmusokat.

Ám akármilyen nagyszerű, mély, sőt méhéééé, felkavaró és megrázó előadásokat is látott a néző, *Éjjeli menedékhely* vagy *Jegor Bulicsovot* avagy *Nap fiát*, a műélvezete soha sem lehetett őszinte; az élmény nem lehetett elegyítetlen; mert sötét boltozatként mindég föléje borult az ideológia: íme, az osztálytársadalom! amely ide letaszítja az embert; íme, ezért kellett pusztulnia! ezért kellett megbecsteleníteni a cári tisztet és a nemesek lányait; mert hiszen, íme, lám, becstelenségben fogantak és nőttek fel, ezért kellett száz- és százezer bellet kozákcizmával kitapostatni, ezért kellett sok millió kulákot a sarkvidék lágereibe, Szibériába és a sivatagba deportáltatni, ezért kellett Cseka, NKVD, GPU, KGB, ezért igazolódik Oroszország és a vele szomszédos országok hetvenéves Golgota-járása; mert ugyebár, Gorkij is rámutatott... rámutatott, leleplezett, feltárt, ostromozott, sőt kancsukázott. És ha magából az előadásból esetleg nem is jött ki eléggé akkoriban a rámutatás, kijött a műsorfüzetből, a kritikákból, kijött belőlünk, amire a szemináriumokon oktattak, és végül kijött az egész nagy reménytelenség-érzésből, hogy mindez már úgyis halott, folyta-

tás nélküli, az a világ — és ez a világ — megfosztva a megtérés és a bűnbocsánat lehetőségétől, az örök semmibe hullt; és ezt kell magamban, ezt a semmit, a Nagy Nyicsevót forradalmi meggyőződésé átalakítanom.

Ezzel szemben most itt van ez a temesvári előadás, ahol a rendező, Árkosi Árpád meggyőző: Gorkij tovább élhet marxista és szocreál ideológiai tápoldatok nélkül is, sőt még ellenideológia nélkül is, vagyis hogy ez a dráma még bár az ellenirányú felpumpálásra sem szorul rá — hiszen az utolsó beállítás, amelyben látam, szatirikus-komparativista megközelítésben tárgyalta az orosz lélek nagy metafizikai drámáját: eszerint az orosz ember képes bármit megcselekedni, csak hogy — dolgozni ne kelljen; de Árkosi képes volt az eddig ráavasodott ideológiai kérget úgy letisztítani erről a drámáról, kivonva az osztályharcos uszítás-böcsködés atmoszférájából, hogy nemcsak hogy nem kellett új, mondvacsinált eszmei tartalommal feltöltenie, hanem semmi sem veszett el Gorkij eredeti emberképéből és attitűdjéből. S hogy többek között kiderüljön: akármilyen pályáívet kanyarítottak is számára a század kormos-véres égboltján, 1902-ben, amikor írta ezt a darabot, akkor még nagy és igaz művész volt.

A zavarbaejtő meglepetés, hogy a temesvári előadás, amelyet a régi híres előadások hívei bizonyára nem fognak "nagy"-nak tartani, meggyőzte a nézőt erről; és még hozzá sokkal inkább, mint más annyival nagyobb művészi szuflájú előadások.

január. 31. még mindég Temesvár. Az előadás másnapján, akármennyire olcsó sajtó-humoroszk módszernek is tűnik ez, a néző módszeresen kénytelen kimutatásba venni, hogy *mit nem* művelt a rendező. Mi olyasmit nem, aminek az elkövetésére fel voltunk készülve, ismerve a mai

színházi divatokat és rögeszméket. Csakis akkor lehet a maga arányaiban és méreteiben értékelni egy művészi teljesítményt, ha a pillanatnyilag általánosnak mondható művészi gyakorlat hátteréhez próbáljuk hozzápárizítani. Nem az elmaradt szilveszteri kabaréműsorok és az idő árján meggyérült, úgynevezett humoros lapszámok, április 1-i mókák hiánya késztet ilyen felsorolásra, hanem az igazság nevetéssége!

A *színpadkép*: hiányoztak a zörgő gépházi vaslépcsők, a sötétszürke fémlemezek, csikorgó csapóhidak; egyáltalán, rengeteg vasrács sem volt, a szín fölé nem volt kifeszítve egy irtózatoss nagy pókháló, kinagyított lárvák és rák arcai sem néztek farkasszemet, reflektorok sem világítottak a néző szemébe; sem angolvécek, sem deszkabudik koszorúja nem övezte a játékeret. A zsinórpaddalról nem lógtak fürtökben vécekéfék, sem éjjeliedények. A helyszín nem volt elképzelve sem óhitű bazilikának, sem buddhista templombarlangnak, sem harlemi kábítószerelevonó körtemnek. Szűkölködött repülőfolyosókban, felvonószerkezetekben, és kínzóeszközökben is.

Jelmezek, alakok: Medvegyev, a rendőr nem volt egy vérbajos Kutuzov generálisnak maszkírozva, még bár nem is náci karlendítéssel rontott be a színpadra, kardját sem csattogtatta hüvelyében, sem kancsukáját, sem bajszát nem *pörgette*; a színpad elején nem reggeliztek szögesdrótot kovászos uborkával keki rongyokba bugyolált, elhülyült orosz muzsikok; a cári rekvizitumoknál tartva, szürke kétfejű cári sasnak álcázva nem settenkedtek a besúgók; ugyanakkor feltűnő, hogy nem öltöztek sem frakkba, sem páncéligbe, sem vörös szkaferanderekbe a többi szereplők; az öreg Luka, a zarándok sem öltözött virággyerekeknek, sem yoginak vagy gurunak, sem O'Hara Kirinek, még bár jezsuita inkvizitornak sem. Anna nem bikiniben haldoklott, gümőkőros köpetei nem festették vörösre a falat ágya fölött. A tatár knyáz nem volt fundamentalista terrorista, és nem viselt kockás abroszt a fején. Kosztijov, a zsugori gazda nem játszott rumbatökört rubeles zacskóival; irigy, kéjsóvár neje, Vaszilissza nem hasonlított sem Dájána hercegnőre, sem Teréz anyára.

Cselekmény, történések: Már az előcsarnokban sem fogadják a nézőt párosával le-föl masírozó kesebajszú, savótekinetű, sarkantyúpengetős kozákok, még kevésbé amerikai mipik, vagyis tábori rendőrök fehér gummibot-

tal. Szemben a várakozásokkal, és egy éjjeli menedékhely homályát és a beeső aknafényeket nem kihasználva, senki sem vizek — egyszer sem! Senkinek sem masszírozzák elő hólyagjából a húgyköveit; ilyenformán, mivel semmi más urológiai és nőgyógyászati tevékenység sem zajlik a színen, modern értelemben vett színpadi történetekről nem is beszélhetünk. Annál nagyobb a prudéria: Nasztya, a sárbahullott buta kis libavirág, miközben örökösen szerelmes regényt olvas, nem onanizál a közönség felé szétvetett lábakkal, sőt egyáltalán semmilyen módon sem folya-modik más, mint lelki ipszációhoz. Natasa, a szegény bántalmazott Hamupipőke-húgocskája nem vonzolja bőröndjét maga után, és nem osztogat a nézőknek lilára festett arcú és gyéres, kóchajú játékbabákat; mint ahogy az óhitű zarándok sem lengeti meg

kibontakoztatni a Gorkij-mű szerkezetét — érdekes, a régi előadásokon nem is tűnt szembe a darab architektonikája, mindég csak nagy szólózások, egyéni lefutások szvittjének hatottak a régi előadások —, s maga is remekül szervezett: nem sűrítette el előre a puskaporát vad "rámutatásokkal", s valahányszor egy-egy motívum visszatért nyugvópontjára — a tonikára — petárdaszerűen robbant be a továbbrepítő újabb fokozat.

Egyik ilyen hatalmas sikerű fogása volt Szatyin — a kedélyes gyilkos(?) — szerepének Hunyadi Lászlóra való osztása. Hunyadi Szatyinja az előadás első felében mintegy csak a kispadon ült, s néha mordult be az előadásba... amikor elérkezett az ideje, mint egy rakéta mennydörgött be a játék centrumába és felpörgette a nézőteret is. Igazán szuverén színész-egyéniség — mióta

féta, a prófétálkodás pózának és révület-affektálásának levetkőzésével; jónak lenni szenvedésméntesen; bölcsnek — ágaszkodás nélkül: ezt tudta megtenni Makra e szerepben.

február 1. Kolozsvárra visszahívta. Szólni érdemes volna még jónéhány színészről. Dukász Péter elsimította nemcsak a *rossz vidéki Színészt*, hanem minden lebukott mucsai nagyságot; volt légyen az tanfelügyelő vagy a helyi hírlapocskaja zúg-fenegyereke. Merész volt Giacomello Roberto (felettébb romantikus név magyar színpadon!) kísérlete, hogy a nyomorba süllyedt vallásos tatár nemesnek az egzotikumát fiús törekénységgel hozza közelbe; és Stadler Andrea még veszélyesebb kísérletezése azon az úton, hogy az alak hitelessége érdekében feláldozza a színésznői tetszetőséget, amikor is az ártatlanul

szövétnék-égető kódoboz szélvédő fedele is hiányzik (különben utoljára, közvetlenül az Események előtt, egy döglött galambot láttam benne; döglött békegalambot, még ha balkáni gerlének is volt álcázva), és eszembe jut a világban annyifele hivalkodó temesvári költőcskék és írócskák megannyi nagyzolása, akik mindenhol tudnak akarni lapot szerkeszteni avagy kozmikus méretű leleplezéseket végrehajtani, csak saját városuk újságocskáját hagyják veszendőbe... Bezzeg, néhai jó Franyó Zoltán, ő még döglött egérrel is képes volt lapot csinálni... Oda is képzelem az ember vezeklő szobrát, térdeplő helyzetben ősi nagy Patrónánk kőképe elé.

Még kísért a belvárosi református templom — inkább imaház — falán a kétféle felirat; az egyik négy nyelven, hogy innét indult 1989-ben a forradalom. A másik, csak magyarul, és így szól:

*A szeretet a világ megváltója,
Ez fedi a bűnt, az ártót ez óvja,
Ez ad kenyeret a koldus kezébe,
Az elhagyottak ez a menedéke.
Csak egy szentség van a világ felett
Örökkéigvaló: a szeretet!*

Ezt itt írta "a csúf Béga partján" az "a szegény kicsi megvadított ember", Szabolcsa Mihály, aki építette és szolgálta is ezt a templomot papként és díszpüspökként, és lám, nem neki lett igaz, hanem gigászi ellenfelének, aki hadparancsba adta ki, hogy "le kell itt rombolni, mindent ami régi, ezeréves holmi" és ami a gyakorlatban végre is hatatott... s-a facut... Már csak a Hunyadi-kastély árválkodik itt, rajta s benne őszintén feliratokkal... igaz, csak hatszáz-egynehány éves...

A temesvári Béga-part Szabó Tamás felvétele

faradt illatú szibériai kapcáit a közönség orra-szája előtt; s e két mozzanat már önmagában is eléggé érzékelteti, hogy a rendező lemondott a színpad és a nézőtér egyesítésének modern elvéről. Ennek ellenére: A KÖZÖNSÉG! A közönség ünneplést. Éberén végigizgulta a négyórás(!) előadást; sok volt a nyílt-színi taps (ha nem is mindég a legkiemelkedőbb színészi momentumoknál), s a végén olyan ünneplés zárta a premiért, olyan őszinte heveségű vastaps, amilyen manapság nemcsak Temesváron ritka. Mindannak ellenére, hogy a rendező lemondott azokról a modern színpadi ínycsikméltségekről, amelyeket fent elészámoltam.

A rendezésnek nemcsak a mai világban nagyon ritka szövegűséget és stílusegységet lehet a javára írni. Ragyogóan tudta

várjuk, hogy legalább egy Napóleon- vagy Cézár-szerepet eljátsszon. Szatyinjáról különlegesen azt kell elmondani, hogy amíg általában nem tűnik rangos művészi feladatnak a részegség színpadi ábrázolása, Hunyadi Lászlónál ez mégis lenyűgöző volt, nemcsak azért, mert az ittasság benyomását végig fokozni tudta tovább és tovább, erőltetett durválkodás nélkül is, hanem, mert valójában nem az ittasságot ábrázolta, hanem azt a megkínzott, de törhetetlen embert, aki az ittasságot mintegy ürügyül — szemérmes leplezésül játssza ki ahhoz, hogy saját gondolataival ő maga is szembe merjen nézni; mivel ő az, aki senkitől és semmitől sem riad meg, csak a saját gondolataitól. Makra Lajos Luka alakítása le tudott számolni a régi mintákkal, de a "csak azért is másképp" kísértésével is. Jóságos, naiv keresztény vándorpró-

üldözött hősnőt merete - kezdetlegesnek és korlátoznak megrajzolni; vagy a főiskolás Gajdó Delinke immár másodszori eredményes kísérlete (a múltkor La Mancha-előadás után) a "sárbahullott virág" egy-két még tisztán izzó szíromlevelének gyöngéd "kihalászására"...

Szólni kellene, de az ember azon töpreng, hogy minderről ott helyben kellene szólni, a helyi magyar napilapban, amely — már nincsen! (Temesvárnak, az egyik legnagyobb sajtómúltú magyar városnak nincs magyar napilapja, tán több mint száz éve először). Mert nem biztos, hogy egy vidéki előadás másodszorra is izgalmas lesz — és máshol is. És ezért tűnik jobban fel az ideérkező vándornak, hogy immár a Mária-szobor — a Dózsa kivégzésének helyére engesztelésül emelt emlékmű hátfelirata sem olvasható, semmilyen nyelven; a

Jegyzet

A temesvári Csíky Gergely Állami Színház Gorkij-darabját az orosz eredetihez közelebb álló A MÉLYBEN címmel mutatta be. Rendező Árkosi Árpád, díszlet Mira János, zeneszerző Mártha István, mindhárman vendégek Pannóniából; Kosztijov — Vértess József, Vaszilissza — Fincziski Andrea, Natasa — Kató Emőke/Stadler Andrea, Medvegyev — Higgyed Imre, Vaszka — Mátyás Zsolt, Klescs — Süttő Udvari András, Anna — Gáll Annamária, Nasztya — Gajdó Delinke, Kvasnya — Bakó Éva, Bubnov — Mátray László, Szatyin — Hunyadi László, Színész — Dukász Péter, Báró — István István, Luka — Makra Lajos, Aljoska — Demeter András, Ferdenyakú — Szilágyi Ignác, Tatár — Giacomello Roberto.

MOLNÁR JÓZSEF

MISZTÓTFALU

ahol Kis Miklós bölcsője ringott

*Mennyi nagy ész s jó szíve a szülötted,
Ki vérrel küzdött mennyi csatát!
Ó, Partium, ma mennyi a lélek:
Puskalövés nélkül is katonád.*
(Páskándi Géza)

A Nagybánya környéki Partium a végtelen magyar rónaság és a finom vonalú dombokká simuló kéklő kárpáti hegyek találkozásában ciprusok és pineák nélkül is a szelíd toszkán tájra emlékeztet. Nem csoda, hogy ez a természeti szépségekben és festői témákban oly gazdag táj elvarázsolta Petőfit is, s a századforduló táján több mint kétszáz festőt és festőnövendéket vonzott Nagybányára, melynek levegőjét akkor még nem rontotta a kommunista iparpolitika odatelepített, levegőt szennyező gyárainak bűze, mely, ha úgy fordul a szél, elborítja a szomszéd Misztótfalut is. A közeli Szinerválján született a teljes Újszövetség fordítója, és az első időmértékes magyar vers szerzője, Sylvester János, akit bizonyos szempontból Misztótfalusi elődjének is tekinthetünk, mert erasmusi gondossággal nemcsak az Újszövetség félreérthetetlenül helyes értelmezésére ügyelt, hanem arra is volt gondja, hogy a Magyarországon nyomtatott első könyvben minden magyar hangnak megfelelő jelet is adjon; néhány hangjelölése mindmáig használatos és a magyar helyesírásban. A "nagy ész és jó szív" még ma sem ritka Partium szülöttei között. Korunk két kiváló, nemrég elhunyt költője látta meg ezen a tájon a napvilágot: Páskándi Géza, Szatmárnémeti szülötte, a Nagybánya-Kolozsvár országút mentén fekvő Nagysomkúté Szilágyi Domokos. (A szülőházon emléktábla áll.) Nagybányán született Németh László, és innét indult Tersánszky Józsi Jenő is. Ebben a gazdag kultúrhatományokat őrző tájban, Nagybánya előtt 10 kilométerrel az Olosz, a Botos, a Gutin és a Kispietrosz valamikor ércekkel tele hegyeinek lábainál, a Miszt- és a Lápos-patak völgyében húzódik meg szerényen Misztótfalu, melynek egy szegényes otthonában látta meg Kis Miklós majdnem 350 évvel ezelőtt a napvilágot. A falut egy évszázad óta széles országút köti össze Nagybányával és a távolabbi Szatmárnémetivel. Petőfi idejében még csak rázós földes út vezetett erre. A Nagykaroly felől Koltóra siető nászutas pár kocsijának egyik kereke Misztótfaluban, a Lápos patak hídján el is törött. A hídnál még ma is áll egy düledező, fonott falú, sárral tapasztott ház. Talán épp ennek a háznak egykori lakóitól kért első segítséget és útbaigazítást a kocsij mellett dühében kéromkodó költő. A rossz misztótfalusi út miatt a csárdák költőjének

a koltói grófi kastély helyett a nagybányai Aranyas fogadóban kellett töltenie nászéjszakáját, de a falu nevét Petőfi is megörökítette naplójában az irodalomtörténet számára. Az egykori fahíd helyén ma széles kőhíd alatt folyik a bányák rozsdabarna szennyvizét hordó Lápos-patak. Az aszfaltos országutat, a falu egyetlen nagy utcáját kőházak szegélyezik, köztük egyre kevesebb tornácok, magyaros épület. Helyüket kocka alakú, nagy ablakú, jellegtelen, de tágas, többnyire fürdőszobás házak foglalták el, jelezve, hogy nincs nagy ízlésbeli különbség a falu magyar vagy többségében román lakosai között.

Misztótfalu kétszázötven esztendeig nem is gondolt egyetlen nagy fiára, akinek születésekor az 1648-as urbárium összeírói még 1100-1200 lelket találtak a mezővárosi kiváltságait féltékenyen őrző faluban, de a XVIII. század elejére a bányák kiürülése és a Rákóczi-szabadságharc háborúja következtében majdnem elnéptelenedett. Egy évvel Misztótfalusi halála után már csak 113 lakosa volt, 17 évvel később az utolsó tatárbetörés hordái fölégették a maradék falut, az amúgy is csekély lakosság egy részét rabságba hurcolták, azok pe-

Misztótfalu pecsétje 1605-ből

dig, akiknek valahogy sikerült idejében a sűrű erdőn keresztül elmenekülniök, többé nem tértek vissza elhagyott otthonukba, hanem a nagyobb biztonságot nyújtó városokba húzódtak. Az egykori virágzó mezőváros helyén az 1720-as összeírás már csak 22 jobbágy-családot talált. A régi iparos-bányász és bortermelő családokból alig maradt hírmondó, aki megőrizhette volna a kiváltságos múlt és a falu tragikus sorsú nagy fiának emlékét.

A Tótfalu név után ítélve eredetileg magukat "szlovén"-nek nevező tót többségű település lehetett, mint ahogy a környék több tót nevű falva is szláv eredetre mutat: Giródtótfalu, Dombóttótfalu, Tótfalu, a későbbi Oláhtótfalu. Misztótfaluban a Szatmár vidékéről idetelepült magyarok hamarosan többségbe

K. Sebestyén József Misztótfalusi Kis Miklós egyik pecsétjéről készített rajza

kerültek, és szláv eredetét már csak neve őrizte. Megkülönböztetésül a környék Tótfaluitól a rajta keresztül folyó patak neve után nevezték el később Misztótfalunak. A patak szokatlanul hangzó nevének eredete is ismeretlen, és etimológiailag aligha sorolható a szláv eredetű szavak közé. Talán a betelepült német bányászok keresztelték el Misztótfalunak a Láposi patak vizéhez hasonlóan zavaros, a beleömlő bányavíz gyakran vörösesbarna, piszkos színe miatt. (Mist németül trágya, szemét.) De ez is csak afféle bizonytalan föltevés. Misztótfalu Kis Miklós születése idején még két külön helység volt: Alsó- és Felső-misztótfalu, melyet magyar telepei után Magyarosnak, vagy a Mogyorós nevű domb után Mogyorósnek is hívtak. Misztótfalusi nagyenyedi diák korában szerkesztett anagrammájában játékos kedvében magát "Alsó Thottfalusinak" nevezte. A mai falu a két helység összeépüléséből keletkezett. Innét ered a tükörfordítású román neve is: Tăutii Măgherauș. Tăutii de Jos Alsótótit, Măgherauș pedig Magyarost jelent.

A vegyes lakosságú falu kezdetétől, a XIII. század végétől a szinerváljai uradalomhoz tartozó jobbágyközség volt, de a XV. század közepére többségében már magyar lett, s 1442-ben a Morochidai Morocz uraságtól kiváltságlevelet kapott, melyből kiolvasható, hogy korábban sem tartozhatott valamilyen zárt jobbágyi közösségbe. Erdők vették körül, nem sok termőföldje volt, ezért a lakosság első sorban bányamunkából, fazakaságból, tímárságból, fuvarozásból és a friss irtásokon szőlő- és gyümölcsstermelésből élt. Nyilván ezt ismeri el a kiváltságlevélnek az a mondata, hogy Nagybánya, akkori nevén "Asszonypataka Várossának szokásaival éljenek minden jussaikban". A "szabadság levél" hangja nem a marxista történészek által falra festett kegyetlen, zord földesúr, hanem — azt mondhatnók, ha a kifejezés a korra nézve nem lenne korszerűtlen, humanus szellemű: "Mivel ők a mi birtokunkban igen szoros helyt felépülvén — olvas-

hatjuk mindjárt az okirat elején — verejtékkel és munkával élnek, adnánk nékiek ollyas szabadság orvoslását, mely által ők népesedgyenek, és az ő sokaságokban gyönyörködhesünk". Adóba minden szállás után 12 pénzt, minden 13 pint bor után 2 pénzt és minden "bányaműtől" egy gyra ezüstöt köttet ki. Ezzel szemben kimondja, hogy "A Tisztünknek nem lesz hatalmában őket ítélni, vagy birságolni, Bírók ők magok közül válasszanak, a' ki a latrokat, tolvajokat, eretnekeket, és egyéb gonosz tevőket, a' több Esküdteknek tanácsával megítéllye, s ha valamelyik fél ítéltével meg nem elégszik az Asszonypatak törvényszékhez fellebbez. Azt is megengedjük: hogy ha valaki közölők máshova költözködni akar, letévén a föld váltságát, és engedelmet a Bíróktól nyervén, szabadon mehessen". De nemcsak a viszonylag szabad költözködést biztosította, hanem kedvezményben részesítette az újonnan letelepülőket is, kimondva, hogy "A' ki a' szállásoknak a helyekre telepedik, 12 esztendeig, a' más pusztára épít, 3 esztendeig semmi adózással ne tartozzék". De talán a legmeglepőbb és legszokatlanabb az utódokra kimondott átok, ha nem tartanak be e szabadsági levélben foglaltakat: "Maradékaink közül ha valaki felbontani kívánná, a' mindható Istennek haragja, és a mi átkunk szálljon rája". A falu később a Báthoriak birtokába került, de lakói minden földesúr-változáskor igyekeztek kiváltságaikat újra meg újra biztosítani. Báthori István, Szabolcs-Szatmár vármegye főispánja 1586-ban kiadott levelében erősítette meg a korábbi privilégiumokat, majd a latin szöveghez magyar nyelven hozzátette: "Én is confirmálok kezem írásával és pecsétemmel, mint én nekem szerelmes atyáinkfiainak donatiojokat, minden részben exopto... mert átkot és Istennek haragját elmulandó dologért reám nem kérek, szabad akaratom szerint és hittel sem kötelezem magamat". Báthori Gábor, a későbbi fejedelem 1607-ben azzal egészítette ki a kiváltságokat, hogy a falu lakói ezentúl Ecsed várához úr dolgára ne hajtassanak, és megtiltotta, hogy Ecsed részére "bármimű munkát legyenek kötelesek végezni. Senki se merészeljen visszaélni ezen kiváltságokkal", ugyanakkor megtiltotta a lakosságnak, hogy a Miszt-pataktól délre házakat építsenek. 1633-ban Bethlen Gábor öccse, Bethlen István "jó szívvel" erősítette meg "ezen Miszt Tótfalui jámboroknak privilégiumokat". 1649-ben Lórántffy Zsuzsanna és 1652-ben pedig II. Rákóczi György egy 16 oldalas okmányban ismerte el a korábbi privilégiumokat. Rákóczi szabadságharca után Misztótfalu az elkobzott Rákóczi-birtokokkal együtt a Károlyi család birtokába került.

Misztótfalu a féltve őrzött ki-

váltságai ellenére is lényegében továbbra is jobbágyfalv maradt, hiszen kiváltsága elsősorban csak abból állt, hogy az esküdtekkel való megállapodás után a bíró szedte be a földesúrnak járó adót, a perekben helyben ítélkezett és engedélyezte a faluba való betelepülést és annak elhagyását. Virágkorában, 1596-ban Máli Máthae "Tótfalusi fő bíró több eskött polgárokkal és Tanácsbeli uraival" egyetemben tudtára adta mindennek, akiket illet, hogy "Alsó Misztótfaluban egy tanácsból és egy akaratból Istennek dicsőségére, és a közönséges igazságnak jövődöbeli megmaradására és megtartására csináltunk egy könyvet, kibe ez mi helyöknnek, régi jó rendtartását és törvényöknnek folyását akarjuk bezárani, az mi utánunk valóknak hasznokra és épületekre..." Az utánok való hasznokra mindjárt a jegyzőkönyv elején olvasható, hogy e "szegin hely"-ben "az Ispán semminemő dologban, sem törvényben, sem bírságban, kezét közinkbe nem veheti, hanem az bíró tizenharmad magával leülvén, mindeneke törvén szerént igazíthat, ítélhet, és büntethet, az ő érdeme szerént". Akinek pedig a bíró ítélete nem tetszik, keresheti igazát Nagybányán, s végül a földesúrnál, de "ott vége szakad". Egy emberöltővel később, 1668-ban, mikor az ifjú Misztótfalusi épp készülődött Enyedre, Alsó Misztótfalu főbírája, Tót Gáspár a mellette lévő főpolgárokkal egyetemben ugyancsak tanújelét adta, hogy kiváltságaikból nem engednek. Urai Mihály színérváraljai földbirtokos úr egyik jobbágyával való ügyének rendezésére a faluba küldte Szatmár megye szolgabíróját assessorával együtt, hogy a köztük lévő dologban helyben tövényt tegyenek. Stephanus Tótfalussi február elsejével a jegyzőkönyvben a következő bejegyzést tette ezzel kapcsolatban: "Mivel soha, miután ez mi szegény helyünk ide fundáltatott, efféle dologban soha még itt sem szolgabíró, sem ispán, sem assessor törvényt nem tött, ide törvényt tenni soha soha bé nem bocsátatott. Mi is azért, az régi rendtartást utánunk lévő maradékainknak hasznára meg akarván tartani, mi is azt meg nem engedjük, hogy sem Daróczi Sámuel úr, sem Szitás Péter úr itt törvényszéket üljének, még házban sem eresztették, sem gazdálkodással, sem szállásadással nem voltunk, hanem a falu népivel a falu határától kikésérttük".

Misztótfalusi ekkor a tizenhetedik-tizenyolcadik évében volt. Abban az életkorban, mikor az ilyen élmény felejthetetlenül belevésődik az emlékezetbe, és egy életre befolyásolhatja a jellemet. Noha "szerényebb sorsú" szülei nem tartoztak a falu hangadó családjai közé, mégis részt vehettek a falu népével a szolgabíró megsejgyenítő kikísérésben. Ha éppen akkor otthon volt, láthatta a jelenetet, de

mindenesetre hallania kellett róla. Jellemében meg is találhatók Tót Gáspár főbíró és esküdt társainak makacssága, igazához való törhetetlen ragaszkodása és képtelensége az olcsó megalkuvásra. Mindezek polgári tulajdonságok, melyet a falu öntudatos polgárainak példájából sajátíthatott el a falunak talán legszegényebb, de már akkor nagyobbra törő gyermeke. Szüleirol, egészen korunkig, azon kívül, hogy szegénysorsú emberek voltak, többet nem is tudtunk. Végredeletében említi, hogy valami csekély örökség maradt utánuk, melyet testvérhúgának, Fülekinek át is engedett. A második világháború után divatba jött öntudatos jobbágyivadéknak előléptetni, anélkül, hogy közelebből megvizsgálták volna származását. Az utóbbi években kinyomtatott misztótfalusi jegyzőkönyv, mely 1596-tól 1803-ig tartalmaz feljegyzéseket, és különösen az 1672-es úrbéri összeírás alapján Misztótfalusi születése előtti emberöltőre vissza-

rel 32 tehénnel, 30 disznóval és 70 méhcsaláddal. Az Asztalos, Csizmadia, Kádár, Kerekes, Kovács, Molnár, Mészáros, Takács, Szócs és Varga családnevek után ítélve elég sok lehetett közöttük a mesterember. Minket azonban elsősorban a Kis nevék érdekelnek. A Kis név négyszer fordul elő az összeírásban. Két kettős nevű özvegyasszony (Kis Tamás Jánosné és Kis Kupás Jánosné), ezek már csak a kettős név miatt sem jöhetnek számtatásba. Rajtuk kívül két Kis nevű családfo szerepel. De az egyiknek közülök szintén kettős neve van: Kis Bálint György, akinek az összeírásor egy gyermeke volt. Misztótfalusi Kis Miklós ekkor már 22. évét taposta, nyilván a húga is legalább 18-20 körül lehetett. De a kettős név miatt Kis Bálint György sem jöhet számtatásba, mert ha Kis Miklós ősei kettős nevet viseltek volna, bizonyára ő is használta volna a kettős családi nevét. Marad végül a negyedik Kis nevű: Kis Mihály féltelkes, gyalogszeres, egy tehén-

földesuraknak mindenben alárendelt tipikus jobbágyfalvak közé. Többek közt erre mutat a falu pecsétje is, melyet Oszóczi Kálmán történész a nagybányai levéltárban egy 1605-ben írott peres levélen fedezett fel. A pecsét felirata: "Vivit: ivstvs: ex fide: Mist:Tot:falv." (Él az igazság: bizalomból: Misztótfalu. — Oszóczi Kálmán értelmezésében: Az igazság és hűség — becsületesség — él.) A pecsét mezejében a bányászatra utaló keresztbe tett két kalapács és a szőlőmívelést szimbolizáló szőlővessző egy fűrt szőlővel. Némely későbbi források szerint Misztótfalu 1635-ben "független, szabad respublicának" nyilvánította magát, de Oszóczi Kálmán a nagybányai levéltár forrásanyagában ennek semmi nyomát nem találta. A hír talán onnét eredt, hogy a kiváltságlevelek értelmében a falu bírása engedélyt adhatott a beköltözésre, s így sokszor menedéket adtak a szökött jobbágyoknak is. Ilyen értelemben valóban szabad közösség, respublica volt, de semmiképpen sem polgári jellegű köztársaság.

A XVI. század második felében, Nagybányával körülbelül egyidőben Misztótfalu paraszt-kézműves-polgár lakossága is a reformációhoz csatlakozott, és a kálvinista gyülekezet "városi birtokba" vette az Árpád-korban, a XIII. század végén épült torony nélküli román stílusú, ősi templomot, melyet még a reformáció előtt, a XV. században a kor szellemének jobban megfelelő gótikus stílusban építettek újjá. 1632-ben a falakat támpillérekkel vették körül, melyekről szentélyének déli oldalán lévő kőbe vésett latin nyelvű felirat mindmáig tanúskodik. Időközben a cintermet zsindellyel fedett vastag kőfállal vették körül. A kőfal ma is épségben van, és az egykori temető helyén, melynek földjében talán Kis Miklós szüleinek csontjai is porladnak, ma gondosan ápoltságok nyílnak. A régi román kori és gótikus templom szétszórt, földbe süppedt kőveiből Molnár József lelképásztornak a második világháború után, 30 éves működése alatt sikerült az enyészettől megmentenie, a legszebbeket családja segítségével a templom és a kultúrterem belső falaiba ízlésesen beépítette, a többi pedig a kultúrterem kőtárába helyezte el, ahol ma is láthatóak. A műemlék-templom Kis Miklós megkeresztelése óta a háborús pusztítások következtében (és a nem mindig szakszerű javítások miatt) elég sokat veszített eredeti szépségéből. 1717-ben az utolsó tárdúlás következtében beomlott a szentély kőborda boltozata, melyet egy évvel később festett-virágmintás-kazettás mennyezettel pótoltak. 1911-ben lebontották a templom zsindellyel fedett tetőzetét és a kazettás mennyezetét, melyet a ma is látható gipszmináltással

Misztótfalu református temploma

menőleg rábukkanunk a falu néhány Kis nevű lakójára. Mindjárt a jegyzőkönyv vezetésének évében Kis Antal György nevére, aki Máli Máté bírótól egy ezüst poharat és kanalat kapott, mert kertjén átvezető vizet Máli malma használhatta. 1605-ben már mint esküdt, 1609-ben mint tanút említik a bejegyzések. 1614-ben pedig Báthori István udvari embereinek Misztótfaluban szőlőt adományozott, köztük egy Kis Lőrinc nevű udvari emberének is. Kis Antal György jómódú gazda volt, Kis Lőrinc meg talán kisnemes. Ezek tehát ősokként nemigen jöhetnek számtatásba. Sokkal közelebb visz bennünket a rejtély megoldásában az 1672-es úrbéri összeírás, mely szerint a falu földműves, szinte kivétel nélkül magyar nevű lakói elsősorban bortermeléssel foglalkoztak, az adót is borban fizették a földesúrnak. Az összeírók a város határában sem ősz, sem tavaszi vetést nem találtak. Csak egy félig-meddig beépült kaszáló rét és két erdőt említene. Az ígásállatokkal rendelkező családok száma 36, 38 gyerekkel, 223 egész, háromnegyed és fél telken, 10 ökor-

rendelkező lakos, akivel kapcsolatban az összeírás nem említi gyermekeket, s ha őt tekinthetjük Misztótfalusi apjának, ez természetes is, hiszen fia és lánya is felnőtt emberek voltak. Miklós már ekkor két esztendeje a Nagyenyedi Kollégiumban tanult, lánya pedig feltételezhetően ekkorra férjhez ment egy Füleki nevű emberhez. A féltelkes, egy tehénnel rendelkező Kis Mihály, akinek még disznaja sem volt, a falu hat, négy, de legalább két ökörrrel rendelkező gazdáihoz mérve valóban "szerényebb sorsú" volt. A fél telek egy tehénnel már akkor sem biztosíthatott egy családnak megélhetést. Kis Mihálynak a földművelésen kívül más foglalkozást is kellett űznie. A fél telken ígásállat nélkül szőlőt művelhetett, de lehetett kétkezi napszámos, bányamunkás vagy fazekas és más kisiparos is, mint a falu sok szegény lakója. Misztótfalusi Kis Miklóst tehát elnyomott, a klasszikus értelemben vett jobbágyivadéknak aligha lehet tekinteni. Már csak azért sem, mert az évszázados mezővárosi kiváltságokkal rendelkező szülőfaluja sem sorolható a

>>>> folytatás a 20., 21., 22. oldalon

>>>> folytatás a 19. oldalról

helyettesítettek. A régi gótikus stílusra a hajó és szentély között feszülő diadalív és az ablakok emlékeztetnek. A tornyot csak 1893-94-ben építették hozzá, melyet a templommal együtt a kommunista rezsim bukása után az elmúlt években nagy áldozatkészséggel tataroztak.

A reformáció idején, az akkor már majdnem tisztára magyar lakosság a korábban a plébánia mellett működött iskolát is birtokba vette, és ettől fogva gondoskodott a pap fizetéséről, lakásáról és az iskola fenntartásáról. A kálvinista vezetés alatt álló iskola a jónevű nagybányai Schola Rivulina részévé indult, később a debreceni anyaiskola résziskolája lett. Általában a syntaxisig tanították itt a falu gyermekeit, tehát afféle négy éves elemi iskolának feleltethet meg. Sajnos, nem ismerjük annak a tanítónak a nevét, aki 1656-ban betűvetésre tanította a nyomdabetűk későbbi nagy mesterét. Húsz évvel Misztótfalusi születése után már rektora is volt az iskolának, sőt segédtanító is működött a feltehetőleg két osztályos iskolában. Mint a mezőváros több mint kétszáz évig vezetett jegyzőkönyvéből is látható, az iskola elősegítője volt a polgári fejlődésnek. Szívesen áldoztak rá, sőt a szatmári és nagybányai iskolát is, ahova továbbtanulásra gyermekeiket küldték, támogatták. A belőle kikerült helyi vezetők jó íráskészséggel rendelkeztek, és a mindennapi élethez legszükségesebb latin kifejezésekben is jártasak voltak. Az iskola jó alapot adott a gyermek Kis Miklósnak is, aki tizenkét éves korában innét indult itt szerzett tudománykájával Nagybánya felsőbb iskolájába, ahol előtte a közeli Szinérváralján született Sylvester János is tanult. Nagybányán a beiratkozási évében Buzinkai Mihály volt a schola rektora, aki több tankönyvet is írt (Logica, Rhetorica és Oratoria), de rossz tanár lehetett, mert tanítványait könyv nélkül akarta logikára tanítani, akik bosszúságukban azt írták a könyvre:

"Megérdemli Buzinkai, /Hogy a kovács Toroczka/Bévesse a vas-hámorban/És megörje apró porban."

A falu lakossága az említett tatárdulás után lett igazán — Máli Máté bíró egykori szavaival élve — "szegény hely" s csak nehezen tudta kiheverni a nagy pusztítást, és lassan népesedett be újra. A többszörszörösen megerősített privilégiumok, a viszonylagos polgári szabadság, a betelepülőknek továbbra biztosított hosszabb adómentesség idecsalogatta a vállalkozóbb szellemű embereket, és a másutt nehezen boldoguló szegény népet. Sajnos, a nagy nemzedék kihalásával a jegyzőkönyv is egyre kevesebb adatot tartalmazott a falu életéről, 1803-ban véget is értek a bejegyzések.

Szirmay Antal 1810-ben "150 házból álló régi mezővárosnak" nevezte, "melynek erdeje a' hegyekben és a bércekre bővességgel, szántó mezeje majd semmi, azért egyedül fazekas mesterségből, szőlő művelésből, szekerezésből és napi számjokból élnek a' lakosok, semmi kenyerek sem teremvén". Fényes Elek 1851-ben még szintén mezővárosnak mondja és 829 lakosról tesz említést, akik közül 96 római katolikus, 323 görög katolikus 400, református és 10 zsidó. Felső-Misztótfalu, más néven Magyaros Mogyorós egyházközsége az 1717-es pusztulás után csatlakozott Misztótfaluhoz, Fényes Elek 1851-ben 366 lakosról ad számot: 219 görög katolikus, 94 református, 7 katolikus és 46 zsidó. Huszonöt év múlva, 1876-ban külön leírásban már nem szerepel, Misztótfaluvá együtt 902 "magyar és román lakost" tartottak nyilván. Egy negyed évszázad alatt a lakosság száma több mint kétszeresére nőtt. A görög katolikusok száma (442) megkétszereződött, a reformátusoké (311) megháromszorozódott, a római katolikusoké 120-ra emelkedett. A falu gazdasági fellendülésére mutat a zsidóság számának több mint négyszeresére való emelkedése, ami a századfordulón történt nagyarányú zsidó bevándorlással is összefügg. A felekezeti hovatartozás adataiból a lakosság nemzetiségi összetételének nagymértvű változása olvasható ki: a reformátusok és a római katolikusok általában magyarnak, a görög katolikusok pedig románként tekinthetők.

Nincsenek megbízható helyi adatok az első román betelepülőről. A nagyarányú betelepülés román részről is a XVIII. század első felében történt, az említett tatárdulás után. Nyilván őket is a mezővárosi privilégiumok vonzották ide a Nagybánya környéki román falvakból. A majdnem elnéptelenedett falu lakossága pedig szívesen fogadta az elhurcoltak, elmenekültek és a legyilkoltak helyébe érkező új jövevényeket, akiknek vallásra és nemzetiségi hovatartozásra való tekintet nélkül biztosították a kiváltságokat, akár jobbágyok, akár kézművesek voltak. A betelepített románság az ősi ortodox vallását Habsburg nyomásra az unió után itt cserélte föl görögkatolikusra. A XVIII. században már népes görögkatolikus egyházközsége volt a román lakosságnak. Az első görögkatolikus anyakönyveket 1784-ben Lukás Szűcs plébános kezdte el és utódai szorgalmasan vezették is egészen 1855-ig, 1829-ig még cirill betűkkel. A bejegyzéseknek külön érdekessége, hogy a görögkatolikus családok között elég sok magyar nevű is előfordul, mint Budai, Gombos, Kardos, Kerekes, Kovats, Lengyel, Molnár, Pap, Puskas, Sándor, Sepsi, Sipos, Szabó, Szász, Szilágyi és Varga. A falu református és a privilégiumokban ugyancsak ré-

szesülő görögkatolikus lakossága között az elmúlt két évszázadban az együttélés békésnek mondható. 1775-ben például a kocsmá évi béréből már egyformán részesítették mind a két felekezetet. A románság számának gyors szaporodására mutat, hogy egy negyedszázad múlva, 1803-ban templomuk építéséhez támogatásért a földesúrhoz fordultak, húsz év múlva, az 1823-as "Individualis Repartito" listáján szereplő neveknek egyharmada már román volt.

Majdnem kétszáz évnek kellett elteltie Misztótfalusi halála után, hogy az ország és szülőfaluja újra emlékezzék rá. A XVIII. században emlékét csak Bod Péter tiszteletes úr élesztette, nem túlságosan nagy sikerrel. Magában Misztótfaluban alig maradt család, amelyik vissza tudta volna vezetni eredetét a XVII. századig, a református lakosság — mint láttuk — túlnyomó többsége betelepült volt. Misztótfalusi végrendeletében "heted-izig való atyafiai"-ra 700 forintot hagyott nagyjából egyenlő mértékben, tehát ekkor még jó néhány rokona élhetett a faluban és talán a környéken is. Név szerint csak egyetlen vérbeli rokonáról emlékezett meg külön, meghalt testvérhúgának, Fülekinének árván maradt leányáról, akinek azonban kereszt-

említették, jöllehet Szilágyi Sándor *Erdélyország története tekintettel a művelődésre* című 1886-ban kiadott munkájában ismertette életét és értékelte munkásságát, Toldy Ferenc pedig nemcsak ismertette, hanem ki is adta az Apológiának harmadik részét, a *Ratiocinatio de Orthogratia*t. Közben a kolozsvári nyomdászok is emlékezni kezdtek. Ács Mihály nyomdász 1883-ban röviden megírta Misztótfalusi életét, Gyalui Farkas 1692-ben kiadta a *Siralmas panaszt* és javasolta, hogy a Házsongárdi temetőben a régi helyén egy méltó sírrel állítsanak, mely halálának kétszázadik évfordulójára el is készült, és 1902-ben nagy közönség jelenlétében Ruzicskay György debreceni nyomdász beszédével és Herepei Gergely református esperes könyörgésével ünnepélyesen felavatták. Nyilván a kolozsvári mozgolódás hatására ébredt rá a misztótfalusi református gyülekezet is a falu egykori szülöttének jelentőségére. 1894-ben a misztótfalusi református gyülekezet fennállásának 300 éves jubileumára tornyot építettek ősi templomukhoz és Papolczy Zoltán lelkész javaslatára elhatározták, hogy Misztótfalusi Kis Miklós emlékét egy emléktáblával megörökítik. De kevés pénz folyhatott csak be, mert 1908-ban újra felmerült az emléktábla állításának gondolata. A helyi műkedvelő színtársulat (mert akkor még az is volt a faluban) Nagybányán bemutatta Szigligeti Ede Cigány című színdarabját, melynek bevételét az emléktábla költségeinek fedezésére szánták. Ugyanennek az évnek a nyarán hasonló céllal zártkörű táncmulatságot is rendeztek. Úgy látszik azonban, még így sem sikerült a márványtábla költségeit előteremteniük, pedig ekkor már emlékoszlopra is gondoltak. Így aztán majdnem egy fél évszázadra feledésbe is merült a falu nagy szülötte emlékének megörökítése. Háromszáz éven át, 1950-ig nem is jelezte semmi, hogy ebben a faluban született "a betűmetszés, öntés és könyvnyomtatás főmestere", ahogy születésének háromszázadik évfordulójára Fehér Sándor lelkész kezdeményezésére 1950-ben felállított emléktábla hirdeti az ősi templomban a szószékkel szembeni diadalív lábán.

Az emléktábla felállítása után egy évvel, 1951-ben Molnár Józsefet választotta a gyülekezet lelkészének, aki most már lelkészi hivatása mellett életcéljává tette Misztótfalusi Kis Miklós emlékének ápolását is. Erre továbbra is nagy szükség volt. Minthogy a falu akkori csekély számú értelmisége is hallott már valamit harangozni róla, egy rövid bekezdés erejéig be is vették a helyi monográfiába. Megható tájékozatlansággal olyan gyermeket osztályharcos képet festve róla, ami a marxista tudósok tévedései, bosszantó félremagyarázásai és időnként szándékos ferdi-

nevét nem említette. Így nyoma veszett, arról sem tudunk, hogy egyetlen életben maradt leányának volt-e gyermeke. Feltehető tehát, hogy a falu lakosságának pusztulása után nem maradt közvetlen vérokon utána, aki büszkén emlegethette volna. Nem csoda, hogy a helyi református gyülekezet sem gondolt nagy fiára, hiszen a XIX. század végén megjelent könyvek (Palmer K. *Nagybánya és környéke*, 1894, Morvay Győző *A közoktatás története Nagybanán*, 1896 és Soltesz J. *A nagybányai reformált egyházmegye története*, 1902) meg sem

tései után valósággal szívderítően hat. Érdemes szó szerint idézni: "Községünkben született, valószínűleg szegény jobbágy családból Misztótfalusi Kis Miklós 1650-ben. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte. Hogy később hol és mit tanult, nem tudjuk. Hollandiában a pápa megrendelésére kulturális, társadalmi, politikai és vallási jellegű dolgozatokat adott ki, s noha ő maga református volt, kinyomtatta a georgiai ábécét az elnyomott osztályok gyermekei számára. Hollandiában kegyetlen rágalom-hadjárat indult ellene, az uralkodó osztályok támadják és elnyomják őt, ezért halála előtt egy évvel Kolozsvárra repatálí. A híres nyomdász, aki messze földre elvitte falunk hírnevét, 1702-ben egyszer s mindenkorra elhunyt."

A nyolcvanas évek elején mesélte Beke Györgynek Szamosi Bertalané, született Derecskei Vilma, aki a kilencvennégy évet megélt édesanyjától hallotta, hogy Kis Miklós nagyon ragaszkodott Misztótfaluhoz s nemcsak nagyenyedi kollégista korában, hanem Kolozsvárról öregedő fejjel is minden esztendőben hazalátogatott. A visszaemlékezésnek lehet is némi alapja, hiszen valószínűleg itt élt testvérhúga, Fülekiné és annak korai halála után árván maradt leánykája és egynehány oldalági rokon is, akikről végrendeletében meg is emlékezett. A falu borbélyja meg úgy hallotta, mint Beke Györgynek elmondotta, hogy Kis Miklós apjának a háza a templommal szemben közvetlenül a parókia épülete mellett volt, amelynek egykori telkére a maga házát építette. A borbély szavait már nem lehet készpénznek venni, mert aligha képzelhető el, hogy a falu egyik legszegényebb emberének, Kis Miklós apjának a háza a központban, a templom mellett állott volna. Valószínűbb, amit mások mostanában mondogattak nekem, hogy a szülőház feljebb, Magyaros irányában a másik oldalon állott, az egykori falu vége felé. Azonban ez is csak késői kitalálás lehet. Mint az a kedves történet is, melyet a falu egyik katolikus öregasszonya mesélt nekem, hogy Kis Miklós anyja református létére fia születésekor egy Mária-szobrot ajándékozott a katolikus templomnak, mely ma a templom tornyában van elrejtve. Mindez bizonyíték, hogy Kis Miklós alakja ma is foglalkoztatja a falu népének fantáziáját.

A fiatal Molnár József Misztótfalusi nevével először a nagyenyedi kollégiumban találkozott, s későbből a kolozsvári teológián ismerkedett meg munkásságával. Huszonkilenc évig volt Misztótfalusi szülőfalujának lelkésze. Mikor elfoglalta hivatalát, a parókia könyvtárában csupán egyetlen kiadvány emlékeztetett a falu nagy fiára, a Mentség Gyalui Farkas által kiadott és a misztótfalusi gyülekezetnek dedikált, 1902-ben betűhű kiadása. Családlátogatás alkalmá-

val bukkant rá a Vakkai családnál a Szakácskönyv egy töredékére. Egy elszegényedett grófi családtól csekély fizetéséből részletre megvásárolta az Amszterdami Biblia egy szép példányát. Kutatni kezdett a padlások limlomja között, s rábukkant a Biblia címlap nélküli bázeli 17-es kiadására. A Kovács család megajándékozta a Nagyváradi Biblia egy majdnem teljesen ép példányával. Gyűjtőmunkásságának hírére küldeni kezdte neki a Misztótfalusról szóló újabb könyveket,

Tőkés László a misztótfalusi templom színpadán

tanulmányokat és a folyóiratokban megjelent cikkeket. De volt érzéke ahhoz is, hogy a megsemmisülés és szétszóródás előtt begyűjtse a falu fazekasainak még meglevő munkáit, a bányamunkások szerszámaikat, s a helyi népművészet egyéb alkotásait. Összeszedte a templom restaurálásakor előkerült faragott gótikus köveket, melyeknek egy részét beépítette a templom és az imaterem falába, a többit pedig gondosan leltározva az imaterem kőtárában helyezte el. Az egyházközség tagjainak, a nagybányai gyülekezeteknek és a nagyváradi püspökségnek hozzájárulásával sikerült felépítenie a Kós Károly tervezte új parókia épületét, mely mindmáig a falu legjellegzetesebb és legszebb épülete. A maga és családja áldozatkészségéről sohasem beszélt. A falu lakosaitól tudtam meg, hogy az építkezés alatt családjával valósággal éhezett, s mikor az egyik presbitere egy malacot ajándékozott neki, azonnal eladta és vásárnap a templomban a befolyt adományok felsorolásakor a malac ellenértékét is a parókia építésére adott összegek közé sorolta. Mikor 1980 végén elhagyta a falut, egy szép Misztótfalusi-gyűjteményt, egy gazdag helytörténeti anyagot és egy építészeti szempontból is értékes új lelkészlakot hagyott maga után. Ő pedig családjával olyan szegényen távozott, mint ahogy 29 évvel ezelőtt megérkezett. A falu még a fizetése egy részével is örök-

re adós maradt. Egy rövidebb emberöltőnyi példamutató szolgálat után 1980. október 22-én a nagyváradi református egyházkerülethez írt búcsúzó levelét nem lehet meghatottság nélkül olvasni: "Mint teljesen árva fiú szegényen kezdtem meg az 1951. évben Misztótfaluban a szolgálatomat, és most, mikor Isten segítségével szülőfalumba távozok 1981. január elsejének napjával: pénz szempontjából, anyagiakban teljesen szegényen távozok innen, mert a huszonkilenc évi lelkesízi szolgálatom alatt semmit magunknak tartalékot gyűjtteni nem tudtunk". De maradt egy nagy vizsgálás, mint levelében mondja "amit tettem és feleségemmel tettünk, amit építtünk, hitből, reménységből, szeretetből tettük". Távozása után hol volt papja a falunak, hol nem, legtöbbször nem. Megtörtént, hogy méltatlan kezekbe került az elárvult gyülekezete és gondosan begyűjtött öröksége. A régi parókia épülete elromosodott, a könyveket lassan kikezdte a penész s végül, hogy a tragédia teljes legyen, 1991 júliusában betörők jáltak a lelkészi hivatalban és elrabolták a páncélszekrényben őrzött kegytárgyakat, köztük a Máli Máté bíró által 1595-ben adományozott, nevével ellátott nagy ezüstlekyhet, melybe ezt a feliratot véstette: Az ember hitből él. A kehelyből feltehetőleg a gyermek Kis Miklós ivott az úrvacsoraosztáskor. Összesen 14 történelmi értékű kegytárggyal lett szegényebb a gyülekezet épp abban az esztendőben, mikor megkezdődött a pusztaul félben lévő múzeum újjáélesztése.

A Szatmárnémeti Nagybányával összekötő viszonylag széles, forgalmas országút mellől a falut átölelő sűrű erdők már rég eltűntek, csak a környező dombokat borítja még ma is lombhullató erdő (tölgy, gyertyán, kőris, szilfa stb.), a déli lejtők tisztásain szelídgesztenye és mandulafák között gondosan ápoltság és gyümölcsösök fogadják a messziről jött látogatót. Az út a falu közepe táján kiöblösödik, parkos teret képezve közrefogja a szépen restaurált ősi református templomot. Szatmárnémeti felől jövet, az út jobb oldalán a templom szomszédságában áll a több mint százestendős régi parókia épülete, melynek termeiben nyert elhelyezést a Misztótfalusi Kis Miklós Múzeum. A falu lakossága ma többségében görögkeleti vallású román, külön templommal rendelkezik Misztótfaluban és Magyarórsón. A románságnak csak egy kisebbsége ragaszkodik a görögkatolikus valláshoz. Ők eddig magyar misére jártak, s csak most, a kommunizmus bukása után igyekeznek maguknak külön görögkatolikus egyházközséget szervezni és templomot építeni. A román lakosság 1991 előtt nemigen vett tudomást a falu hírneves magyar szülőttől, noha a Román Akadémia által 1964-ben kiadott Istoria

Romániei III. kötetében Jakó Zsigmond röviden méltatta Misztótfalusi munkásságát. A múzeum felavatása előtt Juga Augustin ortodox lelkész prédikációjában felhívta rá híveinek a figyelmét és ajánlotta, hogy vegyenek részt a múzeum ünnepélyes felavatásán. 1991. szeptember hetedikén Tőkés László református, Reizer Pál katolikus püspök és Juga Augustin ortodox lelkész részvételével az újjávarázsolt ősi református templomban tartott ökuménikus istentisztelettel avatták föl Misztótfalusi Kis Miklós tiszteletére a régi parókiában elhelyezett múzeumot. Délután pedig az épület újonnan berendezett kultúrtermében az Erdélyből, Magyarországról, Hollandiából, Németországból és Japánból összehesereglett írók, egyetemi tanárok, szerkesztők, újságírók és nyomdászok (Bálint Tibor, Jakó Zsigmond, Kányádi Sándor, Király László, Lászlóffy Aladár, Szi J Rezső, Bisztray Groza Mária színművésznő) és a két alapító Molnár József méltatták Misztótfalusi munkásságát és elévülhetetlen érdemeit.

A két teremben elhelyezett nyomdásztörténeti gyűjtemény, a száz személyt befogadó ima- és kultúrterem és az egykori misztótfalusi fazekasoknak Molnár József református lelkész által összegyűjtött remek munkáit, bányászterszámokat és népművészeti tárgyakat bemutató kis helyiség szegényesnek tűnhet azok szemében, akik jártak valaha az antwerpeni hatalmas reneszánsz palotában berendezett Plantin-Moretus, vagy a mainzi Gutenberg múzeum gazdag termeiben. Ennek a már-már roskadozó, de most újjávarázsolt régi parókiaépület kultúrtermének falába Molnár József református lelkész feleségével és kiskorú gyermekeivel építette be az Árpád-kori templom romjaiból fennmaradt gótikus és reneszánsz faragott köveit, talán mégsem kell szégyenkeznie messze nyugati rokonai mellett. Ha a benne elhelyezett gyűjtemény (Tótfalusi "aranyos" Bibliája és eredeti kiadványai, — melyeknek száma időközben nyolcra szaporodott. A budapesti Nemzeti Könyvtár és a marosvásárhelyi Teleki Téka után talán a harmadik legnagyobb gyűjtemény —, Plantin-Elzevir-, Blaeu-kiadványok, a híres Blaeu-atlaszból Erdély térképe, a gazdag Biblia-gyűjtemény, kezdve az 1576-ban Frankfurtban kiadott latin és Szenczi Kertész Ábrahám nagyváradi nyalakú magyar Bibliájától és a Tótfalusinak mintaképül és segédeszközüül szolgáló Blaeu latin Biblia 1669-es kiadásától egészen az 1991-ben kiadott új magyar katolikus Bibliáig, melyet Reizer Pál szatmárnémeti katolikus püspök ajándékozott a múzeumnak, a sok-sok más értékes dokumentum, szobor és plakett, melyek

>>>>>>>>>>>>

Misztfalusi emléktáblája a templomon

Urbanium 1672. Misztófaluról készült összeírás. *Magyar Országos Levéltár. Kincstári levéltár.* 1971. 26. Fasc. 30, Nr. 42. Fasc. 174 Nr. K. 25-ig. (Először Oszóczki Kálmán ismertetette a nagybányai levéltár fénymásolata alapján. A *Magyar Grafika* mellékletének romániai kiadásában, 1992.)

MÁRCIUSI ÉVFORDULÓK

-

KÓDEX—

A magyar változat alapszövege az 1868: XLIV. törvény-cikkbe rögzítve kinyilvánítja, hogy Magyarország összes honpolgárai "politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan, egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja". Ebből következett az "oláh-, tót- stb. ajkú magyarok" fából vaskarika-formulája a kiegyezés után, s ennek az évszázaddal későbbi, még anakronisztikusabb fonák folytatása: a magyar anyanyelvű románok, sőt a magyar nyelvű román szocialista irodalom abszurduma. Az államnyelv kötelező el-sajátításának követelménye, az anyanyelvnek a magánéletre való korlátozásával csupán kezdete annak az útnak, amely adminisztratív-represszív eszközökkel a minden áron való "homogenizálás"-t, a kisebbségek hatalmi eszközökkel való felszámolása, megszüntetése célját követi.

1918. december 1-én még úgy látszott, hogy az erdélyi románság vezetői tanultak a magyar nacionalizmus csődjéből. Ám hamarosan kiderült, hogy az új politikai arénában csak az maradhat versenyben, aki győzi a licitet nacionalista demagógiából. A gyulafehérvári dokumentum tehát csak írott malsztnak bizonyult.

E méltatlan, tanulni nem tudó utódokkal szemben Kossuthéknak legalább megmarad az a mentségük, hogy előtűnik még ott állt biztatóként egy sikeresnek tűnő példa, a franciaország.

Valóban, noha egy 1794. június 6-án a Konvent elé terjesztett jelentés megdöbbentő becsléseket tartalmaz az akkori Franciaország nyelvi megosztottságáról [83 département-ból csak 15 volt tiszta francia, az ország 6 milliónyi felnőtt lakosa nem tudott, további 6 millió csak törve beszélt franciául és csak 3 millió tökéletesen], mégis 1789-ben, s a rákövetkező hat viharos évtizedben (jakobinus diktatúra, császárság, restauráció, 1830, 1848) Franciaország — vagy talán csak Párizs?, amely kívülről nézve mindig is eltakarta a "maradék" országot! — Kossuthék látszógeből szilárd és dinamikus, egységes nemzeti állam képét mutatta. Pedig Kossuthék nemzeti önértzetet sértő hibái és elfogultságai valóságos partneri tapintatnak és engedékenységgnek tűnnek ahhoz a provokálóan doktrinér szubjektívizmushoz képest, amivel a jakobinus Konvent a fent említett jelentésre reagált, és amivel már azt megelőzően is az ország soknyelvűségének felszámolását sürgette. A Konvent jegyzőkönyveinek tanúsága szerint ugyanis nem álltak meg annak a kinyilvánításánál, hogy a francia nyelv a forradalom, a közügyek intézésének nyelve, tehát "az egyenlőség [elvé] megköveteli, hogy a francia nyelv ne legyen kevesek privilégiuma". (Értjük ugye: az egyenlőség nevében kötelezni kell minden honpolgárt, az ország lakosságának 5/6-át, hogy tanuljon meg franciául.) Egyben támadták, becsmérelték a nem-franciát (a breton, flamandot, németet, oksziánt, baszkot, korzikait), s elvi egalitarizmusuk nem zavarta őket abban, hogy érvelésük itt a rangsorolásra, a privilegiázásra épült: a francia a nemzet nyelve, kiművelt nyelv, míg amazok csak "tájnyelvek" [patois, sőt, idiomes particuliers]. Hogy a lakosság túlnyomó többségének anyanyelve? Félre az ilyen szentimentális demokratizmussal operáló demagógiával! Felszólalásait ingerültség feszítette és a gyanakvás mozgatta: itt emberek milliói olyan nyelven értik meg egymást, amely a forradalmárok számára, az élet-halál harcát vívó forradalmi hatalom — általánosabban, mert történelmi távlatban erről van szó: a hatalom — számára érthetetlen. Mit komplotálhatnak? Ezen a ponton változik át a régi típusú forradalmár — a hatalom birtokában — rendőrkommiszárrá: szimatol, gyanakszik és — határozatot hoz arról, hogy hatóságilag kell betiltani milliók anyanyelvét. Mert ezek a nyelvek a babonáság, az elmaradottság, a retrográdság hordozói, "el-múlt századok barbárságának maradványai", a felvilágosult "közszellem" elterjesztésének akadályai. Ezért: "minden szükséges eszközt igénybe kell venni, hogy a lehető leghamarabb eltűnjenek".

Részletek Tóth Sándor: *A nemzet európai modelljéről* című könyvéből, Kriterion, 1993.

—INDEX

PARAMUZIKOLÓGIA 21

MŰVEK REINKARNÁCIÓJA

Cikkemnek más címet szántam:

MEINE FÜNFTHE SYMPHONIE

Az én Ötödik Szimfóniám

Régóta és mind erősebben foglalkoztat, hogy Beethoven négyhang terjedelmű, sors-dörömbölésre "emlékeztető" motívumát és annak szédületes iramú feldolgozását a teljes szimfóniára kiterjesztően újra fogalmazzam magamnak. Az ösztönzés rendkívül erős, ott dörömböl bennem, ezer ritmusváltózatban, a káosz-ból renddé szerveződő ritmusok élő elemeivel. Újra meg újra elhessentem magamtól ezt a kísértést. Nem illik egy ilyen nagy műhöz hozzá nyúlni. Mindenki félreérti majd az alkotói gesztust, sőt lesznek, akik ezt valósággal a NAGY MŰ megszenteltetésének tartják majd. Mégis kikívánczik belőlem: az én ÖTÖDIKEM.

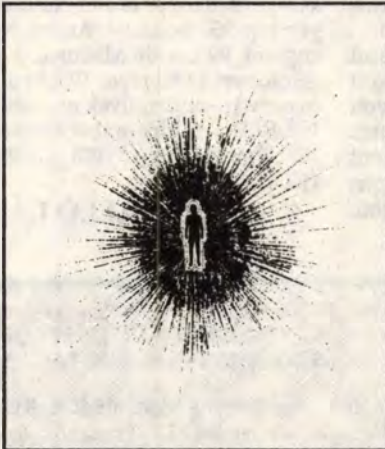
Bach, Vivaldi átiratai sem egyszerű átvételek, már csak a hangszerváltás következményeként sem lehetnek azok; az új hangszer új követelményeket is támaszt a zenefoizomattal szemben és új kifejezést is ad neki. Az új környezetben új életre kél, ha elfogadjuk: REINKARNÁLÓDIK. Bach "átiratai" (nemcsak a Vivaldi-művek!) ilyen reinkarnációk. Ezért is nem jelöli meg a szerzőt kora szokásához híven. Haendel "plágiumai" is új életre keltek Stradella műveinek részleteit. Maga Haendel nagyvonalúan védekezett, valahogy így: onnan veszem zenei anyagomat, ahonnan akarom és ahonnan jónak látom. Ilyesmit mond Stravinsky is, amikor nagy, korai műveinek népdalidézeteire utalnak kritikusai. Bartók és Kodály népdalfeldolgozásai vitát váltottak ki annak idején, vajon önálló, eredeti alkotások-e vagy sem. Mindkét szerző erélyesen védekezett, műveik (népdal alapjuk dacára) igenis eredeti, szuverén alkotások. Merészebb, mai fogalmazásban népdalreinkarnációk. A

vers belső élete, szellemisége — mondjuk ki csak bátran! —, lelke is új életre kel, ha megzenésítik, például Goethe költeményei Schubert-dalokban. Az irodalmi reinkarnáció egyik legszebb példája a *Shakespeare-mesék* sorozata. A képzőművészet terén néhány — kétségtelenül zseniális — hamisító mutatta meg a világnak a képek reinkarnációjának lehetséges útjait. A Vermeer — Meege-ren párhuzam valósággal lélegzetelállító, egyik külön fejezete lesz majd a 21. század művészet-parapszichológiájának.

De térjünk vissza a zenéhez. Még az olyan egyszerű zenei forma is, mint a TÉMA variációkkal, sugallja a parapszichológiai vizsgálódást. Gondoljunk a híres Paganini-témára és a talán leginkább közkezen forgolódó Rachmaninov-féle "feldolgozására", a zongora-zenekari Rapszódia-ra. A témától való zenei eltávolodás néha oly nagy, hogy külön hallgatva (és nem tudva az eredeti témáról!) teljesen új, eredeti mű benyomását kelti. Ez is volt a szerző célja. De a téma nem csak ürügy és világért sem csak üres formaváz, amit tetszés szerint tölt(het) ki a szerző. Itt sokkal többről van szó: a téma ezernyi új alakban, hús-vér formában kel életre, de megőrzi szellemét, lelkiségét. Ha ez nem volna, mi, hallgatók egyáltalán nem éreznénk a mű elején bemutatott témával való belső azonosságát, és akkor a cím, VARIÁCIÓK, pusztán jelölés maradna.

Hallgatom az elektronikus zenei "átdolgozásokat"; az utóbbi években mind több tűnik fel belőlük. Ezek is zenei reinkarnációk, közismert művek (Bach, Muszorgszkij, Debussy, stb.) újraalkotásai. Nem mind elektronikus remekmű, de ilyen is akad köztük. Ezek a sikerült reinkarnációk. Megőrzik az eredeti zenei ÉGŐT és új, hús-vér anyagba "költöztetik" azt. Ezt tette Ravel is Muszorgszkij "Egy kiállítás képei"-vel, a hengerelt változat megszerte túlhaladta az eredeti zongoraváltozat "testi" mivoltát, mintegy felszabadította a mű szellemét, kimentette a zongora bilincseiből. Vajon ki lesz az a szerző, aki majd kimenteti a mű szellemét a raveli zenekarcsoða fogságából, hogy új életre kelhessen a jövő századok homlokegyenest más követelményrendszerű művészeti világában? És ezzel még talvolról sem biztos, hogy lezárul a mű reinkarnációjának sokat sejtető sora.

TERÉNYI EDE

HOL-

Megjelent a *Látó* 1-es száma, amelyben verset olvashatunk Bogdán Lászlótól, János-házy Györgytől, Lászlóffy Csabától, Benő Attilától, Aurel Dumitraşcutól (Jánk Károly fordításai), Gál Éva Emesétől. Novellát, elbeszélést közöl Kuszálík Péter (*Malvin anyó élet-receptjeiből*), Papp Sándor Zsigmond (*a köveken túl*), Kinde Annamária (*Ha semmi nem jön el*), Lázár Zsuzsa (*Utazás Tahitire*) és Demény Péter (*A taxisofor*). A főlaptestben olvasható továbbá Fenyvesi István *"Lehorgadtál hirtelen, csúggesz holtraváltan..."* Jeszeny halálának hetvenéves titka című írása. A *Fórumban* Selyem Zsuzsa *Profán kaddis* cím alatt elemzi Sebestyén Mihály prózáját, Kányádi András *Ablak a stációkra* címmel bírálja Majla Sándor verseit, Berszán István *Hümmert leb... ák vagy a "Sire"-t kutyaharapással* Orbán János Dénes verseit, *Fókusz-versek* címmel pedig Jánk Károly verseit bírálja. László Noémi *Szentek, Hümmerek, Jánosok*, címmel ugyancsak Orbán János Dénes verseit elemzi. A *Dokumentumban* Albert

Zsuzsa összeállítása olvasható Zelk Zoltánról. *Hadiakikötő*: Csobán Erika.

A budapesti *A Magyar Kultúra Alapítvány Székházában* február 10-én *De ki a nyertes?* címmel Ágh István mutatta be Lászlóffy Csaba új prózakötetét. Közreműködött Lászlóffy Zsolt zongorán, *A régi Kolozsvár képeiben* címmel pedig Botár Edit nyitott tárlatot.

A kolozsvári *Dávid Ferenc Egylet* január 21-én tartott ülésén dr. Rezi Elek professzor olvasta föl *"Uram, taníts minket imádkozni"* — az imádkozás módszereinek időszaki követelményei című írását. Közreműködött Márkos Albert és Rónai Ádám. Lászlóffy Aladár *Ima az imáért* című versét Sigmund Júlia adta elő.

A *Forrás* februári számában olvashatók Kovács András Ferenc *Gyermekrajzok Francis-kának, Krisztinkának, Házikó kerttel, kutyával, Kopt apa verse, Két altatódalocska, Ezerkilencven kisfiam, Zenélgető szerkentyű Fanninak, Neke-resdország királya vagyok és Ha egyszer nyugdíjban leszek* című versei.

A *Jelenkor* 2.számában olvashatók egybek mellett Láng Zsolt *Bestiárium Transylvaniæ* című prózai írása, valamint Balla Zsófia és Kovács András Ferenc versei.

A *Hitel* januári számában közlik Egyed Ákos *Kalotaszeg és környéke az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején* című írását; *Apáczaitól a Bolyai-díjig* cím alatt pedig Aniszi Kálmán beszélget Toró Tiborral.

Január 22-én a Magyar Kultúra Napján a kecskeméti Kulturális Alap támogatásával Székér Endre irodalomtörténész gyűjteményéből szervezett kiállítást nyitott meg Pomogáts Béla, az írószövetség elnöke. A kiállított kéziratok többek között Kisfaludy Sándor, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Kemény Zsigmond, Gellért Sándor, Bartalis János és Szilágyi Domokos kezzevonását őrzik.

A *Korunk* 12-es száma *Értékeink világa* címen összeállítást közöl erdélyi címszavakból; a szám és a témakör szerzői között szerepel többek között Bogdán László, Balla Zsófia, Visky András, Lászlóffy Csaba, Horváth Andor, Láng Gusztáv, Balla D. Károly, Somlyó György, Grendel Lajos, Schöpflin Gyula, Balla Bálint, Szász János, Cs. Gyimesi Éva, László Noémi, Szilágyi Júlia és Láng Zsolt is.

Január 20-án a kolozsvári zeneakadémia előadótermében tartották meg Lászlóffy Zsolt V. éves zeneszerző hallgatóinak, Terényi Ede tanítványának negyedik szerzői estjét, melyen közreműködött Mányoki Mária, Bartha Géza, Járó Ilona, Dimény Áron és a Sotto Voce kamarakórus.

Megjelent a *Kortárs* februári száma; többek között Sütő András és Lászlóffy Aladár írásait közli.

-MI

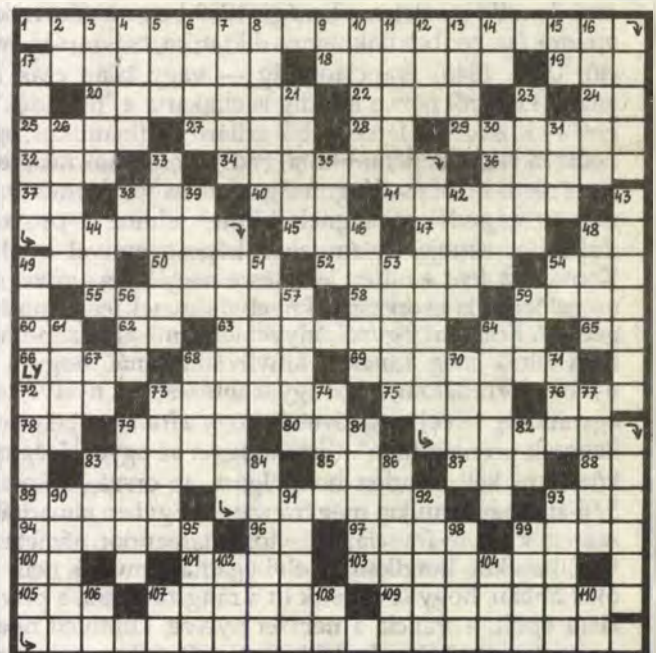
Február végén

Horváth István versének négy sorát idézzük a vízszintes 1., függőleges 17., 49. és vízszintes 34. számú sorban.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első sora (zárt betűk: M, S, N, E). 17. Konok, makacs. 18. Szóráj. 19. Régi hosszsmérték. 20. Lakos Skócia azon részén, mely nem volt római uralom alatt. 22. Indulatból mondott rossz kívánság. 24. Így végződik a derű! 25. Például 8 vagy 13. 27. Zűrjén. 28. Vissza: rég élt előd. 29. Arcát szépitőszerekkel keni. 32. EÁL. 34. Az idézet utolsó sora (zárt betűk: A, I, L, A). 36. Meg... adott szavát, nem tartja be ígéretét. 37. Szám idegen rövidítése. 38. Azonos magánhangzók. 40. Ilyen cső a mikroszkóp. 41. Méltat. 45. Maró folyadék. 47. Nap, latinul. 48. Végtelen per! 49. Ragadozó madár. 50. Házi-szárnyas. 52. Tűz hirtelen lángot vet. 54. Ló-betegség. 55. A szóban forgó történés idején. 58. Mexikói város. 59. Hannibal ... portas. 60. Oscar Wilde nemzetisége. 62. Saját kezűleg. 63. Kocsiddal más járművet elhagyta. 64. Tova. 65. Kiejtett mássalhangzó. 66. Francia városból való. 68. Tíz a köbön. 69. Nagyvilági, előkelő divatfi régen. 72. Mezőgazdasági szerszám. 73. Elgázolom. 75. Erdei állatok. 76. Azon a helyen. 78. Sűrűtő szócse. 79. Cink, jód és kén vegyjele. 80. Kavarni kezd! 83. A-val a végén: evezős verseny. 85. MEB. 87. Névutó. 88. Velő egyenmű hangzó. 89. Város Észak-Olaszországban. 93. Óriáskígyó. 94. ... Kázmér, Krúdy-hős A vörös postakocsi című regényben. 96. Olasz folyó. 97. Ez is szokott néha az örömben vegyülni. 99. Rómán író volt (Anton). 100. Százötven Augustus korában. 101. Mellett, mellé — angolul. 103. Összevont szemöldökkel. 105. Sérülés. 107. "Falu végén kurta kocsmá, /... ki a Szamosra" — Petőfi. 109. Szellemi fejlődésében segített.

FÜGGŐLEGES: 2. Tett magyarázata. 3. Dögező ragadozó. 4. ...way, villamos. 5. Beteg, franciául. 6. ...fogó, asztalnok — régen. 7. Beckett-címszereplő. 8. Postai küldemény. 9. Mesterkelt sóhaj. 10. Kivegyél a földből. 11. Locsold. 12. Az állóvíz. 13. Újságban közölt írás. 14. Jellegzetes ígérvégződés. 15. Német hímnemű személyes névmás. 16. Európai nép. 17. Az idézet második sora (zárt betűk: C, D, Á, F). 21. Színvonalas. 23. Egoizmus. 26. Nincs nyitva. 30. Ruhr-vidéki város az NSZK-ban. 31. Német határozott névelő. 33. Szénaboglyák. 35. Nagy tó Kazahsztánban. 38. Pénz nem az ókori Rómában. 39. Vissza: női név. 42. Mérgek gáz (ék. h.). 43. Idomtalanul nagy terméte. 44. Földet forgatott vala. 46. Felső..., állam Nyugat-Afrikában. 48. Női ivarsejt. 49. Az idézet harmadik sora (zárt betűk: M, F, A, M, R, T). 51. Atléta, románul. 53. Odaérkező. 54. KN. 56. Kezdeti zsvaj! 57. Szűrő-vágókések. 59. Amélybe. 61. Ravasz állat. 64. Minden árut sikerült eladni. 67. Tiltószó. 68. Kazan amerikai filmrendező személyneve. 70. Visszaevezt! 71. Nitrogén, oxigén és hidrogén vegyjele. 73. Nem akadályoz meg valami véghezvitelében. 74. József Attila-vers címe. 77. Nádas ..., Vajda János 1888-ban írt verse. 79. Muzikális. 81. Azokkal együtt. 82. Fonetikus mássalhangzó. 83. Kezdet nélkül őriz! 84. Állóvíz menti szárazföld. 86. Nemes úr felesége. 90. A Nap látszólagos pályája legmagasabb pontján van. 91. Vissza: az észak-amerikai Nagy-tavak egyike. 92. Sokaság. 93. Közép- és Dél-Amerikában élő néger faj. 95. Becézett Andor. 98. Mozogni, angolul. 99. ...a de Mallorca, a Baleárok szigetcsoporthoz tartozik. 102. Spanyol, osztrák és norvég gépjárművek nemzetközi betűjele. 104. REL. 106. Idős ember megszólítása falun. 107. Rómán ember. 108. Gallium vegyjele. 110. Tova.

SALLÓ LÁSZLÓ

A *HELIKON* 3. számában közölt, *Sovány fizetség* című rejtveny megfejtése: *A zsákok gyöngye teste/Felvenni igyekezzem./Mert nehéz volt s letette/A malomból jövet./— Én fizetségért vinném./S ő okos leány lévén./Hajlik a szóra tüstént./Mert mondana nemet?*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
SZÖCS ISTVÁN K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY Mária: olvasószervező
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlógépes térbelés: NAGY Mária; nyomtatja a Miskolci református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096
A *HELIKON* alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE